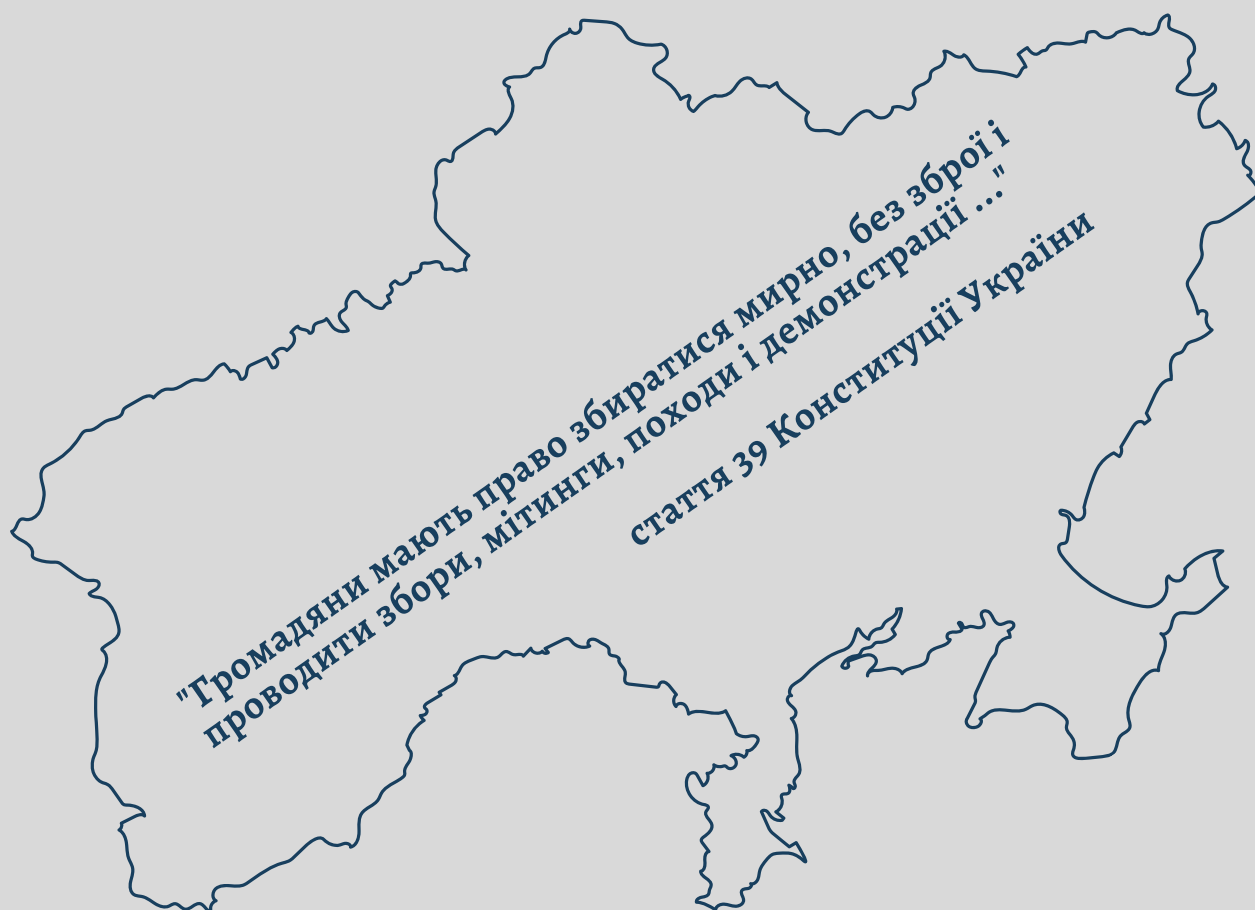

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ
ФОРМУВАННЯ МЕТОДИКИ
ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ
НЕЗАКОННОГО ПЕРЕШКОДЖАННЯ
ОРГАНІЗАЦІЇ АБО ПРОВЕДЕННЮ
ЗБОРІВ, МІТИНГІВ, ПОХОДІВ І
ДЕМОНСТРАЦІЙ**

Монографія

2022

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Донецький державний університет внутрішніх справ

Романов Максим Юрійович

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ
ФОРМУВАННЯ МЕТОДИКИ
ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ
НЕЗАКОННОГО ПЕРЕШКОДЖАННЯ
ОРГАНІЗАЦІЇ АБО ПРОВЕДЕННЮ
ЗБОРІВ, МІТИНГІВ, ПОХОДІВ І
ДЕМОНСТРАЦІЙ**

Монографія

Київ 2022

УДК 343.132; 343.985
Р69

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Донецького державного
університету внутрішніх справ
(протокол № 3 від 31.10.2021)*

Рецензенти:

Валентина Дрозд – начальниця 3-го науково-дослідного відділу науково-дослідної лабораторії з проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства Державного науково-дослідного інституту Міністерства внутрішніх справ України, докторка юридичних наук, професорка, заслужена юристка України;

Максим Цуцкірідзе – заступник Голови Національної поліції України – начальник Головного слідчого правління, доктор юридичних наук, доцент, заслужений юрист України, генерал поліції третього рангу.

Романов М.Ю.

Р69 Теоретичні та практичні основи формування методики досудового розслідування незаконного перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій : монографія / М.Ю. Романов; Донецький держ. Ун-т. внутр. справ. – К. : 7БЦ, 2022. – 312 с.

ISBN 978-617-549-162-1

Монографічне дослідження є одним із перших в Україні фундаментальних опрацювань теоретичних та практичних основ формування методики досудового розслідування незаконного перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій. В умовах укріплення демократії в Україні та світі, під докорінним впливом загроз, у тому числі повномасштабної збройної агресії росії проти суверенітету та територіальної цілісності України, необхідність опрацювання проблемних питань у галузі криміналістичного забезпечення відповідного напрямку, актуалізується неабияк. У монографії аргументовано шляхи ймовірного вирішення ряду проблемних і гострих питань, що виникають під час здійснення досудового розслідування незаконного перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій.

Стане корисною, у навчальному процесі, наукових пошуках і законопроектній роботі, як професорсько-викладацькому складу і здобувачами вищої освіти, так і для науковців-теоретиків і практиків у інших галузях правничої діяльності.

ISBN 978-617-549-162-1

© Романов М.Ю., 2022

MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS OF UKRAINE
Donetsk State University of Internal Affairs

Romanov Maksym Yuriiovich

**THEORETICAL AND PRACTICAL BASICS
FOR THE FORMATION OF PRE-TRIAL
INVESTIGATION METHODS OF
UNLAWFUL OBSTRUCTION OF THE
ORGANIZATION OR THE CONDUCT OF
MEETINGS, RALLIES, MARCHES AND
DEMONSTRATIONS**

Monograph

Kyiv 2022

UDC 343.132; 343.985
R69

*Recommended for publication by the
Academic Council of the Donetsk State
University of Internal Affairs
(protocol No. 3 dated October 31, 2021)*

Reviewers:

Valentyna Drozd – Head of the 3rd Research Department of the Research Laboratory for Legal and Organizational Support of the Ministry of the State Research Institute of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Doctor of Legal Sciences, Professor, Honoured Lawyer of Ukraine;

Maksym Tsutskiridze – Deputy Head of the National Police of Ukraine – Head of the Main Pre-trial Proceedings Department, Doctor of Legal Sciences, Associate Professor, Honoured Lawyer of Ukraine, police general of the third rank.

Romanov M.Yu.

R69 Theoretical and practical basics for the formation of pre-trial investigation methods of unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations : monograph / M.Yu. Romanov; Donetsk State University of Internal Affairs. – Kyiv: 7BC, 2022. – 312 p.

ISBN 978-617-549-162-1

The monograph is one of the first Ukrainian fundamental studies of the theoretical and practical basics for the formation of pre-trial investigation methods of unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations. In the conditions of the democracy strengthening in Ukraine and the world, under the fundamental influence of threats, including full-scale armed aggression of russia against the sovereignty and territorial integrity of Ukraine, the need to work out problematic issues in the field of forensic support of the corresponding direction is quite updated. The monograph argues for possible solutions to several problematic and acute issues that arise during a pre-trial investigation of unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations.

It will be useful in the educational process, scientific research and law-making work, both for professors and students of higher education, and for theorists and practitioners in other fields of legal activity.

ISBN 978-617-549-162-1

© Romanov M.Yu., 2022

ЗМІСТ

Перелік скорочень	9
Передмова	10

Розділ 1. Теоретико-правове дослідження незаконного перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій

1.1. Генеза становлення права громадян України збиратися мирно, без зброї, проводити збори, мітинги, походи і демонстрації як об'єкту кримінально-правової охорони	30
1.2. Сутність та зміст незаконного перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій та криміналістичні аспекти його вивчення	49
Висновки до розділу 1	69

Розділ 2. Криміналістична характеристика незаконного перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій

2.1. Криміналістична характеристика особи, яка вчинила незаконне перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій	71
2.2. Підходи до визначення способів незаконного перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій	89
2.3. Обстановка вчинення незаконного перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій	110
Висновки до розділу 2	129

Розділ 3. Планування й організація досудового розслідування незаконного перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій

3.1. Особливості початку розслідування незаконного перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій	131
3.2. Обставини, що підлягають доказуванню під час здійснення досудового розслідування незаконного перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій	149
3.3. Методика розслідування незаконного перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій крізь призму ситуаційного підходу	161
Висновки до розділу 3	175

Розділ 4. Тактичне забезпечення досудового розслідування незаконного перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій

4.1. Взаємодія в розслідуванні незаконного перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій	177
4.2. Проведення слідчих (розшукових) дій для отримання інформації з матеріальних й особистісних джерел у розслідуванні незаконного перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій	197
4.3. Використання спеціальних знань як засіб тактичного забезпечення досудового розслідування незаконного перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій	217
Висновки до розділу 4	236

Висновки	238
Список використаних джерел	267
Додатки	298
Інформація про автора	307

CONTENT

List of abbreviations	9
Introduction	10
Section 1. Theoretical and legal study of unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations	
1.1. The genesis of the formation of the right of Ukrainian citizens to assemble peacefully, without weapons, to conduct meetings, rallies, marches and demonstrations as an object of criminal law protection	30
1.2. The essence and content of unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations and forensic aspects of its study	49
Conclusions to section 1	69
Section 2. Forensic characteristics of unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations	
2.1. Forensic characteristics of a person who committed unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations	71
2.2. Approaches to determining ways of unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations	89
2.3. Circumstances of committing unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations	110
Conclusions to section 2	129

Section 3. Planning and organization of pre-trial investigation of unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations

3.1. Peculiarities of starting an investigation of unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations	131
3.2. Circumstances subject to proof during the pre-trial investigation of unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations	149
3.3. The investigation method of unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations through the prism of the situational approach	161
Conclusions to section 3	175

Section 4. Tactical provision of pre-trial investigation of unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations

4.1. Interaction in the investigation of unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations	177
4.2. Conducting investigative (search) actions to obtain information from material and personal sources in the investigation of unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations	197
4.3. The use of special knowledge as a means of a tactical provision of pre-trial investigation of unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations	217
Conclusions to section 4	236

Conclusions	238
References	267
Appendixes	298
Information about the author	307

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

ГСУ	– Головне слідче управління Національної поліції України
ГУНП	– Головне управління Національної поліції
ЄКПЛ	– Європейська конвенція про захист прав людини
ЄРДР	– Єдиний реєстр досудових розслідувань
ЄС	– Європейський Союз
ЄСПЛ	– Європейський суд з прав людини
КК України	– Кримінальний кодекс України
КПК України	– Кримінальний процесуальний кодекс України
МВС України	– Міністерство внутрішніх справ України
НП України	– Національна поліція України
НСРД	– негласні слідчі (розшукові) дії
СОГ	– слідчо-оперативна група
СРД	– слідчі (розшукові) дії

ПЕРЕДМОВА

В умовах збройної агресії російської федерації проти територіальної цілісності, державного суверенітету та кожного громадянина України індивідуально питання забезпечення прав і свобод людини й громадянина постають в новому, до цього часу не усвідомленому світлі. Питання правового статусу людини й громадянина, його кримінально-правова та будь-яка інша охорона та захист є пріоритетними в будь-який час, характеризують рівень розвитку держави й наповнюють її зміст правом і демократією.

Сьогодні дослідження науковців цілком сконцентровані на війсьній тематиці. Теоретики та практики-правознавці докладають неабияких зусиль для забезпечення вдосконалення законодавства України та правової доктрини в її науковому розумінні, що, на нашу думку, є невід'ємним складником становлення в Україні правової державності, навіть попри складні часи.

Конституція та законодавство України забезпечують існування правового статусу громадянина не лише як теоретико-правової категорії, а й створюють умови та можливості для реалізації громадянами відповідних прав, можливостей і, зі свого боку, конструюють правовідносини з урахуванням обов'язків і обмежень. Одним із найбільш важливих, на думку автора, прав – є право збиратися мирно, без зброї й проводити збори, мітинги, походи й демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщають органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування. Обмеження щодо реалізації цього права може бути встановлене судом відповідно до закону і лише в інтересах

національної безпеки та громадського порядку – із метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Водночас наявний інститут кримінально-правової охорони відповідного права, що передбачений КК України, на нашу думку, недостатньо врегульовує це питання та містить не повною мірою ефективні методи його розв'язання. Це обумовлено, зокрема, наявними фактами порушення відповідного права в протизаконний спосіб, а також відсутністю значних результатів щодо притягнення осіб до кримінальної відповідальності за відповідні діяння.

Так, статтею 340 КК України передбачена відповідальність у вигляді виправних робіт на строк до двох років або арешту на строк до шести місяців, або обмеження волі на строк до п'яти років, або позбавлення волі на той самий строк за незаконне перешкоджання організації або проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, якщо це діяння було вчинене службовою особою або із застосуванням фізичного насильства. Водночас відповідна теоретико-правова конструкція діє з урахуванням реалій сьогодення, історичного досвіду щодо фактів незаконного перешкоджання проведенню зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій під час Революції Гідності, а також спроб такого перешкоджання під час Помаранчевої Революції та Революції на граніті.

Крім того, слід зазначити, що незначна за обсягом у загальній структурі злочинності України кількість зафіксованих кримінальних проваджень за цією статтею КК України має значний суспільний резонанс (у 2013 році – 1; у 2014 – 39; у 2015 – 21; у 2016 – 12; у 2017 – 179; у 2018 – 14; у 2019 – 4; у 2020 – 3; у 2021 та впродовж 2022 – 0).

З іншого боку, особливе занепокоєння викликає динаміка процесу розкриття відповідних кримінальних проваджень, оскільки загалом за останні 10 років зафіксовано близько 273 факти таких правопорушень, а повідомлено про підозру лише 43 особам, які, ймовірно, їх вчинили (зокрема групове вчинення та інші чинники, і цей показник є критично низьким).

Водночас крізь призму форм завершення відповідного досудового розслідування слід зазначити, що за цей період до суду направлено лише 22 провадження, а закрито – 42, що, безперечно, свідчить про високу складність проведення досудового розслідування відповідної категорії кримінальних правопорушень і потребує значного наукового аналізу проблем за основними криміналістичними напрямками.

З огляду на зазначене, необхідність концентрації наукової уваги на розробленні проблемних питань указаної теми не викликає сумнівів, оскільки на сьогодні наукових досліджень, що давали б відповіді на наявні проблемні питання з відповідної тематики не існує, а прикладні наукові праці (тези доповідей, наукові статті, а також низка навчальних видань) за своєю сутністю не здатні комплексно розкрити зміст проблем формування методики досудового розслідування незаконного перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій.

В інших галузях юридичної науки проблемі врегулювання основних суперечливих питань щодо функціонування інституту мирних зібрань присвячено чимало уваги вчених, наприклад: О. Васьковська (дисертаційна робота на тему «Конституційне право на мирні збори та механізм його реалізації в Україні» (2007 рік)

[¹], О. Власенко (дисертаційна робота на тему «Конституційне право громадян на свободу зборів, мітингів, походів і демонстрацій» (2011 рік) [²], О. Клименко (дисертаційна робота на тему «Конституційне право громадян на мирні зібрання та його забезпечення в Україні» (2014 рік) [³], Р. Мельник (комплексне дослідження на тему «Право на свободу мирних зібрань: теорія і практика») [⁴], О. Шкарнега (дисертаційна робота на тему «Провадження у справах щодо реалізації права на мирні зібрання» (2016 рік) [⁵], М. Серета (дисертаційна робота на тему «Право на мирні зібрання: теоретичні, практичні та порівняльно-правові аспекти» (2019 рік) [⁶], М. Філоретова (дисертаційна робота на тему «Свобода мирних зібрань як об'єкт захисту адміністративними судами» (2021) [⁷], А. Загороднюк (дисертаційна робота на тему «Конституційне право громадян на збори, мітинги, походи і демонстрації: питання теорії та практики» (2021) [⁸] та інші.

¹ Васьковська О. В. Конституційне право на мирні збори та механізм його реалізації в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 – конституційне право. Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ, 2007. 20 с.

² Власенко О. Л. Конституційне право громадян на свободу зборів, мітингів, походів і демонстрацій: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2011. 20 с.

³ Клименко О. І. Конституційне право громадян на мирні зібрання та його забезпечення в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ, 2014. 20 с.

⁴ Мельник Р. С. Право на свободу мирних зібрань : теорія і практика. Київ, 2015. 168 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/0/e/233491.pdf>

⁵ Шкарнега О. С. Провадження у справах щодо реалізації права на мирні зібрання: дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса. 2016. 239 с.

⁶ Серета М. Л. Право на мирні зібрання: теоретичні, практичні та порівняльно-правові аспекти : дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ. 2019. 204 с.

⁷ Філоретова М. В. Свобода мирних зібрань як об'єкт захисту адміністративними судами: дис. на здоб. наук. ступ. докт. філос.: 081 «Право». Київ. 2021. 251 с. URL: http://scc.univ.kiev.ua/upload/iblock/3e1/dis_Filoretova%20M.V..pdf

⁸ Загороднюк А. Г. Конституційне право громадян на збори, мітинги, походи і демонстрації: питання теорії та практики: дис. на здоб. наук. ступ. докт. філос.: 081 «Право». Вінниця. 2021. 268 с. URL: <https://abstracts.donnu.edu.ua/article/view/9958>

Водночас необхідно підкреслити, що незважаючи на наявність кримінально-правових інститутів захисту права на мирні зібрання, без зброї, зокрема розробки криміналістичних методик проведення досудового розслідування незаконного перешкоджання організації чи проведенню, на сьогодні збори, мітинги, походи та демонстрації залишаються поза увагою науковців. Тобто питання, пов'язані з формування методики досудового розслідування незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій, на науковому рівні досліджені недостатньо. Фрагментарні елементи щодо формування відповідного напряму в контексті криміналістичної науки присутні в наукових розвідках таких авторитетних дослідників, як О. Авраменко, А. Андрушко, Ю. Аленін, В. Бахін, Т. Варфоломєєва, В. Галаган, Р. Дударець, В. Дрозд, Л. Д'яковський, А. Іщенко, В. Коновалова, Є. Лук'янчиков, Г. Матусовський, В. Олішевський, Л. Полуніна, О. Пчеліна, Д. Савицький, М. Салтевський, О. Самойленко, М. Селіванов, Я. Соколова, О. Таран, О. Татаров, В. Тищенко, Л. Удалова, О. Федосова, В. Шепітько, М. Шумило, П. Цимбал, М. Цуцкірідзе, С. Чернявський, та інших.

На нашу думку, ураховуючи системність реалізації громадянами України відповідного права, його значимість і функціональність, а також основоположну роль у захисті державних інтересів, територіальної цілісності та суверенітету України в умовах повномасштабного вторгнення російської федерації, вкрай важливо розробити теоретичні та практичні аспекти формування методики досудового розслідування незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій.

Метою монографічного дослідження є аналіз теоретичних і практичних основ формування методики досудового розслідування незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій. Поставлена мета зумовила необхідність розв'язання таких *завдань*:

– дослідити генезу становлення права громадян України збиратися мирно, без зброї, проводити збори, мітинги, походи і демонстрації як об'єкта кримінально-правового захисту та охорони;

– схарактеризувати сутність та зміст незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій та криміналістичні аспекти його вивчення;

– надати криміналістичну характеристику особі, яка вчиняє незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій;

– окреслити підходи до визначення способів незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій;

– дослідити обстановку вчинення незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій;

– установити особливості початку розслідування незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій;

– розтлумачити та обґрунтувати обставини, що підлягають доказуванню під час здійснення досудового розслідування незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій;

– сформувати методику розслідування незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій крізь призму ситуаційного підходу;

– окреслити взаємодію в розслідуванні незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій;

– дослідити порядок проведення слідчих (розшукових) дій для отримання інформації з матеріальних й особистісних джерел у розслідуванні незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій;

– визначити сутність, зміст і роль використання спеціальних знань як засобу тактичного забезпечення досудового розслідування незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій.

Об’єктом дослідження є протиправна діяльність у сфері незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій, а також правовідносин, що виникають під час досудового розслідування кримінальних правопорушень такої категорії.

Предметом є теоретичні та практичні основи формування методики досудового розслідування незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій.

Методи та методологія, що застосовуються в дослідженні. Зважаючи на окреслений об’єкт, застосування методу аналізу дало змогу дослідити наукові погляди на інститут кримінальної відповідальності за перешкоджання організації чи проведенню мирних зібрань як базової теоретико-правової категорії (підрозділи 1.1., 1.2., 2.1., 2.2.,

2.3., 3.2., 4.1.). Застосування логічного методу дозволило окреслити основні тенденції та закономірності забезпечення прав особи на мирні зібрання на всіх історичних етапах розвитку суспільства, а також установити значення та сутність незаконного перешкоджання як форми діяльності особи (декількох осіб) у зв'язку з вчиненням відповідного кримінального правопорушення (підрозділ 1.1. та 1.2.). Метод тлумачення використано при тлумаченні нормативно-правових актів, що становлять інститут притягнення до кримінальної відповідальності за перешкоджання організації та проведенню мирних зібрань (1.2., 3.1., 4.2., 4.3.). Системно-структурний метод корисний для систематизації основних наукових результатів і встановлення послідовності їх отримання, що дозволяє отримати об'єктивні висновки (використано в усіх підрозділах). Догматичний метод використано при зіставленні думок учених із досліджуваної проблеми. Метод узагальнення дав змогу розробити пропозиції щодо усунення виявлених недоліків і посилення проблеми, що розглядається (3.3., 4.2., 4.3.).

Науково-теоретичне підґрунтя монографії становлять праці фахівців у галузі загальної теорії та філософії права, кримінального права та кримінального процесу, криміналістики й інших галузевих правових наук, зокрема зарубіжних дослідників.

Нормативною базою монографії є Конституція України, нормативно-правові акти України, серед інших і ті, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Крім цього, розглянуто інші акти законодавства, зокрема постанови Верховної Ради України, укази Президента України, рішення та постанови Кабінету

Міністрів України, акти центральних органів виконавчої влади, НП України, Офісу Генерального прокурора, органів судової влади України, що регламентують правовідносини в окресленій автором сфері.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що монографія є одним із перших в Україні комплексних юридичних досліджень, що присвячене теоретичним і практичним основам формування методики досудового розслідування незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій, а його основні та фрагментарні результати, пропозиції до законотворчої діяльності, а також до проектування організаційно-розпорядчих відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів використано в *законотворчому процесі* – під час удосконалення законодавства, що регламентує притягнення до кримінальної відповідальності за перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій, а також здійснення досудового розслідування за відповідним фактом; *правозастосовній практиці* – для підвищення ефективності діяльності органів досудового розслідування, до компетенції яких віднесено здійснення кримінального провадження; *освітньому процесі* – у системі професійної освіти слідчих, післядипломної освіти, а також їхньої перепідготовки; *науковій діяльності* – для подальшого дослідження теоретичних та практичних основ формування методики досудового розслідування незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій.

Особистий внесок автора в розвиток відповідно напряму в межах правової науки полягає в обґрунтуванні

теоретичних та практичних основ формування методики досудового розслідування незаконного перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій, а також пропонуванні інструментів розв'язання невіршених донині проблемних питань.

У науковій праці використано законодавство України станом на 01 листопада 2022 року.

Автор дякує за допомогу в підготовці монографічного дослідження рідним і близьким, друзям, наставникам, іншим науковцям і практикакам. **Особлива подяка** рецензентам монографії *Валентині Дрозд* та *Максиму Цуцкірідзе* за конструктивну критику та мотивацію до подальших наукових пошуків. **Щира вдячність** усім, хто всебічно сприяв її змістовному наповненню та стимулював до наукових пошуків і розвитку: *Сергію Вітвіцькому, Єгору Назимку, Олені Волобуєвій, Олександрю Кобзарю, Олександрю Тарасенку, Владиславу Бурлаці*.

Сподіваюсь, що монографія зацікавить широкий загал читачів. У випадку виникнення конструктивних зауважень та (або) пропозицій, прохання надсилати відгуки та рецензії на електронну пошту (police_14@ukr.net).

INTRODUCTION

In the conditions of the armed aggression of the Russian Federation against the territorial integrity, state sovereignty and each citizen of Ukraine, the issue of ensuring the rights and freedoms of a person and a citizen appears in a new, so far not realized light. The issue of the legal status of a person and a citizen, his/her criminal and legal and any other protection are priorities at any time, characterize the state's level of development and fill its content with law and democracy.

Today's research by scientists is completely focused on military topics. Legal theorists and practitioners make enormous efforts to ensure the improvement of Ukrainian legislation and legal doctrine in its scientific understanding, which, in our opinion, is an integral component of the Ukrainian legal statehood formation, even despite difficult times.

The Constitution and legislation of Ukraine ensure the existence of the legal status of a citizen not only as a theoretical and legal category but also create conditions and opportunities for citizens to implement the corresponding rights and opportunities and, on their part, construct legal relations taking into account obligations and restrictions. One of the most important rights, in the opinion of the author, is the right to assemble peacefully, without weapons, and to conduct meetings, rallies, marches and demonstrations, the holding of which is notified in advance by executive power bodies or local self-government bodies. Restrictions on the implementation of this right may be established by the court according to the law and only in the interests of national security and public order – to

prevent riots or crimes, to protect public health or the rights and freedoms of other people.

At the same time, the existing institution of the criminal legal protection of the corresponding right, which is provided for by the Criminal Code of Ukraine, in our opinion, does not sufficiently regulate this issue and does not contain fully effective methods of solving it. In particular, this is due to the existing facts of violation of the corresponding right in an illegal manner, as well as the lack of significant results in bringing persons to criminal liability for the corresponding actions.

Thus, Article 340 of the Criminal Code of Ukraine provides for liability in the form of correctional labour for a term of up to two years or arrest for a term of up to six months, or restriction of freedom for a term of up to five years, or imprisonment for the same term for unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations, if this action was committed by an official or with the use of physical violence. At the same time, the corresponding theoretical and legal construction operates taking into account modern realities, historical experience regarding the facts of unlawful obstruction of the conduct of meetings, rallies, street marches and demonstrations during the Revolution of Dignity, as well as attempts of such obstruction during the Orange Revolution and the Revolution on Granite.

Moreover, it should be noted that the number of recorded criminal proceedings, which is insignificant in terms of volume in the overall criminal structure of Ukraine, under this article of the Criminal Code of Ukraine has a significant public resonance (in 2013 – 1; in 2014 – 39; in 2015 – 21; in 2016 – 12; in 2017 – 179; in 2018 – 14; in 2019 – 4; in 2020 – 3; in 2021 and throughout 2022 – 0). On the other hand, the dynamics of the

process of solving corresponding criminal proceedings is of particular concern, since in total, over the past 10 years, about 273 facts of such offenses were recorded, and only 43 persons who probably committed them were notified of suspicion (in particular, group committing and other factors, and this indicator is critically low).

At the same time, through the prism of the forms of the corresponding pre-trial investigation completion, it should be noted that during this period only 22 proceedings were sent to the court, and 42 were closed, which undoubtedly indicates the high complexity of conducting a pre-trial investigation of the corresponding category of criminal offenses and requires significant scientific analysis of problems in the main forensic areas.

Taking into account the above-mentioned, there is no doubt about the need to focus scientific attention on the development of problematic issues of the specified topic, since there are no current scientific studies that would answer existing problematic issues on the corresponding topic, and applied scientific works (theses of reports, scientific articles, as well as a number of educational publications) by their nature are not capable of comprehensively revealing the content of the problems of the formation of pre-trial investigation methods of unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations.

In other branches of legal science, the problem of settling the main controversial issues regarding the functioning of the institution of peaceful assemblies has received a lot of attention from scientists, for example: O. Vaskovska (dissertation work on the topic "The constitutional right to peaceful assemblies and the

mechanism of its implementation in Ukraine" (2007) [1], O. Vlasenko (dissertation work on the topic "The constitutional right of citizens to freedom of meetings, rallies, marches and demonstrations" (2011) [2]), O. Klymenko (dissertation work on the topic "The constitutional right of citizens to peaceful assembly and its provision in Ukraine" (2014) [3]), R. Melnyk (comprehensive research on the topic "The right to freedom of peaceful assembly: theory and practice") [4], O. Shkarneha (dissertation work on the topic "Proceedings in cases regarding the implementation of the right to peaceful assembly" (2016) [5]), M. Sereda (dissertation work on the topic "The right to peaceful assembly: theoretical, practical and comparative legal aspects" (2019) [6]), M. Filoretova (dissertation work on the topic "Freedom of peaceful assembly as an object of protection by administrative courts" (2021) [7]), A. Zahorodniuk (dissertation work on the topic "The constitutional right of citizens to

¹ Vaskovska O. V. The constitutional right to peaceful assembly and the mechanism of its implementation in Ukraine: dissertation abstract ... Candidate of Legal Sciences: 12.00.02 – Constitutional Law. Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine. Kyiv, 2007. 20 p.

² Vlasenko O. L. The constitutional right of citizens to freedom of meetings, rallies, marches and demonstrations: dissertation abstract ... Candidate of Legal Sciences: 12.00.02 – Constitutional Law; Municipal Law. National Academy of Internal Affairs. Kyiv, 2011. 20 p.

³ Klymenko O. I. The constitutional right of citizens to peaceful assembly and its provision in Ukraine: dissertation abstract ... Candidate of Legal Sciences: 12.00.02 – Constitutional Law; Municipal Law. Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine. Kyiv, 2014. 20 p.

⁴ Melnyk R. S. The right to freedom of peaceful assembly: theory and practice. Kyiv, 2015. 168 p. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/0/e/233491.pdf>

⁵ Shkarneha O. S. Proceedings in cases regarding the implementation of the right to peaceful assembly: dissertation... for the scientific degree of Candidate of Legal Sciences: 12.00.07. Odessa. 2016. 239 p.

⁶ Sereda M. L. The right to peaceful assembly: theoretical, practical and comparative legal aspects: dissertation... for the scientific degree of Candidate of Legal Sciences: 12.00.01. Kyiv. 2019. 204 p.

⁷ Filoretova M. V. Freedom of peaceful assembly as an object of protection by administrative courts: dissertation... for the scientific degree of Doctor of Philosophy: 081 "Law". Kyiv. 2021. 251 p. URL: http://sec.univ.kiev.ua/upload/iblock/3e1/dis_Filoretova%20M.V..pdf

meetings, rallies, marches and demonstrations: issues of theory and practice" (2021) [1] and others.

At the same time, it should be emphasized that despite the existence of criminal law institutions for the protection of the right to peaceful assembly, without weapons, in particular, the development of forensic methods for conducting the pre-trial investigation of unlawful obstruction of the organization or the conduct, today meetings, rallies, marches and demonstrations remain outside the attention of scientists. That is, the questions related to the formation of pre-trial investigation methods of unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations have not been sufficiently studied at the scientific level. Fragmentary elements regarding the formation of the corresponding direction in the context of forensic science are present in the scientific investigations of such authoritative researchers as O. Avramenko, A. Andrushko, Yu. Alenin, V. Bakhin, T. Varfolomeieva, V. Halahan, R. Dudarets, V. Drozd, L. Diakovskiy, A. Ishchenko, V. Konovalova, E. Lukianchykov, H. Matusovskyi, V. Olishevskiy, L. Polunina, O. Pchelina, D. Savytskyi, M. Saltevskiy, O. Samoilenko, M. Selivanov, Ya. Sokolova, O. Taran, O. Tatarov, V. Tyshchenko, L. Udalova, O. Fedosova, V. Shepitko, M. Shumylo, P. Tsymbal, M. Tsutskiridze, S. Cherniavskiy and others.

In our opinion, taking into account the systematic implementation of the corresponding right by the citizens of Ukraine, its significance and functionality, as well as the fundamental role in the protection of state interests, territorial

¹. Zahorodniuk A. G. The constitutional right of citizens to meetings, rallies, marches and demonstrations: issues of theory and practice: dissertation... for the scientific degree of Doctor of Philosophy: 081 "Law". Vinnytsia. 2021. 268 p. URL: <https://abstracts.donnu.edu.ua/article/view/9958>

integrity and sovereignty of Ukraine in the conditions of a full-scale invasion of the Russian Federation, it is extremely important to develop the theoretical and practical aspects of the formation of pre-trial investigation methods of unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations.

The monographic study *aims* to analyze the theoretical and practical basics for the formation of pre-trial investigation methods of unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations. The set aim outlined the need to solve the following *tasks*:

- to investigate the genesis of the formation of the right of Ukrainian citizens to assemble peacefully, without weapons, to conduct meetings, rallies, marches and demonstrations as an object of criminal law protection;

- to characterize the essence and content of unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations and forensic aspects of its study;

- to provide forensic characteristics of a person who committed unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations;

- to outline approaches to determining ways of unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations;

- to investigate circumstances of committing unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations;

- to establish peculiarities of starting an investigation of unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations;

- to explain and substantiate circumstances subject to proof during the pre-trial investigation of unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations;

- to form the investigation method of unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations through the prism of the situational approach;

- to outline the cooperation in the investigation of unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations;

- to investigate the procedure of conducting investigative (search) actions to obtain information from material and personal sources in the investigation of unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations;

- to determine the essence, content and role of the use of special knowledge as a means of a tactical provision of pre-trial investigation of unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations.

The ***object*** of the study is an illegal activity in the field of unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations, as well as legal relations arising during the pre-trial investigation of criminal offenses of this category.

The ***subject*** is the theoretical and practical basics for the formation of the pre-trial investigation methods of unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations.

Methods and methodology used in the study. Taking into account the outlined object, the application of the analysis

method made it possible to investigate scientific views on the institution of criminal liability for obstruction of the organization or conduct of peaceful assemblies as a basic theoretical and legal category (subsections 1.1., 1.2., 2.1., 2.2., 2.3., 3.2., 4.1.). The application of the logical method made it possible to outline the main tendencies and patterns of ensuring the rights of a person to the peaceful assembly at all historical stages of social development, as well as to establish the meaning and essence of unlawful obstruction as a form of activity of a person (several persons) in connection with the commission of a corresponding criminal offense (subsection 1.1. and 1.2.). The method of interpretation was used in the interpretation of regulatory legal acts that constitute the institution of bringing to criminal liability for obstruction of the organization and the conduct of peaceful assemblies (1.2., 3.1., 4.2., 4.3.). The system-structural method is useful for systematizing the main scientific results and establishing the sequence of their obtaining, which allows making objective conclusions (used in all subsections). The dogmatic method was used when comparing the opinions of scientists on the investigated problem. The generalization method made it possible to develop proposals for eliminating the identified shortcomings and strengthening the problem under consideration (3.3., 4.2., 4.3.).

The scientific and theoretical basis of the monograph is the works of specialists in the field of general theory and philosophy of law, criminal law and criminal process, forensic science and other branches of legal science, including foreign researchers.

The normative basis of the monograph is the Constitution of Ukraine, regulatory legal acts of Ukraine, among others, those approved by the Verkhovna Rada of Ukraine as binding. In addition, other legislative acts were considered, in particular

resolutions of the Verkhovna Rada of Ukraine, decrees of the President of Ukraine, decisions and resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine, acts of central executive bodies, the National Police of Ukraine, the Office of the Prosecutor General, bodies of the judiciary of Ukraine, which regulate legal relations in the sphere outlined by the author.

The practical value of the obtained research results is that the monograph is one of the first complex legal studies in Ukraine, which is devoted to the theoretical and practical basics for the formation of pre-trial investigation methods of unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations, and its main and fragmentary results, proposals for law-making activity, as well as for the design of organizational and administrative departmental (interdepartmental) regulatory legal acts were used in the *law-making process* – during the improvement of the legislation regulating criminal liability for obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations, as well as conducting a pre-trial investigation for corresponding fact; *law enforcement practice* – to improve the effectiveness of pre-trial investigation bodies, whose competence includes criminal proceedings; *educational process* – in the system of professional education of investigators, postgraduate education, as well as their retraining; *scientific activity* – for further research of the theoretical and practical basics for the formation of pre-trial investigation methods of unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations.

The author's personal contribution to the development of the respective direction within the scope of legal science consists in substantiating the theoretical and practical basics for the

formation of pre-trial investigation methods of unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations, as well as offering tools for solving problematic issues that have not been resolved to this day.

The scientific work uses the legislation of Ukraine as of November 1, 2022.

The author thanks relatives and friends, mentors, other scientists and practitioners for their help in preparing the monographic research. **Special thanks** to the reviewers of the monograph *Valentyna Drozd* and *Maksym Tsutskiridze* for their constructive criticism and motivation for further scientific research. **Sincere gratitude** to all those who comprehensively contributed to its meaningful content and stimulated scientific research and development: *Serhii Vitvitskyi*, *Yehor Nazymko*, *Olena Volobuieva*, *Oleksandr Kobzar*, *Oleksandr Tarasenko*, *Vladyslav Burlaka*.

I hope that the monograph will arouse the interest of a wide range of readers. In case of constructive comments and (or) suggestions, please send feedback and reviews to e-mail (police_14@ukr.net).

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ НЕЗАКОННОГО ПЕРЕШКОДЖАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ АБО ПРОВЕДЕННЮ ЗБОРІВ, МІТИНГІВ, ПОХОДІВ І ДЕМОНСТРАЦІЙ

1.1. Генеза становлення права громадян України збиратися мирно, без зброї, проводити збори, мітинги, походи і демонстрації як об'єкту кримінально-правової охорони

Забезпечення належного функціонування інституту основоположних прав і свобод людини і громадянина є одним із пріоритетних завдань будь-якої демократичної держави. Водночас деякі категорії прав і свобод людини і громадянина та механізми їх реалізації є більш соціально важливими в загальному переліку. Наприклад, реалізація конституційного права громадян України збиратися мирно, без зброї, проводити мітинги, походи і демонстрації в епоху зрілості українського громадянського суспільства, а також високого бажання соціуму системно брати участь в управлінні державними справами та демонструвати свою відповідальну позицію є питанням, на нашу думку, першочерговим¹. Проте як об'єкт кримінально-правової охорони загалом і як об'єкт відповідного складу кримінального правопорушення зокрема таке право досить

¹ Drozd O., Romanov M., Moroz V., Stremenovskiy S., Zelenyi V. The right of citizens to assemble peacefully, unarmed, to hold rallies and demonstrations: historical origins and genesis of formation. *Amazonia Investiga*, 11(51). 2022, P. 257–266. URL : <https://doi.org/10.34069/AI/2022.51.03.26>

нечасто досліджується вченими, що зумовлює необхідність ґрунтовного та системного аналізу відповідної категорії.

Право громадян України збиратися мирно є інструментом досягнення бажаного громадянським суспільством результату щодо впливу на важливі державницькі процеси, що є також формою реалізації громадянами України свого права на участь в управлінні державними справами та в багатьох інших контекстах, і це, на нашу думку, лише посилює необхідність належного забезпечення кримінально-правової охорони відповідного інституту загалом і права зокрема з огляду на стрімкі євроінтеграційні намагання та комплексну фундаментальну мету щодо утвердження демократії в Україні.

Водночас питання кримінально-правової охорони права від його ймовірного порушення конкретними суб'єктами не є тотожним щодо порядку його забезпечення в розрізі дії правового механізму. Основним критерієм і чинником у вказаному процесі виступає суспільна небезпечність діяння. Оскільки право громадян збиратися мирно, без зброї, визначається конституційною цінністю та належним проявом функціонування правових механізмів у демократичній державі, то, відповідно, вказана держава має володіти низкою елементів, що складають комплекс процедур і алгоритмів, притягнення до відповідальності осіб за вчинення вказаних діянь.

Небезпечність порушення відповідного права в розрізі кримінально-правової охорони, на нашу думку, полягає в тому, що матеріалізацією протиправності конкретного діяння є факт завдання шкоди суспільним інтересам. Тобто коли наявна суспільна воля щодо реалізації відповідного

права збиратися мирно (хоча законодавство передбачає також його реалізацію одноосібно), а з іншого боку формується конфронтація щодо недопущення його реалізації, це завдає суттєвої шкоди не лише охоронюваним законодавством України інтересам особи, а й загальноприйнятому правопорядку, порушує єдиний порядок дії всіх правових механізмів, позбавляє правову систему держави характеристик «єдності», демократичності, цивілізованості та рівноправ'я.

Необхідно зазначити, що міра можливої поведінки осіб у певному суспільстві (конкретній державі), перш за все, визначається колективним актом взаємної згоди всіх його членів щодо стандартів правомірності та протиправності. Такі дії вчиняються у спосіб реалізації прямих форм демократії, а також у її представницькому форматі. Результат такого правового колективного акту має прояв формалізації певної низки правильних і неправильних діянь, визначення меж реалізації «правильного» та встановлення обсягів відповідальності (змісту та сутності покарання) за «неправильне».

Відповідно до частини третьої статті 8 Конституції України її норми є нормами прямої дії, а положення статті 39 Основного Закону встановлюють основні засади функціонування інституту мирних зібрань в Україні та фактично слугують його законодавчим фундаментом. Так, статтею 39 Конституції України встановлено, що громадяни мають право збиратися мирно, без зброї, і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких

завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування¹.

Будучи гарантованим на найвищому нормативному рівні, право громадян України збиратися мирно, без зброї, виступає своєрідним апогеєм демократії і відповідно до описаної вище теорії суспільного договору в кримінально-правовій охороні потребує високого рівня захисту від посягань.

В. Грищук, аналізуючи філософсько-правове розуміння відповідальності людини, зауважує, що за часом настання слід виокремлювати потенційну (є можливість, підтверджена всім вмістом реальності, дійсності) і реальну (дійсну) кримінальну відповідальність², що, на наш погляд, відіграє ключову роль у розумінні кримінально-правової охорони та захисту будь-якого визначеного законодавством України права. Це формує уяву про реальність притягнення до юридичної відповідальності суб'єкта, який учиняє конкретні дії з розрахунку на власне девіантне ставлення до умов суспільного договору та правил поведінки в конкретному суспільстві.

На думку О. Тихонової, факт прийняття певної кримінально-правової норми, яка встановлює відповідальність за певні порушення суспільних відносин, що виникають та існують у відповідній сфері (фактично забороняється певна поведінка в певних відносинах, що підсилюється загрозою застосування санкцій за заборонену поведінку), уже забезпечує превентивний вплив на

¹ Konstytsiia Ukrainy: vid 28 cherv. 1996 r. No. 254k/96-VR [Constitution of Ukraine from June 28, 1996, No. 254k/96-VR].(n.d.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254kc/96-vp#Text>.

² Грищук В. К. Філософсько-правове розуміння відповідальності людини : монографія. Хмельницький, 2012. 736 с.

суспільство, унеможливаючи порушення встановлених правил поведінки. З іншого боку, кримінально-правова охорона реалізується в процесі регулювання суспільних відносин, які виникають у результаті вчинення злочинів, – безпосереднє притягнення до відповідальності винних осіб, що забезпечує окремий об'єкт охорони від майбутніх посягань з боку цих осіб, принаймні під час відбування покарання, а також їх виправлення та попередження вчинення нових злочинів не лише засудженим, але й іншими членами суспільства¹.

Водночас, на нашу думку, аналізуючи будь-які суспільно-правові явища крізь призму кримінально-правової охорони, варто звертати увагу на те, що будучи визначеними в законодавстві, окресленими всебічно та повно, вони вже формують уявлення членів суспільства про можливість чи неможливість реалізації певного права, а також про межі поведінки щодо осіб, які це право реалізують. Кожен громадянин обізнаний у межах і мірі своєї поведінки стосовно інших людей, тому, вважаємо, логічно було б визначити щонайменше дві форми кримінально-правової охорони права збиратися мирно, без зброї: пасивну та активну. Пасивна полягає в тому, що законодавством визначені правила й межі реалізації відповідного права громадянами, а з іншого боку – обсяг і зміст покарання за перешкоджання його реалізації. Активна ж містить в собі факт застосування державою інструментів кримінально-правового примусу відносно осіб, котрі вчинили конкретні суспільно-небезпечні діяння, що визначають як протиправні,

¹ Тихонова О. В. Об'єкт кримінально-правової охорони та об'єкт злочину : співвідношення понять. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. № 2/2014. С. 244–251.

зокрема, як сам механізм притягнення особи до відповідальності, усі його аспекти та конструктивні особливості складають процедуру захисту, а не охорону права.

Ю. Баулін, розглядаючи питання кримінально-правової охорони праввідносин, зазначив, що наявна потенційна кримінальна відповідальність – загроза, яка існує в санкції кримінально-правової норми і яка може бути реалізована в майбутньому до конкретної особи, що вчиняє злочин, а також фактична – коли особа вчинила певне діяння і її фактично притягнуто до відповідальності за вчинення відповідного акту протиправної поведінки¹.

Крім цього, низка авторів і науковців наголошує на наявності правової дискусії в питанні співвідношення змісту понять об'єктів кримінально-правової охорони та кримінального правопорушення, указуючи при цьому, що вони відображають поняття, які перебувають у співвідношенні роду та виду, а також однопорядкові видові поняття. Поняття «об'єкт кримінального правопорушення» – родове щодо поняття «об'єкт кримінально-правової охорони», оскільки виражає сутність, зміст і дійсність щодо всіх інших понять, які є відповідними за явищем, формою, можливістю². На нашу думку, виходячи з доктрини правової державності та в контексті утвердження правових інститутів у демократичній Україні, доцільно звернути увагу на те, що в розрізі праввідносин у сфері реалізації права збиратися мирно, без зброї, дискусія набуває розширення.

¹ Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності : монографія. Київ, 2004. 296 с.

² Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. В. О. Навроцького. Київ : Юрінком Інтер, 2013. С. 157.

Так, об'єктом кримінально-правової охорони є не лише можливість проведення мирного зібрання особами, які мають на це право, а загалом весь інститут мирних зборів в Україні, що охоплює значно ширше за розуміння КК України коло правовідносин. А об'єктом кримінального правопорушення в цьому контексті виступатиме, звісно, кількість формально-юридичних ознак, що змістовно поєднуються в указаній статті кримінального закону.

Кримінально-правова охорона як охоронна функція кримінального права реалізується через потенційну кримінально-правову відповідальність, що виступає інструментом її реалізації, тобто відповідальність є засобом, за допомогою якого вирішується завдання кримінально-правової охорони¹. Відповідно, на підставі цього формується уявлення, що право громадян збиратися мирно, без зброї як об'єкт кримінально-правової охорони має розумітись крізь призму дії норм КК України та в контексті можливої превентивної дії норм відповідного законодавства України, що формально визначає заборону незаконного втручання в порядок його реалізації окремими громадянами України чи їх групами.

А. Музика і Є. Лашук зауважують, що суспільні відносини, які охороняються кримінальним законом, суб'єкти яких ще не зазнали суттєвої шкоди від суспільно небезпечного діяння (або не створена загроза її заподіяння) або зазнали шкоди від діяння (або створена загроза її заподіяння), яке не містить ознаки злочину або складу злочину, передбаченого кримінальним законом, і складають

¹ Фефелов П. А. Механизм уголовно-правовой охраны (основные методологические проблемы). Москва, 1992. 126 с.

об'єкт кримінально-правової охорони¹, що, на нашу думку, у широкому розумінні інституту кримінально-правової охорони як інструменту забезпечення правопорядку може характеризувати лише окремі його аспекти.

Так, зазначене вище зумовлює необхідність не лише з'ясувати змістове наповнення поняття мирного зібрання як соціального феномену, а й уможливити його юридико-історичну характеристику для з'ясування становлення відповідної інституції в системі прав і свобод людини і громадянина та обґрунтування необхідності забезпечення її кримінально-правової охорони.

О. Власенко зазначає, що мирне зібрання – це колективний або індивідуальний, мирний, доступний кожному публічний захід за участі громадян України, іноземців, осіб без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України², тоді як А. Шевченко підкреслює, що право на мирні зібрання є колективним політичним правом невизначеної кількості осіб на проведення в місцях із необмеженим публічним доступом будь-яких не заборонених Конституцією та законами України заходів та дій, спрямованих на висловлення та оприлюднення власної колективної позиції щодо визначеного питання або питань, які становлять соціальну або групову значущість³. На думку В. Лазарева та І.

¹ Музика А. А., Лацук Є. В. Предмет злочину : теоретичні основи пізнання : монографія. Київ, 2011. 192 с.

² Власенко О. Л. Конституційне право громадян на свободу зборів, мітингів, походів і демонстрацій: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2011. 20 с.

³ Шевченко А. Є., Денісова М. М., Денісова О. С. Реалізація конституційного права на мирні зібрання в Україні: монографія. Донецький ін-т Луган. держ. ун-ту внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Донецьк : Ноулідж, Донецьке від-ня, 2011. 138 с.

Логвиненка, мирні зібрання є одним із засобів відстоювання людиною і громадянином своїх прав, свобод та інтересів у демократичному суспільстві. Обмеження щодо реалізації цього права може бути встановлено тільки судом, у зв'язку з чим забезпечення гарантованого державою права на мирні зібрання значною мірою покладається на суд¹, а О. Куракін акцентує увагу на тому, що «наявність додаткового специфічного джерела врегулювання такого права – рішення Конституційного Суду України надає підстави стверджувати, що його правова природа зумовлена юридичними суперечностями, між організаторами відповідних заходів та органами місцевої влади, що викликають спори в судах різних інстанцій й потребує втручання спеціального органу Конституційної юрисдикції»^{2,3}.

Проаналізовані позиції щодо змісту і сутності інституту мирних зібрань за законодавством України свідчать про важливість його в соціально-правовому житті кожного громадянина, про те, яким суттєвим може бути вплив його реалізації на функціонування органів державної влади та цілковитість контексту державної політики⁴. Це формує

¹ Лазарев, В. В., Логвиненко І. А. Право на свободу мирних зібрань і право на свободу об'єднань: міжнародні акти та національне законодавство України. *Шлях успіху і перспективи розвитку (до 26 річниці заснування Харківського національного університету внутрішніх справ): матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (20 листопада 2020 р.)*. Харків: ХНУВС, 2020. С. 274–276. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/9723>

² Куракін О. М. Право на мирні зібрання: від авторитаризму до демократії. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2016. № 1. Т. 1. С. 39–42.

³ Куракін О. М., Право громадян України збиратися мирно, без зброї: вітчизняний та європейський досвід. *Право і суспільство*. № 2 (2), 2016. С. 13–18. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2016/2_2016/part_2/5.pdf

⁴ Романов М. Ю. Громадська безпека як об'єкт забезпечення під час проведення мирних зібрань. *Актуальні питання роботи з персоналом у складових сектору безпеки і*

уявлення про те, що право збиратися мирно, без зброї як об'єкт кримінально-правової охорони та захисту має бути регламентовано всебічно, а можливість притягнення до кримінальної відповідальності за діяння, пов'язані з перешкоджанням його реалізації реальною, досяжною та дієвою.

А. Загороднюк (автор дисертаційної роботи на тему «Конституційне право громадян на збори, мітинги, походи і демонстрації: питання теорії та практики» (2021 рік), звертає увагу на тому, що комплексний характер конституційного права громадян України на збори, мітинги, походи і демонстрації характеризує його як багатогранне, соціальне, політичне і правове явище, що охоплює суб'єктивне конституційне право; форму безпосередньої демократії і комплексний правовий інститут¹. Тобто плюралізм підходів до основних понятійних елементів інституту мирних зібрань як об'єкта кримінально-правової охорони та захисту свідчить про те, що неможливим є встановлення сутнісного змісту, значення та важливості загально соціальної необхідності його кримінально-правової охорони та захисту, без окреслення загальних історичних тенденцій, що вплинули на формування світогляду членів соціуму та формували порядок реалізації інституту мирних зібрань й утворювали певну правову традицію.

Ще за часів античності Аристотель наголошував на тому, що, з одного боку, свобода означає право брати участь у владі, а з іншого, – можливість жити згідно зі своїми

оборони : Збірник тез науково-практичної конференції (23 лютого 2022 року), Харків : Національна академія Національної гвардії України, 2022. 187 с.

¹ Загороднюк А. Г. Конституційне право громадян на збори, мітинги, походи і демонстрації: питання теорії та практики : дис. докт.філос. : 081 «Право». Вінниця, 2021. 268 с.

бажаннями. Якщо в разі необхідності панує більшість, то рішення, яке вона прийме, є остаточним і правовим¹. Відповідно, таке судження крізь призму дії кримінально-правових норм і в синергії з положеннями будь-яких нормативно-правових актів належної юридичної сили щодо можливості реалізації права громадян збиратися мирно, без зброї, формує базове уявлення про те, що вказаний правовий інститут є непорушним, соціально визнаним і загально необхідним, а будь-які спроби перешкодити його втіленню в життя посягають не лише на індивідуальне право громадянина, але й на суспільний (правовий) порядок загалом.

Характеризуючи ранні форми демократії, вітчизняні дослідники звертають увагу на державний лад Спарти, у структурі якого мало місце функціонування, крім чергових зборів, також і надзвичайних, у яких брали участь лише громадяни, що перебували в цей момент у місті. Такі зібрання мали назву малі збори (мікроапелла). До їх компетенції належали такі важливі питання, як війна та мир, громадянство, міждержавні взаємовідносини тощо². А. Грубінко звертає увагу на те, що в Спарті існувала можливість громади виражати власне бачення щодо рішень царя, а за певних обставин змінювати їх³. Відповідно, в умовах можливості впливу під час реалізації відповідного правового інституту на прийняття державницьких рішень вирішення подальшої долі держави, народу та формування

¹ Арістотель. Політика / Пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка. Київ : Основи, 2000. 239 с. URL: <http://litopys.org.ua/aristotle/arist.htm>

² Історія держави і права зарубіжних країн: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки. Харків : Майдан, 2020. 618 с.

³ Грубінко. А. В. Історія держави і права зарубіжних країн та римське право : навч. посіб. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2019. 384 с.

сталих правових традицій указане право потребувало й потребує належної охорони з боку держави як форми організації суспільного ладу.

Крім цього, слід констатувати, що за весь період свого існування державний устрій і правовий статус Київської Русі характеризувався звичаєвістю правовідносин, що згодом були унормовані в прото-законодавчих актах (наприклад, Руській Правді¹). Натомість М. Грушевський у своїй фундаментальній праці «Історія України-Руси» звертає увагу на тому, що діяльність двору Київської Русі обіймала всі сфери тодішньої політики й управи. Своєю владою князь міг розпочати війну, призначити воєнний похід, видавати закони, розпоряджатися прибутками князівства, визначати рівень і характер податків, призначити свою адміністрацію². Відповідно, такі прояви можливості колективного прийняття рішень навіть на побутовому рівні суспільство здійснювало під егідою князя, що навряд можна охарактеризувати як демократичний інститут, проте факт його правової охорони (переважно кримінально-правової), у розрізі можливості притягнення до відповідальності за вчинення протиправних дій одностайно визнається дослідниками.

Водночас загальний аналіз історичного періоду козаччини на території українських земель свідчить про інше, зокрема про те, що інститут народовладдя, можливості публічного вираження власних думок і впливу в такий спосіб на суспільство превалюють над традиціями та

¹ «Правда Руська» Ярослава Мудрого : початок вітчизняного законодавства : навч. посіб. / уклад.: Г. Г. Демиденко, В. М. Єрмолаєв. Харків : Право, 2017. 392 с.

² Грушевський М. Історія України-Руси : в 10 т., 12 кн., 1905. Т. 3. 588 с.

звичаями й відповідно захищені державницьким механізмом.

За часів козаччини на території українських земель досить розповсюдженою була практика мирних зібрань, які мали назву народне віче, скликались для вирішення найважливіших питань суспільного буття. Це дозволяло громадянам виражати публічно власну позицію щодо тих чи інших важливих аспектів державного будівництва та впливати на вектор державної політики¹. В. Андрущенко та В. Федосов, досліджуючи Запорізьку січ як український феномен, також звертають увагу на тому, що життєвий устрій козаків був демократичним за своїм змістом, оскільки свобода слова, пересування та зібрань лежали в основі його функціонування. Зокрема, козацька Рада надавала можливість вільно впливати на вибір керівництва (влади), протестувати проти їх свавілля та висловлюватись із будь-яких інших питань². Одним із найбільш фундаментальних і установчих нормативно-правових актів у системі функціонування інституту мирних зібрань є «Договори і Постановлення Прав і вольностей Війська Запорозького» (Конституція Пилипа Орлика), де, наприклад, у статті VI констатовано, що «в самодержавних державах зберігається такий хвалений і суспільно корисний лад, за якого завжди, і під час війни, і в мирний час, приватно та публічно проводяться ради щодо загального добра Вітчизни, на яких самі самодержці, присутні на них, не забороняють свої

¹ Загорднюк А. Г. Конституційне право громадян на збори, мітинги, походи і демонстрації: питання теорії та практики : дис. докт.філос : 081 «Право». Вінниця, 2021. 268 с.

² Андрущенко В. Л., Федосов В.М. Запорізька Січ як український феномен. Київ: Заповіт, 1995. 173 с.

рішення міністрам та радникам піддавати обговоренню та ухваленню»^{1,2}.

Тож за часів козацької державності на території України ключовим питанням було забезпечення права збиратися мирно як однієї з основних і безпосередніх форм демократії, що використовувалась на Січі з урахуванням побудови державницького ладу, механізму його діяльності. Такі заходи, як козацька рада чи загальні збори старшин, одночасно й охоронялись, оскільки, як зазначено раніше, не можна було забороняти свої рішення піддавати обговоренню, що автоматично виключало диктаторський складник і виокремлювало цим інструментом козацьку державність, надаючи їй рис демократії.

Ще одним історичним періодом, що кардинально вплинув на становлення інституту мирних зібрань та його кримінально-правову охорону та захист на території українських земель, є радянський період, характерний певними негативними особливостями, оскільки в той момент одночасно було формалізовано можливість проведення мирних зібрань, забезпечено кримінальне переслідування за перешкоджання реалізації відповідного права, проте жодним чином ці норми не приводились в дію під аргументацією «державної безпеки», «суспільного інтересу» та інших уявних категорій радянської державності.

¹ Лукашевич О. А., Манжул К. В. «Конституція» Пилипа Орлика – історико-правова пам'ятка XVIII ст. Харків : Основа, 1996. 52 с.

² Договори і постанови прав і свобод військових між Ясновельможним Його Милості паном Пилипом Орликом, новообраним гетьманом Війська Запорізького, і між генеральними особами, полковниками і тим же Військом Запорізьким з повною згодою з обох сторін. URL: <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1710.html>

Конституція СРСР визначала, що «Відповідно до інтересів народу і з метою зміцнення та розвитку соціалістичного ладу громадянам СРСР гарантуються свободи: слова, друку, зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій» (стаття 50), а також «Громадяни СРСР мають право об'єднуватись у політичні партії, громадські організації, брати участь у масових рухах, які сприяють розвиткові політичної активності і самодіяльності, задоволенню їхніх різноманітних інтересів» (стаття 51)¹. Водночас, звертаємо увагу на те, що встановлення таких критеріїв, як «відповідність інтересам народу», «з метою зміцнення соціалістичного ладу», «які сприяють розвитку політичної активності» тощо, перетворює механізм реалізації права на вільне вираження своїх думок у спосіб проведення мирного протесту, демонстрації чи мітингу й цілковито нівелює демократичні цінності². На це звертають свою наукову увагу й інші дослідники, зокрема М. Денисова стверджує, що політика радянських часів та наявна на той час правова система, яка чітко відповідала партійним інтересам та охороняла їх, перетворила інститут мирних зібрань на суто декларативний³. Дійсно, антиконституційність радянських протиправних намірів щодо обмеження права на мирні зібрання була доведена вже Конституційним Судом України, котрий своїм рішенням від

¹ Історія держави і права зарубіжних країн: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки. Харків : Майдан, 2020. 618 с.

² Drozd O., Romanov M., Moroz V., Stremenovskiy S., Zelenyi V. The right of citizens to assemble peacefully, unarmed, to hold rallies and demonstrations: historical origins and genesis of formation. *Amazonia Investiga*, 11(51). 2022. P. 257–266. URL : <https://doi.org/10.34069/AI/2022.51.03.26>

³ Денисова М. М. Правове забезпечення реалізації конституційного права на мирні зібрання в Україні : дис. канд. юр. наук/ спеціальність 12.00.02. Харків, 2010. 215 с.

08 вересня 2016 року № 6-рп/2016 у справі № 1-13/2016¹ визнав неконституційним (таким, що не відповідає Конституції України) Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР» від 28 липня 1988 року № 9306-XI².

Водночас практика щодо протестів на території СРСР також не була зведена нанівець, наприклад, страйк працівників Новочеркаського електровозобудівного заводу (01–02 червня 1962 року), що базувався на невдоволенні працівниками підвищенням цін на деякі продукти харчування, закінчився тим, що історики назвали його «Новочеркаським розстрілом», оскільки в ході мирних протестів загинуло 24 та поранено щонайменше 39 осіб³; акція протесту африканських студентів Університету Дружби Народів ім. Патріса Лумумби та Калінінського університету (18 грудня 1963 року), основною ідеєю якого було засудження побутового расизму за фактом убивства ганського студента Едмунда Ассаре-Аддо⁴. До заходів протесту можна віднести одну із найбільш визначних в

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини п'ятої статті 21 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» (справа про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій) від 08 вересня 2016 року №6-рп/2016. *Офіційний вісник України*. 2016. № 79. С. 94, стаття 2649, код акта 83329/2016. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-16#Text>

² Про порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР : указ Президії Верховної Ради СРСР від 28 липня 1988 року № 9306-XI. (втратив чинність). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v9306400-88>

³ Трубін Н. Новочеркасск – 62 : как это было. *Вечерний Ростов*. № 105 (9970) от 4 июня 1991. URL : <https://zabolshhevizm.files.wordpress.com/2013/04/d0bdd0bed0b2d0bed187d0b5d180d0bad0b0d181d181d0ba-1962-d0bad0b0d0ba-d18dd182d0be-d0b1d18bd0bbd0be.pdf>

⁴ Russia: We Too Are People. TIME USA. Friday, Dec. 27, 1963. URL : <http://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,870593-1,00.html>

історії Української державності та становлення права на мирні зібрання в суспільно-політичних відносинах, а також свідомості громадян як дієвий інструмент впливу на владу мітинг, що має назву «Революція на граніті» (02–17 жовтня 1990 рік). Ця подія, на думку вітчизняних і зарубіжних істориків, є безпрецедентним випадком цілковито мирного впливу на вектор державної політики організованою групою громадян (студентства)¹. Як зазначає В. Рог, один із учасників Революції на граніті, акція протесту була повністю організована силами студентства, а її наслідком стала відставка голови Ради Міністрів УРСР Віталія Масола та виконання низки висунутих вимог. Великий вплив ці події мали й на подальшу активність молоді. Зокрема, багато літератури, привезеної із західних регіонів, розійшлося іншими областями². Водночас жодних норм щодо забезпечення кримінально-правової охорони тогочасний Кримінальний кодекс України (1960 року) не містив, а більше того, був наповнений, на нашу думку, низкою норм і положень, що передбачали можливість державного апарату притягнути до кримінальної відповідальності осіб за факт проведення мирного зібрання протестного характеру.

Наприклад, статтею 66⁻¹ Кримінального кодексу України 1960 року передбачена відповідальність за «Публічні образи або дискредитація найвищих органів державної влади та управління СРСР і Української РСР,

¹ Drozd O., Romanov M., Moroz V., Stremenovskiy S., Zelenyi V. The right of citizens to assemble peacefully, unarmed, to hold rallies and demonstrations : historical origins and genesis of formation. *Amazonia Investiga*, 11(51). 2022. P. 257–266. URL : <https://doi.org/10.34069/AI/2022.51.03.26>

² Андрікевич Н. Революція на граніті – це одні з найшчасливіших днів мого життя, – Віктор Рог. Націоналістичний портал. URL : <https://ukrnationalism.com/interview/40-revolutsiia-na-hraniti-tse-odni-z-naishchaslyvishykh-dniv-moho-zhyttia-viktor-roh.html>

інших державних органів, які утворюються чи обираються З'їздом народних депутатів СРСР, Верховною Радою СРСР або З'їздом народних депутатів Української РСР, Верховною Радою Української РСР, або службових осіб, які призначаються, обираються чи затверджуються З'їздом народних депутатів СРСР, Верховною Радою СРСР або з'їздом народних депутатів Української РСР, Верховною Радою Української РСР, а так само громадських організацій та їхніх загальносоюзних і республіканських органів, які створені в установленому законом порядку і діють відповідно до Конституції СРСР»¹, що, на наш погляд, автоматично унеможливило проведення будь-якого мирного зібрання, що за своїм змістом передбачає вираження суспільної незгоди з офіційною державницькою позицією відносно конкретного соціального питання та передбачає відповідальність за відповідною статтею в разі вчинення таких дій.

Тож слід констатувати, що вслід за формалістським підходом до регламентації СРСР права громадян збиратися мирно, без зброї, були незабезпечені кримінально-правовою охороною відповідного конституційного права, а більше того, імплементовані в тогочасний кримінальний кодекс норми такого змісту й характеру, що передбачали відповідальність за будь-який акт незгоди.

Так, у сучасному КК України, прийнятому Верховною Радою України в 2001 році, визначена відповідальність за «Незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, якщо це

¹ Про затвердження Кримінального кодексу Української РСР : закон Української РСР від 28 грудня 1960 року № 2000-05. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05#Text>

діяння було вчинене службовою особою або із застосуванням фізичного насильства» (стаття 340). Таке діяння карається виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на той самий строк¹. Водночас до механізму сучасної кримінально-правової охорони також виникають деякі запитання, оскільки чинний склад кримінального правопорушення не передбачає диференціації рівня й обсягу кримінальної відповідальності цивільної особи, а також службової особи з використанням свого службового становища, чи службової особи, відносно якої й проводився мітинг, демонстрація чи інше мирне зібрання.

Крім цього, слід звернути увагу на те, що санкція статті 340 КК України не передбачає окремого (додаткового) виду відповідальності для службових осіб, оскільки, як практикується в конструюванні норм КК України, доповнення, «а також позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк ...» у змісті не значиться.

Отже, визначальна роль права на мирні зібрання в історичному контексті державотвірних процесів безпосередньо вплинула на становлення демократії як основного політичного режиму сучасності, що визнається нормою. Водночас мирні зібрання за своїм змістом слугують зокрема формою реалізації таких прав, як права на вільне вираження своїх думок, права на управління державними справами, права вільне пересування тощо.

¹ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 року № 2341-III.
URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

Питання права громадян збиратися мирно, без зброї як об'єкта кримінально-правового захисту та охорони в криміналістичних дослідженнях усе ще залишається відкритим, оскільки потребує подальших наукових розвідок, а також додаткової, уже криміналістичної характеристики механізму вчинення відповідного кримінального правопорушення, суб'єктивних та об'єктивних елементів складу та інших важливих аспектів механізму відповідної протиправної діяльності.

1.2. Сутність та зміст незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій та криміналістичні аспекти його вивчення

Права і свободи людини і громадянина визначають зміст і спрямованість державної політики та принципово регулюють функціонування всіх державних процесів, а тому навіть в умовах повномасштабних бойових дій під час вторгнення російської армії на територію незалежних і суверенних українських земель залишаються на високому рівні серед пріоритетів, які коригує воєнний час.

Сучасність демонструє, що навіть право на мирні, беззбройні зібрання може бути не тільки інструментом впливу на державну політику та окремих політиків і державних діячів, а й засобом протидії вторгненню окупаційних військ (наприклад, херсонська громадськість, коли громадяни України власними беззбройними діями

проводили мирні зібрання з метою недопущення ворожих військ до міста)¹.

Водночас кримінальне законодавство визначає зміст і сутність поняття кримінального правопорушення та встановлює перелік його складів, що передбачають певну відповідальність за вчинення конкретних дій, і хоча вчинення військових злочинів російських військових передбачає кваліфікацію відповідних дій за іншою статтею Кримінального кодексу України, незаконне перешкоджання організації чи проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій є самостійним складом, і його суть і зміст можна розглядати як в контексті військових злочинів, так і поза ним.

Окреслені напрями в контексті надання наукової характеристики основним теоретико-прикладним аспектам формування криміналістичної методики здійснення досудового розслідування незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій потребують ґрунтового аналізу понятійно-категоріального апарату крізь призму законодавства України та практики правозастосування, саме тому ми пропонуємо розпочати своє дослідження з розуміння терміна «перешкоджання» в юридичному контексті загалом і крізь призму об'єкта наукової статті зокрема.

Відповідно до Великого тлумачного словника сучасної української мови перешкоджати – це бути перепорою для чого-небудь, створювати завади, заважати, забороняти кому-, чому-небудь. Зі свого боку, під перешкодою розуміють: те,

¹ Романов М. Сучасний стан нормативного забезпечення реалізації конституційного права громадян збиратися мирно, без зброї, проводити мітинги, походи і демонстрації. *Честь і закон*. Том 4 № 79 (2021). с. 54–60. URL : <https://doi.org/10.33405/2078-7480/2021/4/79/251507>

що перепиняє рух, заступає шлях, закриває доступ куди-небудь, перепона; те, що заважає здійсненню чого-небудь, завада¹. Тобто зміст і сутність перешкоджання полягає в тому, що певні чинники чи обставини створюють об'єктивну неможливість реалізації конкретно спроектованої (запланованої, попередньо визначної) процедури, що спричиняє неможливість дії в такому колі правовідносин.

С. Єрмолаєва-Задорожня, досліджуючи питання, пов'язані з перешкоджанням службовій діяльності працівників правоохоронних органів, звертала увагу на те, що об'єднувальною ознакою цього соціального явища є те, що воно охоплює численні конкретні види соціально небезпечної протиправної поведінки (вчинки та діяльність), пов'язані з незаконним впливом на належне виконання службових обов'язків працівниками правоохоронних органів². Відповідно, слід звернути увагу на те, що аналогічний набір характеристик може бути застосований у розрізі досудового розслідування незаконного перешкоджання організації та проведенню мирного зібрання, оскільки цей соціально-правовий акт визначений Кримінальним кодексом України як протиправний і кримінально караний, такі діяння (вчинки та діяльність) спрямовані суб'єктом відносно передбачуваного результату не лише щодо організації проведення такого зібрання, а й, зокрема, з метою недопущення здійснення соціального

¹ A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language / comp. and heads ed. V. T. Busel. Kyiv : Irpin : VTF «Perun», 2004. 1440 p.

² Yermolaeva-Zadorozhnyia S.V. Obstruction of official activities of law enforcement officers : concepts, types and forms of manifestation. *The issue of fighting crime*. № 33 (2017). URL : <http://pbz.nlu.edu.ua/article/view/154563>

волевиявлення у формі зборів, мітингу чи іншої форми мирного зібрання.

Зазначене вище підкреслює, що всупереч волі однієї чи декількох осіб, відсутності законної заборони на проведення таких дій і наявності всіх законних інструментів до реалізації відповідного конституційного права, зміст перешкоджання спрямований на унеможливлення реалізації відповідних прав, що характеризується умислом, розумінням особою, яка це вчиняє, усіх супутніх характеристик своєї діяльності, її цілеспрямованості та очікування на позитивний результат такої діяльності. Крізь призму положень і норм кримінального права, зазначені характеристики трактовані як елементи складу кримінального правопорушення й залежно від об'єктивних обставин і визначеності в законодавстві України відіграють основну чи допоміжну роль як у кваліфікації такого діяння, так і під час здійснення досудового розслідування безпосередньо.

М. Бажанов та інші автори, зазначають, що діяння як ознака об'єктивної сторони складу злочину має бути не лише суспільно небезпечним, протиправним, конкретним, а й свідомим та вольовим актом поведінки люди¹, що надає підстави стверджувати, що особа, яка здійснює незаконне перешкоджання реалізації права збиратися мирно, має усвідомлювати, що таке мирне зібрання цілком законне, а натомість її дії, їхній зміст і сутність оцінюються як такі, що суперечать закону та спрямовані на утиск інших осіб у правах.

¹ Кримінальне право України : Загальна частина : Підручник / за ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 480 с.

Н. Ярмиш наголошував свого часу, що співвідношення волі та усвідомлення полягає в тому, що не все усвідомлюване є вольовим, але все вольове є усвідомлюваним. Тому усвідомлення та воля хоча і є окремими, однак не є самостійними ознаками діяння. Воля не може проявлятися без усвідомлення і вміщує в собі останню¹. Така теоретико-правова конструкція зумовлює необхідність тлумачення розуміння протиправності своїх діянь особою, що перешкоджає законним мирним зборам із моменту, коли такий вольовий акт розпочав свою дію. Тобто вчинення особою протиправних дій, спрямованих на перешкоджання реалізації мирного зібрання, уже свідчать про усвідомлення цією особою міри своєї злочинної поведінки, а також ймовірної відповідальності. Водночас практика, звісно ж, має приклади протилежного змісту, коли вивільнялись від кримінального переслідування особи, які «випадково» вчиняли перешкоджання реалізації права на мирне зібрання, хибно усвідомлюючи, що такий захід не дозволений до проведення в конкретному місці в цей час.

Крім цього, зміст і сутність примусу як форми перешкоджання реалізації права громадян України збиратися мирно демонструє те, що такі дії є актом свідомої вольової поведінки людини й свідчать про її умисел. А. Касьян підкреслює, що саме розуміння примусу як протиправного, умисного насильницького впливу на людину, що здійснюється шляхом енергетичного впливу на органи і тканини організму людини, їхні фізіологічні функції шляхом використання матеріальних чинників зовнішнього

¹ Ярмиш Н. М. Дія як ознака об'єктивної сторони злочину (проблеми психологічної характеристики) Харків : Основа, 1999. 84 с.

середовища механічних, фізичних, хімічних і біологічних та/або шляхом інформаційного впливу на її психіку, що вчиняється шляхом дії або через бездіяльність, всупереч або поза її (людини) волі, з метою спонукання стимулювання до певної поведінки, уже свідчить про факт розуміння своєї діяльності та необхідності притягнення до відповідальності особи, що це вчиняє¹. Ми вважаємо, що фрагментарно така категорія може розкрити окремі характеристики сутності та змісту незаконного перешкоджання, оскільки воно переважно вчинено насильницьким шляхом, що, як відомо, має декілька форм і способів зовнішнього прояву – від фактичного фізичного впливу до морального дискомфорту чи навіть фінансового або іншого шантажу.

Проводячи аналогію сутностей і змістів понять «перешкоджання» в розрізі інших статей КК України, слід звертати увагу на деякі обов'язкові характеристики. Так, на думку Р. Веприцького, об'єктивна сторона перешкоджання законній професійній діяльності журналістів починається дією або бездіяльністю особи, відбувається за конкретних умов, у певних місцях, із застосуванням певних способів, знарядь або засобів учинення цього злочину. Закінчується цей процес суспільно небезпечними наслідками, тобто шкідливими змінами в об'єкті посягання, які мають знаходитися в необхідному причинному зв'язку з дією (бездіяльністю)². Аналогічний зміст перешкоджання реалізації права збиратися мирно, закладений у статті 340

¹ Касьян А. Поняття та види примушування (кримінально-правовий аспект). *Leges si Viata*. 2014, №11/2 (275). С.48–52.

² Веприцький Р. С., Гладкова Є. О. Кримінально-правовий аналіз злочинних посягань на свободу слова та перешкоджання професійній діяльності журналістів : наук.-метод. рекомендації Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2016. 68 с.

КК України, де дія чи бездіяльність особи спрямовані на перешкоджання реалізації конституційного права громадян збиратися мирно, без зброї, а як результат і, власне, суспільно небезпечний наслідок розуміється як неможливість реалізації свого конституційного права громадянами, а також висока ймовірність зміни низки державницьких процесів (прийняття чи неприйняття, на думку осіб, що планували висловити свою позицію публічно, певного державницького рішення).

Певною мірою таку діяльність також можна схарактеризувати як вплив, котрий, наприклад, В. Павликівський характеризує як дії правопорушника, що схиляють потерпілого до відмови від виконання обов'язків або зміни своєї діяльності, що чітко продемонстровано у статті 171 КК України, яка визначає окремі злочинні форми, спрямовані на перешкоджання діяльності та створення відповідних перешкод під час виконання журналістом своїх обов'язків¹. У такому контексті, вважаємо, варто звернути увагу на тому, що диспозиція статті 340 КК України не містить повного переліку видів мирних зібрань відповідно до Конституції України, а також сучасної практики реалізації відповідного права, що потребує подальшого законодавчого врегулювання, оскільки форм, способів і методів перешкоджання в сучасному світі набагато більше за обсяг, передбачений диспозицією відповідної статті КК України.

Застосування ще однієї аналогії може бути корисним під час дослідження окресленого нами предмета та об'єкта,

¹ Павликівський В.І. Кримінально-правове забезпечення свободи слова та професійної діяльності журналістів : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2017. 39 с.

оскільки під час кваліфікації, наприклад, перешкодження виборчому праву, на думку В. Тихого та М. Мельника, потрібно враховувати, що примушування може полягати в застосуванні гіпнозу, погрозі розголосити відомості, які потерпілий бажає зберегти в таємниці (шантаж), у погрозі обмеження прав і свобод потерпілого (звільнити з роботи (посади), виключити з навчального закладу, позбавити волі тощо)¹. Таким чином, такі форми вчинення перешкодження реалізації права громадян збиратися мирно можуть потребувати додаткової кримінально-правової оцінки, що, зі свого боку, зумовить криміналізацію неіснуючих видів перешкодження та пеналізацію вже передбачених у КК України. Це, зокрема, стосується погроз звільнення з роботи чи відрахування із закладу вищої освіти, оскільки загальновідомим є факт, що українська молодь є чи не найактивнішою в питаннях публічної демонстрації громадянської позиції у світі, про що свідчить не лише Революція на граніті та події Революції Гідності, а й приклади, продемонстровані вже після вторгнення російських загарбників на територію України, коли під загрозою втрати власного життя та здоров'я українська молодь подекуди тимчасово виїхала в країни-партнери Європейського союзу, але й там активно користується власним правом збиратися мирно, без зброї, демонструючи позицію щодо необхідності підтримки Української держави у війні, розв'язаної російськими окупантами.

¹ Тихий В.П., Мельник М.І. Кримінальна відповідальність за перешкодження здійсненню виборчого або референдного права. Верховний Суд України. Офіційний сайт. URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/21D3C97D68602A76C2257B7B004CF71F](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/21D3C97D68602A76C2257B7B004CF71F).

Подальша характеристика створення перешкод в реалізації окремих видів соціо-правової діяльності потребує додаткового аналізу. Р. Веприцький, услід за Є. Гладковою, уважає, що злочинець створює перешкоди в діяльності журналіста заради конкретного результату – відмови журналіста від подальшої діяльності або її зміни, наприклад, журналістського розслідування. Досягають такого результату шляхом створення об'єктивних перешкод, що унеможливають подальшу роботу журналіста (судова заборона, відмова редактора в наданні відрядження), або безпосереднього впливу на потерпілого (погрози, насильство, посягання на життя, волю, власність), унаслідок яких журналіст самостійно приймає рішення про припинення або зміну своєї діяльності. Водночас зазначений результат знаходиться за межами відповідних складів злочинів, а тому відповідальність винного настає незалежно від того, чи припинено або змінено діяльність журналіста, чи вплинули хоча б частково окреслені перешкоди на зміст його діяльності, або взагалі такі злочинні дії не мали негативного наслідку¹. Аналогічна ситуація стосується й складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 340 КК України, оскільки сам факт необхідності реалізації права громадян збиратися мирно, без зброї, уже містить певні об'єктивні обставини впливу громадськості на думку суспільства чи влади, необхідності взяти участь в управлінні державними справами саме таким чином. Перешкоджання реалізації відповідного права, навіть звичайне відтермінування його реалізації, негативно впливає на

¹ Веприцький Р. С., Гладкова Є. О. Кримінально-правовий аналіз злочинних посягань на свободу слова та перешкоджання професійній діяльності журналістів : наук.-метод. рекомендації. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2016. 68 с.

правопорядок і забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Прикладом може слугувати несправедливий судовий розгляд певної справи чи розгляд органом державної влади певного питання, що передуватиме публічному голосуванню за прийняття чи неприйняття такого рішення – у таких умовах своєчасність проведення мирного зібрання є визначним чинником, і вона суттєво відображається на доступності відповідного конституційного права, що всупереч законодавству України може бути порушене цинічним і протиправним способом.

Розглядаючи примушування до відмови реалізації конституційного права на мирні зібрання, слід звернути також увагу на те, що воно може мати формат насильницького психічного впливу шляхом висловлення погроз і застережень, із формулюванням настання наслідків за участь у тому чи іншому зібранні чи його організації, а також ті форми впливу, що подекуди судами визначаються як недопустимі та несуттєві для юридичної практики.

Вітчизняна криміналістика містить низку досліджень гіпнотичного протиправного впливу на діяльність окремих осіб, що призвело до нереалізації ними своїх конституційних прав. Так, Т. Павлова і Є. Каташинський уважають, що повне ігнорування, неможливість взяти до уваги свідчення про застосування гіпнозу щодо особи, а також неприйняття можливості застосування до особи гіпнозу так, щоб вона не могла усвідомлювати свої дії та керувати ними, є магістральними позиціями українських суддів із зазначеного питання¹. У той же час, С. Яценко наголошує, що залучання

¹ Павлова Т. О., Каташинський Є. О. Деякі проблеми кримінально-правової характеристики гіпнозу. *Правова держава*. 2018. № 30. С. 174–180.

до допиту гіпнотизерів, екстрасенсів є незаконними методами психологічного впливу, які застосовуються під час допиту, тому їх можна вважати примушуванням давати показання¹.

Важливо, на нашу думку, звернути увагу на те, що перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій носить саме незаконний характер. Така характеристика містить, на наш погляд, два аспекти: вузький (окреслений вище) – полягає в тому, що зміст і сутність незаконності діяльності суб'єкта кримінального правопорушення зумовлені об'єктивними чинниками (наприклад, зловживання службовим становищем чи застосування фізичного насильства), у той час, як широкий (пропонується до обговорення науковою спільнотою) – полягає в тому, що саме законність проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій, яким перешкоджають, є підставою для притягнення особи до кримінальної відповідальності, оскільки якщо їх проведення було заборонене – діяльність щодо перешкоджання їм автоматично набуває законних рис.

Так само зазначену ситуацію трактує й Конституція України, визначаючи в статті 39, що обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення

¹ Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред. С. С. Яценко. Київ : А.С.К., 2003. 976 с.

або захисту прав і свобод інших людей [1]. Відповідно, взаємовиключними є обставини, що визначають зазначені види зібрань незаконними (такими, що були обмежені в законному порядку), та діяння, спрямовані на перешкоджання проведенню такого зібрання.

Склад кримінального правопорушення, що передбачає відповідальність, містить низку ємних, проте змістовно переповнених категорій, наприклад, «організація» та «проведення» зборів, мітингів, походів і демонстрацій. Водночас, попри те, що склад відповідного кримінального правопорушення не вбачає відповідальності за аналогічні дії відносно інших форм реалізації конституційного права збиратися мирно, без зброї, на нашу думку, необхідно охарактеризувати процеси організації та проведення, зазначивши ймовірні способи перешкоджання їм.

Конституційний Суд України, своїм рішенням від 08 вересня 2016 року № 6-рп/2016 у справі № 1-13/2016² визнав неконституційним (таким, що не відповідає Конституції України) Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР» від 28 липня 1988 року № 9306-XI³, що до 2016 року базував у своєму змісті механізм реалізації

¹ Constitution of Ukraine: Law of Ukraine dated June 28 1996 No. 254k/96-VR. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. 1996. № 30. Ст. 141. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text>.

² Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case on the constitutional petition of the Commissioner for Human Rights of the Verkhovna Rada of Ukraine on the constitutionality of the provisions of Part 5 of Article 21 of the Law of Ukraine «On Freedom of Conscience and Religious Organizations» (case of early notification of public worship services, religious rites, ceremonies and processions) from September 8, 2016 №6-рп / 2016. Official Gazette of Ukraine. 2016, № 79, P. 94, Article 2649, Act Code 83329/2016.

³ On the organization and conduct of meetings, rallies, street marches and demonstrations in the USSR: Decree of the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR of July 28, 1988 № 9306-XI (expired). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v9306400-88> (accessed 01.10.2022)

права на мирні зібрання в максимально скороченому та антидемократичному варіанті, визначаючи при цьому конкретні етапи його проведення, умови й обставини, що передують йому (є підготовчими) та підкреслюють окремі процедурні моменти.

Водночас ще одним своїм рішенням Конституційний Суд України (від 19 квітня 2001 року № 4-рп/2001 у справі № 1-30/2001) суттєво розширив розуміння деяких базових категорій та аспектів, зокрема щодо необхідності завчасного сповіщення (строк від дня такого сповіщення до дати проведення масового зібрання) про це органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування через організаторів масових зібрань. Крім цього, наголошено, що «строк завчасного сповіщення має бути достатнім і для того, щоб органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування могли визначитися, наскільки проведення таких зібрань відповідає закону», а також, що «Визначення конкретних строків завчасного сповіщення з урахуванням особливостей форм мирних зібрань, їх масовості, місця, часу проведення тощо є предметом законодавчого регулювання»¹. Така визначність, фігуруючи в законодавстві України, слугує безпосередньою вказівкою на один із способів учинення такого кримінального правопорушення, відображаючи про цьому зміст такого перешкоджання. Учinenня цього діяння службовою особою органу місцевого самоврядування, компетенція якої перетинається з

¹ Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case on the constitutional petition of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine on the official interpretation of the first part of Article 39 of the Constitution of Ukraine on early notification of executive or local self-government bodies peaceful assemblies) of 19 April 2001 №4-рп / 2001. Official Gazette of Ukraine. 2003, № 28, P. 109, Article 1379, Act Code 25732/2003.

повноваженням «вирішення відповідно до закону питань про проведення зборів, мітингів, маніфестацій і демонстрацій, спортивних, видовищних та інших масових заходів; здійснення контролю за забезпеченням при їх проведенні громадської безпеки і порядку», що визначено статтею 38 (Повноваження щодо забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян) Закону України «Про місцеве самоврядування»¹, відображає факт використання свого службового становища та функційних обов'язків, прав і повноважень, спрямованого на забезпечення реалізації відповідного права, а саме його початкової стадії – проведення організаційних дій щодо подальшого проведення зібрання.

Серед найбільш розповсюджених способів саме такого виду перешкоджання проведенню мирних зібрань, можуть бути: неприйняття (нереєстрація) повідомлення про проведення мирного зібрання; невчасне повідомлення про заборону проведення мирного зібрання; відсутність мотивації заборони проведення такого зібрання тощо.

Попередньо висвітлені тлумачення сутності та змісту різних форм проведення мирних зібрань, з урахуванням поділу, визначеного законодавством України, уможливають попередній аналіз способів і засобів, що можуть бути використані для перешкоджання проведенню зібрання, зокрема їх певні особливості.

Ураховуючи тотожність понять «збори» і «зібрання», які змістовно є ідентичними за своєю сутністю та буквально трактуються, як тимчасова присутність двох і більше осіб у

¹ On local self-government: Law of Ukraine of 21.05.1997 № 280/97-VR URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (accessed 01.10.2022)

будь-якому громадському чи іншому, не забороненому законодавством України місці з метою публічної демонстрації своєї громадянської позиції з важливих для суспільства питань, а також дотичність (за виключенням певних особливостей змісту зібрання) поняття мітингу як форми мирного зібрання¹. Слід звернути увагу, що зміст перешкоджання проведення зборів (зібрання) чи мітингу полягає здебільшого в одночасному проведенні певного заходу за рішенням інших осіб в тому самому місці, що планувалося для проведення мирного зібрання; залякування та деструктивна мотивація учасників зборів (зібрання) чи мітингу з метою впливу на явку; попереднє створення штучних обставин, що надають ознак суспільної небезпечності та загрози державним і національним інтересам такому мирному зібранню; інтеграція до кола осіб, які збираються мирно, провокаторів (зокрема з числа тих, хто володіє зброєю, чи предметам схожими на неї) з метою створення реальних підстав органам правопорядку для притягнення до відповідальності за суміжні склади кримінальних правопорушень учасників зборів (зібрання), мітингу тощо.

Крім цього, варто звернути увагу, що запропоновані форми перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій чітко відображають зміст такої діяльності та формують базове уявлення про нього, у той час, як перешкоджання походам і демонстраціям, може

¹ Drozd O., Romanov M., Moroz V., Stremenovskiy S., Zelenyi V. The right of citizens to assemble peacefully, unarmed, to hold rallies and demonstrations: historical origins and genesis of formation. *Amazonia Investiga*, 11(51). 2022. P. 257–266. URL : <https://doi.org/10.34069/AI/2022.51.03.26>

бути вчинено аналогічними способами, урахуваючи певні особливості, котрі пропонуємо дослідити далі.

Оскільки попередньо зазначено, що походом є форма мирного зібрання, яка має на меті публічну демонстрацію позиції однієї чи більше осіб щодо важливих, на їхню думку, соціальних проблем, вектора державної політики тощо, яка має маршрут руху й здійснюється у спосіб пересування учасників від початкової до кінцевої точки¹, логічним є припущення, що одним із найбільш розповсюджених способів перешкоджання проведенню такого мирного зібрання, як похід, може бути створення перепон на маршруті руху або завідомо неправильне прокладання такого маршруту відповідальними за це особами (наприклад, непрохідною місцевістю).

Демонстрацією є здійснення під час мирного зібрання (у формі зборів, мітингу, походу тощо) візуального відтворення будь-яких елементів, предметів, образів й інших проявів, зокрема за допомогою відео, - звукопідсилювальної та будь-якої іншої техніки. Тобто демонстрація як форма вираження позиції під час зібрання має на меті інтерпретування усно сформованої позиції щодо проблемного соціального питання, наприклад, демонстрація плакатів або інших символічних предметів, а також проведення публічних вистав тощо^{2,3}. Відповідно,

¹ Romanov M. Forms of peaceful assemblies under the legislation of Ukraine: regulatory and legal analysis. *Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2021. № 4. С. 110–117. URL : [10.31733/2078-3566-2021-4-110-117](https://doi.org/10.31733/2078-3566-2021-4-110-117)

² Там само.

³ Drozd O., Romanov M., Moroz, V., Stremenovskiy S., Zelenyi V. The right of citizens to assemble peacefully, unarmed, to hold rallies and demonstrations: historical origins and genesis of formation. *Amazonia Investiga*. 11(51). 2022. P. 257–266. URL : <https://doi.org/10.34069/AI/2022.51.03.26>

перешкоджання демонстрації з урахуванням проаналізованих матеріалів кримінальних проваджень переважно полягає в здійснюваних заходах щодо ліквідації інструментів демонстрації (плакатів, костюмів для вистав, звукопідсилювальної та відеовідтворювальної техніки та іншого реквізиту, що вможлиблює демонстрацію чогось та є основним інструментом такого процесу).

На нашу думку, слід звернути увагу на аналіз матеріалів кримінальних проваджень за фактом незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій і підкреслити найбільш розповсюджені способи вчинення відповідного правопорушення:

силове перешкоджання проведенню (загалом у 60 % випадків), що пов'язане з насильницьким заволодінням звукопідсилювальної техніки, плакатів, символіки (близько 60 % в даному типі), нерідко – фізичним впливом на осіб, що спрямоване змусити залишити зібрання та відмовитись від реалізації відповідного права (трохи більше 40 %);

перешкоджання організації мирного зібрання на стадії підготовки до його проведення, оскільки така діяльність частіше пов'язана з використанням відповідними службовими особами свого службового становища (у 40 % випадків загалом), а враховуючи значний суспільний резонанс і увагу соціуму до реалізації права збиратися мирно, будь-які дії вчинені в такий спосіб можуть бути задокументовані й вираховані особи, причетні до такого перешкоджання;

цікавим є факт незаконного перешкоджання до підготовки проведення мирного зібрання із застосуванням

владних повноважень (притаманно для часів української державності періоду 2010–2014 років), наприклад, розташування на місці проведення мирного зібрання габаритної конструкції чи одночасного проведення іншого заходу за ініціативи органів самоврядування чи державної влади.

Водночас питання, пов'язане з насильницьким перешкодженням проведенню мирного зібрання, не поставало предметом досліджень учених ані в Україні, ані закордоном. Так, на думку науковців, найістотнішою ознакою, що визначає специфіку насильницької злочинності, є інтегративна роль насильства на суб'єктивному та об'єктивному рівнях. Визначаючи кримінологічний зміст категорії «насильство», слід зважати на його юридичний, зокрема й кримінально-правовий, а також соціологічний зміст. У теорії кримінального права зазвичай виокремлюють два види насильства: фізичне, що полягає в протиправному умисному фізичному впливі на іншу людину всупереч її волі, що посягає на її тілесну недоторканість, обмежує чи виключає свободу пересування тощо; психічне – як погроза застосування фізичного насильства¹. Так, як уже наголошено попередньо, позиція щодо гіпнотичних методів впливу на свідомість особи також може бути формою насильства, оскільки під час окремих форм і методів застосування гіпнозу використовується електростимуляція окремих ділянок кори головного мозку особи. Водночас більш розповсюджені форми насильницького перешкодження реалізації права збиратися мирно можуть також містити ознаки інших складів

¹ Гуня І. І. Види насильства у кримінальному праві. *Форум права*. 2014. № 2. С. 99-103.

кримінальних правопорушень, таких як погроза вбивством, незаконне позбавлення волі або викрадення людини чи будь-які інші форми протиправної діяльності, що мають на меті здійснення впливу на організатора чи учасника мирного зібрання щодо відмови (проти волі особи) від реалізації зазначеного права.

На відміну від суміжних видів злочинності, насильницькій злочинності притаманні такі якісні характеристики: переважне вчинення насильницьких злочинів у сфері міжособистісного спілкування та особами зі стійкою антисуспільною спрямованістю; основна мета застосування насильства полягає у заподіянні фізичної шкоди; домінування фізичного насильства над іншими його видами; значна криміногенна роль найближчого побутового оточення; застосування насильства із заздалегідь продуманим умислом (за винятком так званих «імпульсивних» та «обмежено усвідомлюваних» злочинів); поширення насильницької поведінки на всі інші сфери соціальної активності особи, отже, насильницька модель поведінки стає частиною способу життя такої особи¹.

Таке підґрунтя насамперед формує фрагментарне уявлення про зміст і сутність перешкоджання (зокрема насильницьке), оскільки воно має певні невід'ємні риси та підлягає кримінально-правовій оцінці. Крім цього, частково може використовуватись під час надання характеристики особі-правопорушнику, що вчиняє незаконне перешкоджання реалізації права громадян збиратися мирно. Так, антисуспільна сутність, глибока девіантність та

¹ Якимова С. В., Маковецька Н. Є., Омельчук О. М. Кримінологія : Загальна та Особлива частини : підручник. Хмельницький : Хмельн. ун-т управління та права, 2014. 442 с.

усвідомлення мети й сутності «силового розгону» мирного зібрання є невід’ємно взаємопов’язаними характеристиками, що, зі свого боку, докорінно змінює конструкцію версіювання, планування та загалом здійснення досудового розслідування відповідного злочинного факту.

Таким чином, слід зауважити, що зміст і сутність незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій полягає в здійсненні певної діяльності чи бездіяльності щодо процесу впорядкованого та безперешкодного втілення в життя конституційного права громадян України збиратися мирно, спрямованого на умисне спричинення його не реалізації. Аналіз розгляданого матеріалу дав змогу констатувати про необхідність комплексного вдосконалення функціонування інституту притягнення до кримінальної відповідальності за незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій. Аналіз сутності та змісту незаконного перешкоджання вказаним видам реалізації права збиратися мирно, без зброї, уможливив обґрунтування низки важливих науково-теоретичних положень¹.

¹ Romanov M., Sergiienko N., Yevdokymov D., Odnolko I., & Panimash Y. The essence and content of illegal obstruction of the organization or holding meetings, rallies, marches and demonstrations and forensic aspects of its analysis. *Amazonia Investiga*. 11(56). 2022. 66–72. URL: <https://doi.org/10.34069/AI/2022.56.08.7>

Висновки до розділу 1

Однозначно негативним є наявність в переліку форм учинення кримінального правопорушення конкретних видів мирних зібрань, що значно звужує можливість притягнення до кримінальної відповідальності осіб винних у перешкоджанні реалізації права збиратися мирно в інших, більш прогресивних формах (наприклад, автопробіги). Пропозиція щодо вдосконалення полягає в тому, що склад відповідної статті Кримінального кодексу України необхідно розширити, визначивши при цьому об'єктом саме незаконне перешкоджання реалізації права на мирні зібрання. Крім цього, на нашу думку, з огляду на тяжкість вчинюваного кримінального правопорушення, а також важливість та високе соціальне значення інституту мирних зібрань саме в українському суспільстві логічним є підвищення кримінальної відповідальності за вказане діяння та поділ форм його вчинення та інших обставин на низку стійких теоретико-правових конструкцій (окремих частин статті), що дозволить не лише додати необхідні додаткові види покарань до основного, а й значно спростить правозастосування загалом.

Визначальним при окресленні дефініції незаконності перешкоджання є законність самого мирного зібрання. Така характеристика містить, на наш погляд, два аспекти: вузький (окреслений вище) – полягає в тому, що зміст і сутність незаконності діяльності суб'єкта кримінального правопорушення зумовлені об'єктивними чинниками (наприклад, зловживання службовим становищем чи застосування фізичного насильства), у той час, як широкий (пропонується до обговорення науковою спільнотою) –

полягає в тому, що саме законність проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій, яким перешкоджають, є підставою для притягнення особи до кримінальної відповідальності, оскільки якщо їх проведення заборонене – діяльність щодо перешкоджання їм автоматично набуває законних рис. Зміст перешкоджання спрямований на унеможливлення реалізації відповідних прав. Він характеризується умислом, розумінням особи, яка це вчиняє, усіх супутніх характеристик своєї діяльності, її цілеспрямованості та очікування на позитивний результат такої діяльності. Крізь призму положень і норм кримінального права такі характеристики трактують як елементи складу кримінального правопорушення й залежно від об'єктивних обставин і визначеності в законодавстві України відіграють основну чи допоміжну роль як у кваліфікації такого діяння, так і під час здійснення досудового розслідування безпосередньо.

Розділ 2. КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННОГО ПЕРЕШКОДЖАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ АБО ПРОВЕДЕННЮ ЗБОРІВ, МІТИНГІВ, ПОХОДІВ І ДЕМОНСТРАЦІЙ

2.1. Криміналістична характеристика особи, яка вчинила незаконне перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій

Як уже було зазначено, криміналістична характеристика особи має суттєвий перелік змістовних ознак, оскільки містить основні (вихідні) показники, що впливають на кваліфікацію кримінального правопорушення та на можливість притягнення до кримінальної відповідальності особи загалом. Водночас питання щодо визначення сутності та основних елементів відповідної категорії в наукових розвідках хоч і набули сталого контексту, проте не позбавлені дискусійності¹.

Слід звернути увагу на те, що деякі дослідники, зокрема П. Матишевський, характеризують поняття особи злочинця як таке, що містить у собі значну кількість саме соціальних властивостей і ознак особи, зокрема соціально-демографічні, морально-психологічні, психофізичні, а також розглядають їх у взаємозв'язку з іншими, як особисті властивості, зв'язки й стосунки з іншими людьми, моральний і духовний світ,

¹ Романов М. Ю. Криміналістична характеристика незаконного перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій. *The European dimension of modern legal science : Scientific monograph*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2022. 548 p. URL : <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-252-4-19>

індивідуальні особливості та життєві установки¹. Водночас, на нашу думку, для комплексної характеристики зазначених елементів суттєвим є встановлення основних критеріїв і перемінних, що безпосередньо впливають на формування, усталення та життєзастосування відповідних процесів. До їхнього переліку, наприклад, належить вік, освіта, стать, фізіологічні показники, психологічні риси особи тощо.

Є. Рожик указує, що закономірності в контексті типології особи злочинця певного виду та типових наслідків злочинів очевидні, наприклад, більшість побутових насильницьких злочинів вчиняють у стані алкогольного сп'яніння між особами, які знаходяться в сімейних або близьких відносинах. Це дозволяє слідчим звужувати коло причетних осіб до події злочину, що, зі свого боку, впливає на характеристику особи злочинця, у якій її особистісні ознаки існують в нерозривній єдності з поведінковими аспектами. До того ж набір таких якостей та властивостей є суто індивідуальним для кожної особи, однак піддається класифікації та типології, що створює передумови до розвитку криміналістичних напрямів досліджень розслідувань конкретних типів або груп злочинів. У першу чергу, криміналістично значущими є властивості особи, що проявляються при вчиненні злочину і які відображаються у вигляді наслідків злочину. Саме виявлення і дослідження цих наслідків, а через них – властивостей особи злочинця (в окремих випадках жертви) є пріоритетним напрямом у

¹ Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина : [підручник]. Київ : Юрінком Інтер, 2000. 272 с.

встановленні фактичної події злочину¹. Так, стає очевидним, що з'ясування основних поведінкових аспектів особи, яка вчинила певний вид злочину, дозволить, встановивши широке коло закономірностей і фактів, сформулювати уявлення про «типовість» та «нетиповість» основних досліджуваних характеристик, котрі впливають, перш за все, на спрямування вектора здійснення досудового розслідування, на акценти у з'ясуванні обставин учинення правопорушення та пріоритетність дослідження відповідних фактів, що безпосередньо впливають на результативність у досудовому розслідуванні.

Наведена позиція була використана не просто так, оскільки в ході аналізу матеріалу в попередніх підрозділах було встановлено, що значна частина перешкоджань організації та проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій учиняється саме силовим шляхом. Саме тому корисним буде й у подальшому дослідити напрацювання науковців щодо характеристики насильницького злочинця, котрий готовий вчинити протиправні дії саме таким способом.

Схожої позиції дотримується значна кількість вітчизняних дослідників², указуючи, що конкретні кримінальні правопорушення завжди вчиняють певні особи, оскільки цей елемент є невід'ємним у структурі складу правопорушення, й являє собою певну сукупність ознак, установлення основних тенденцій і закономірностей, у яких

¹ Рожик С. М. Особа злочинця та наслідки злочину : криміналістичний аналіз. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2020 № 48. URL : <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc39/juspradenc48/juspradenc48.pdf#page=83>

² Дрозд В. Г. Організаційні і тактичні аспекти розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Київський національний ун-т внутрішніх справ. Київ, 2009. 17 с.

уможливорює подальший мисленнєвий процес щодо досудового розслідування¹. Важливість такого процесу, перш за все, характеризується тим, що сукупні елементи є непорушними та однозначно точними критеріями, які базуються не на здогадках чи є продуктом аналізу, а чітко відображають первинну інформацію про особу-правопорушника². Ми також дотримуємось такої позиції з погляду криміналістичної характеристики особи, що вчинила незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій, оскільки це можна реалізувати в декілька способів, і для доведення відповідного злочинного замислу до результату, особа має володіти певним рівнем розумових, вольових, емоційних здібностей, за деяких обставин обіймати певну посаду чи займати певне соціальне становище. Слушним є також зауваження окремих дослідників щодо приналежності до ключових таких характеристик особи злочинця, як сімейний стан, соціальне становище, місце роботи (професія, галузь).

А. Вознюк, характеризуючи особу злочинця як кримінально-правову категорію, зазначає, що її вивчають за ознаками віку, статі, сімейного стану, судимості, працевлаштування, освітнього рівня, громадянства, національності тощо. Ознаки особи злочинця в криміналістиці вивчають для розроблення методики їх розслідування³. Саме встановлення вікових особливостей,

¹ Удалова Л. Д. Особливості проведення вербальних слідчих дій. *Підприємство, господарство і право*. 2005. № 11. С. 164–165.

² Кунтій А. І. Методика розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 220 с.

³ Вознюк А. А. Кримінальне право України. Загальна частина : конспект лекцій. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. 236 с.

соціально-психологічних чинників, морально-вольових якостей, інтелектуального рівня правопорушника суттєво впливають на напрям у досудовому розслідування будь-якого правопорушника. Такі знання, зокрема, можуть стати в пригоді, якщо досліджуваний злочин учинено з використанням службового становища, про що також має свідчити низка чинників, а також насильницьким, відкритим і цинічним способом.

В. Динту, погоджуючись із наведеними поняттями, зазначає, що особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики – це сукупність соціально значущих ознак і відносин, які характеризують винну в порушенні кримінального закону людину в поєднанні з іншими умовами та обставинами, що впливають на її злочинну поведінку¹. Тобто наголошує на тому, що характеристика особи-правопорушника не є вичерпною в контексті криміналістичної характеристики, оскільки вона досить тісно пов'язується з криміналістичним версіюванням, наскрізь пронизана необхідністю взаємозв'язку з формуванням тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій, безпосередньо впливає на спектр і кількість, зміст експертних досліджень, призначити проведення яких нагально необхідно в конкретному досудовому розслідуванні.

О. Дикий теоретико-кримінологічну характеристику поняття «особа злочинця» наповнює такими змістовними характеристиками: фізіологічні характеристики; психовольові якості; мотиваційно-рольові установки; емоціо-

¹ Динту В. А. Обстановка злочину як елемент криміналістичної характеристики злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2014. 237 с.

ментальне розуміння навколишньої обстановки. Рациональна взаємопов'язаність вказаних характеристик дозволить спростити процес досудового розслідування й притягнути до кримінальної відповідальності винну особу¹. На нашу думку, така теоретико-практична конструкція, якщо вона логічно та змістовно правильно наповнена, дозволить буквально «конструювати» уявлення про злочинну поведінку особи, установити з найкращою точністю всі елементи суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, а також правильно скерувати вектор досудового розслідування на отримання достовірних відомостей щодо об'єктивного його складника.

А. Вознюк та Р. Пиняга також звертають увагу на те, що ознаки особи злочинця і злочинних груп як важливий елемент криміналістичної характеристики злочинів визначають особливості планування та проведення слідчих (розшукових) дій, а також інших заходів гласного й негласного характеру в процесі досудового розслідування цієї категорії злочинів². У той же час, А. Закалюк акцентує, що категорія «суб'єкт злочину», «особа злочинця», «особистість злочинця», поряд зі своїм загальноновживаним розумінням, мають відмінності та специфічні значення, зумовлені предметною сферою пізнання відповідної науки, незважаючи на те, що родовим поняттям виступає поняття «особа»³. Таким чином, синергетично взаємопов'язується

¹ Дикий О. В. Кримінологічні засади вивчення і попередження злочинів у сфері обороту житлової нерухомості в Україні: 12.00.08 : дис. ... канд. юрид. наук; НУ ОЮА . Одеса, 2015. 239 с.

² Вознюк А. А., Пиняга Р. О. Характеристика осіб, які вчиняють злочини, пов'язані із зайняттям гральним бізнесом. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2012. № 4 (59). Ч. 1. С. 96–102.

³ Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. Київ : Ін Юре, 2007. Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. С. 234.

низка кримінально-правових та криміналістичних підходів до розуміння понятійного апарату відповідного дослідження, що сприяє встановленню низки закономірностей, і це свідчать про фактичну тотожність відповідних понять, про розмаїття його професійного застосування, а також глибину пізнання, що визначається межами предмета конкретної галузі юридичної науки.

Так, поняття «суб'єкт кримінального правопорушення» застосовується в галузі кримінального права та кримінології, оскільки логічно фігурує в змісті КК України й буквально означає фізичну осудну особу, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до Кримінального кодексу може наставати кримінальна відповідальність»¹, що загалом достатньо для конструювання суб'єктивних характеристик складу кримінального правопорушення. Водночас для уточнення об'єктивних його складників ширше застосовується криміналістичне визначення особи (особистості) правопорушника певної спрямованості, що дозволяє формувати методикау досудового розслідування та розширяти межі його пізнання, а також більш глибоко аргументувати підозри щодо вчинення його конкретними особами або в певний спосіб.

В. Голіна підкреслює, що кримінологічна наука також надає змістовну характеристику поняттю «особистість злочинця», що в такому випадку охоплює біологічні, психологічні та соціальні сторони, а також концентрує свою увагу на тих випадках, коли злочинна поведінка проходить етап від формування злочинного мотиву до початку

¹ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

виконання діяння¹, тобто в межах предмета дослідження, на нашу думку, має застосувати синергію розумінь відповідного поняття для встановлення як основних формально-юридичних ознак кримінально-правової спрямованості, так і криміналістичних характеристик особи правопорушника, що вчиняє незаконне перешкоджання організації або проведенню мирного зібрання, що суттєво позитивно вплине на формування загальної структури та елементів методики здійснення досудового розслідування відповідної категорії кримінальних правопорушень загалом.

Кримінально-правові ознаки злочинних об'єднань мають значення передусім для кваліфікації злочинів, учинених у співучасті, а також становлять інтерес для кримінального процесу, оперативно-розшукової діяльності, криміналістики та кримінології, оскільки їх застосовують під час виявлення, документування, розслідування злочинів, учинених злочинними об'єднаннями, а також запобігання їм². Ураховуючи те, що незаконне перешкоджання безпосередньому проведенню зібрань зазвичай вчиняється в груповому форматі, з урахуванням специфіки (кількості осіб, що беруть участь у мирному зібранні тощо), відповідна характеристика буде корисною, зокрема й під час аналізу особи правопорушника, що діє самостійно, а також коли таке правопорушення вчиняється групою осіб, оскільки такий механізм злочинної поведінки зумовлює необхідність додаткового дослідження основних рис і змістовних характеристик указанного явища.

¹ Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посіб. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2011. С. 30.

² Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них : монографія. Київ : Маслаков, 2018. 928 с.

Певний інтерес у практичному аспекті становить аналіз інформації про особу злочинця з урахуванням її статі й вікових показників, що визначають фізичний стан і можливості особи, коло потреб й інтересів, життєвих установок, орієнтацій, прагнень та бажань, реакцію на різноманітні конфліктні ситуації, мотивацію злочинної поведінки тощо. Питання виокремлення ознак особи злочинця вчені розглядають упродовж тривалого часу. Зокрема, диференціація та правильна розстановка акцентів дасть змогу сформуванню загального уявлення про характерні ознаки особи злочинця, що вчиняє певне кримінальне правопорушення¹. Поряд із цим, М. Головкін також акцентує, дещо деталізуючи увагу інших дослідників, на тому, що аналіз комплексу ознак, притаманних особі злочинця, дає підстави для висновку про генезис злочинного посягання, глибину й стійкість антисуспільної спрямованості злочинця, його суспільну небезпечність², а оскільки суспільна небезпечність не лише злочинця, а й самого діяння в синергії визначають ступінь відповідальності, її обсяг, зміст (кримінально-правовий критерій), а також надають підстави суб'єкту здійснення досудового розслідування щодо застосування до особи додаткових заходів кримінального процесуального впливу, наприклад, запобіжних заходів, відповідна категорія має бути досліджена якнайглибше.

¹ Бурлака В. В. Криміналістична характеристика та початковий етап розслідування незаконного позбавлення волі або викрадення людини : дис. канд. юр. наук : 12.00.09. Київ, 2021. 266 с.

² Головкін Б. М. Кримінологічні проблеми умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень, що вчиняються у сімейно-побутовій сфері. Харків : Нове слово, 2004. 252 с.

Узагальнене поняття особи злочинця є певною абстракцією, поки воно не наповнюється конкретним змістом, зокрема соціально-демографічною, психологічною та моральною характеристиками, адже комплексне вивчення особи злочинця не повинно обмежуватися встановленням окремих ознак, які часто характеризують особу поверхово, а має проводитися з необхідною глибиною у їх взаємодії, що є гарантією більш повного виявлення чинників генези особи злочинця з метою застосування адекватних заходів для її корекції і недопущення вчинення нею нових злочинів¹. Тобто під час надання характеристики особи правопорушника має надаватися розгорнута характеристика всіх імовірних елементів його внутрішнього «наповнення», адже відповідна інформація може суттєво вплинути на здійснення досудового розслідування. Водночас для влучного формування методики досудового розслідування будь-якого виду кримінально протиправних посягань, необхідним є використання матеріалів правозастосування та практичних прикладів.

С. Денисов зауважує, що особа злочинця є складним, інтегрувальним і багатовекторним поняттям, що у своїй теоретико-правовій структурі містить такі складові: комплекс біологічних, соціальних та психологічних сторін; характеристика особи злочинця у зв'язку з учиненням нею злочину та наявністю причинного зв'язку між суспільно небезпечним діянням та особою; стан особи в момент учинення злочину, а саме коли до та після вчинення злочину

¹ Денисов, С. Ф. Особа злочинця у кримінологічній теорії України. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2020. № 1 (22). С. 152–159.

(часовий термін) особа не може вважатися «особою злочинця»¹.

У межах дослідження особи злочинця, що вчиняє насильницьке перешкоджання проведенню мирного зібрання, на нашу думку, ключовим є питання дослідження фізіо-біологічних показників особи злочинця, оскільки за цією інформацією, у разі вчинення такого діяння групою осіб й уникнення ними затримання на місці скоєння, можна скерувати розшуковий потенціал, що сприятиме ефективізації процесу встановлення місцезнаходження відповідних осіб.

Учені В. Голина та В. Батыргареева в контексті аналізу соціально-рольової характеристики осіб, що вчиняють насильницькі злочини, зазначають, що потерпілі особи частіше знайомі з правопорушниками, оскільки коло їх інтересів у той чи інший спосіб уже перетиналось, що й призвело до відповідного дисонансу, проте соціально-демографічні, соціально-рольові та морально-психологічні характеристики зазначених осіб суттєво різняться². Це, на нашу думку, може бути обумовлено тим, що вчинювана категорія кримінального правопорушення суттєво впливає на суспільні відносини, і частіше ті, хто збираються на мирні зібрання з метою висловлення, наприклад, протесту щодо дій працівників органів державної влади чи державницької структури загалом – є антиподами явищу державної влади. Аналогічне судження можна застосувати й у контексті

¹ Денисов, С. Ф. Особа злочинця у кримінологічній теорії України. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2020. № 1 (22). С. 152–159.

² Голина В. В., Батыргареева В. С. Проблемы борьбы с преступлениями против личной свободы человека в Украине. *Проблеми законності : респ. міжведом. наук. зб.* Харків, 2001. Вип. 49. С. 131–141.

порівняння жертв і правопорушників, за умови силового розгону мирного зібрання, оскільки в такому випадку особи-правопорушники є антиподом не лише соціально свідомому та активному громадянину, а й нейтральному члену соціуму загалом, оскільки така поведінка є яскраво девіантною та суттєво порушує права і свободи інших осіб.

До комплексу ознак особи як елемента криміналістичної характеристики зараховують усі ознаки, які можуть сприяти визначенню ефективних шляхів і методів встановлення, розшуку й викриття злочинця, частково ці характеристики суттєво впливають на кваліфікацію кримінально-караного діяння (наприклад, попередні судимості), а за інших обставин, можуть свідчити про тонкощі вчинення кримінального правопорушення, оскільки високий рівень розумових здібностей дозволяє використовувати різноманітні методи й форми вчинення правопорушення (наприклад, хитрощі злочинця, кримінальні навички)¹. Наведені характеристики дають підстави для визначення окремого кола ознак криміналістичної характеристики особи з метою подальшого його інтерпретування в контексті аналізу матеріалів кримінальних проваджень та за фактом проведення соціологічних опитувань й анкетувань слідчих.

А. Колесниченко ще за часів існування України в складі СРСР, указував, що криміналістична структура особистості злочинця містить такі елементи: 1) такі, що містять певні соціально-демографічні ознаки, а саме: соціальне походження й стан, сімейний стан і посада, національна й

¹ Колесниченко А. Н. Криминалистическая характеристика преступлений. *Советская криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений*. Київ, 1988. С. 29–42.

професійна належність, рівень матеріальної забезпеченості; 2) які визначають рівень розумного розвитку, освітньо-культурний рівень, знання, навички, уміння; 3) до яких входять моральні якості, ціннісні орієнтації й прагнення особистості, її соціальні позиції та зв'язки, інтереси, потреби, схильності, звички; 4) що формують психічні процеси, властивості та стани особистості; 5) що складаються із соціального змісту й прояву таких біофізіологічних ознак, як стать, вік, стан здоров'я, особливості фізичної конституції тощо¹. Саме тому відповідний підхід до здійснення досудового розслідування зберігається й до сьогодні, що надає змоги накопичувати певні наукові знання та адаптувати їх до сучасних реалій. На нашу думку, зазначене групування криміналістично важливих ознак у контексті надання відповідної характеристики особистості злочинця є більш ефективним ніж фрагментарне виокремлення фактів, оскільки аналіз відповідних фактичних даних у тісному взаємному зв'язку дає концептуальний і стратегічний результат у межах формування методики досудового розслідування певного виду кримінальних правопорушень.

Крім цього, слід звернути увагу на те, що, наприклад, злочинці, які вчиняють протиправні діяння в стані сильного душевного хвилювання, мають низку характерних властивостей особистості, що мають істотне значення для криміналістичної характеристики: біологічні ознаки особи (статеві, вікові, анатомічні, фізіологічні та інші властивості); психічні властивості особи, що вказують на інтелект,

¹ Мельничок В. М. Криміналістична характеристика соціально-психологічних ознак особистості злочинця. *Юридична Україна*. 2008. № 11. С. 97–102.

вольову й емоційну ознаки індивіда; соціальні ознаки індивіда, що відображають її соціальний статус, професійну приналежність, місце проживання, родинний стан, взаємостосунки з іншими членами суспільства, рід занять¹. Водночас слід наголосити на тому, що за сферами діяльності (суспільного буття) науковці ранжують криміналістично значущу інформацію на декілька важливих і взаємопов'язаних соціальних аспектів, а саме: соціальні (статус особи в суспільстві, освіта, національність, сімейний стан, професія); психологічні (світогляд, переконання, знання, навички, звички, емоції, почуття, темперамент); фізіологічні (анатомічні ознаки, біохімічні особливості)².

Визначити вичерпний перелік криміналістично значущих властивостей елементів злочинної події можна лише в результаті вивчення співвідношення суб'єкта із певним видом злочинів, наявністю потреб, які задовольняються за рахунок вчинення злочину, тобто мотиву злочинної діяльності³. Цілком підтримуємо таку позицію й наголошуємо, що будь-які нові криміналістично значущі характеристики в процесі досудового розслідування підлягають виявленню та інтеграції в методику такого

¹ Строк І. А. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики умитських тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання. Прикарпатський юридичний вісник. Випуск 2(23) Том 5, частина 2, 2018. URL : http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/14123/Osoba%20zlochynstia_Strok_2018.pdf?sequence=1

² Бруско К. М. Криміналістична характеристика особи злочинця, який вчиняє корупційні кримінальні правопорушення у сфері житлового будівництва. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 6/2019. URL : http://lsej.org.ua/6_2019/121.pdf

³ Охріменко І. М., Рівчаченко О. А. Юридіко-психологічна характеристика суб'єктів вчинення незаконних дій з обладнанням для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2021. Випуск 67. URL : <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/01/56.pdf>

досудового розслідування виключно залежно від типу правовідносин, що піддалися посяганням.

Слід звернути увагу, що за результатами аналізу матеріалів кримінальних проваджень за фактом незаконного перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій та попередньо проаналізованих наукових концепцій, необхідно обґрунтувати, що:

кримінально-правові ознаки особи злочинця, що вчиняє незаконне перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій, з погляду морально-психологічної готовності та вмотивованості злочинця свідчать про цілковиту мотивацію на досягнення злочинного результату незалежно від наслідків, які настануть (21 % осіб-злочинців); готовність осіб перешкождати мирному зібранню виключно на стадії організації (33 % осіб-злочинців); свідому участь у силовому розгоні мирного зібрання, яке вже відбувається (42 % осіб-злочинців). Крім цього, цікавим є факт про наявність у структурі проаналізованих матеріалів свідчень про груповий характер учинення такого правопорушення (64 % фактів про перешкодження реалізації права збиратися мирно), а деінде й про факти замовлення здійснення такої діяльності як на стадії перешкодження організації, так і силового перешкодження проведенню (22 % проваджень). Серйозним свідченням є виявлений факт про високу інтенсивність дій, спрямованих на перешкодження організації мирного зібрання ще на стадії анонсу про його проведення, що посилюється з кожним наступним днем до його проведення (87 % вчинених правопорушень), що дає підстави говорити

про можливу додаткову кваліфікацію таких діянь за відповідними статтями Кримінального кодексу України. Крім цього, виразним є факт учинення силового перешкоджання проведенню мирного зібрання особами, раніше судимими за вчинення злочинів проти життя і здоров'я особи, а також проти громадської безпеки та моральності (93 % випадків);

фізіо-біологічні характеристики особи злочинця, що вчиняє незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій, мають такі показники: залежно від статі – жінками є 36 % осіб-злочинців, що частіше (у 80 % випадків) вчиняють перешкоджання організації проведення мирного зібрання, зловживаючи своїм службовим становищем, у той час, як 64 % чоловіків фіксують свою присутність у більшості силових (насильницьких) способів перешкоджання мирному зібранню, що вже проводиться (понад 90 %); особливості тілобудови – близько 11 % злочинців мають худорляву тілобудову; понад 61 % осіб-правопорушників характеризуються «спортивною» статуєю; близько 28 % осіб мають зайву вагу, або характеризуються зовнішньо як «кремезні»;

соціально-рольові ознаки особи злочинця, що вчиняє незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій, характеризують таким чином: з погляду соціальних ролей частіше вчиняють перешкоджання мирному зібранню, що вже проводиться, неodrужені, непрацевлаштовані й негативно характеризовані власним оточенням особистості (39 % випадків), у той час, як особи, що отримують найвищі

соціальні характеристики від осіб, із якими працевлаштовані, чи від членів сім'ї, частіше перешкоджають організації мирного зібрання, зловживаючи своїм службовим становищем і використовуючи набутий авторитет (47 % проваджень). Водночас злочинні особи, що свідомо готові до вчинення злочинів із перешкодженням проведенню мирного зібрання (нанесення тілесних ушкоджень, насильство, порушення громадського порядку тощо) характеризуються як дистанційовані від суспільства й позитивних соціальних груп, такі, що мають низький соціальний рівень життя, системні прояви девіантної поведінки та не беруть активної участі, як члени громадянського суспільства, керуються власною вигодою (40 % проваджень). Крім цього, з погляду співвідношення статі й віку осіб-правопорушників, ураховуючи їх соціальне становище, виявлено випадки більшої кількості вчинених перешкоджань організації проведення без застосування насильства (близько 63% цієї категорії) особами жіночої статі (вікова категорія 35-45 років), а також учинення силового перешкодження проведенню мирних зібрань (близько 85 % цієї категорії) особами чоловічої статі (вікова категорія 18-28 років);

морально-психологічні особливості особи злочинця, що вчиняє незаконне перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій, мають такі показники: з погляду характеристики поведінки особи високоморальну поведінку демонструють 17 % осіб-злочинців; середньостатистичну девіантність поведінки притаманна 47 % правопорушників відповідної категорії та близько 33 % мають яскраво виражені девіантні прояви,

свідомо ігнорують правила поведінки та особисті кордони й права інших осіб; з погляду моральної стійкості та наявних морально-психологічних якостей, як морально нестабільні, характеризуються близько 7 % злочинців; середньостатистичний показник співвідношення морально-вольових якостей мають 51 % осіб-правопорушників; стійкі вольові якості, високу мотивацію вчинюваного та усвідомлення своїх дій мають близько 35 % осіб-правопорушників.

Разом із тим, вважаємо, необхідно підкреслити, що з метою силового перешкоджання реалізації права на мирні зібрання зазвичай залучають не лише повнолітніх, а й неповнолітніх та навіть малолітніх осіб, ураховуючи неможливість притягнення їх до кримінальної відповідальності в окремих випадках, користуючись морально-психологічною незрілістю та неусвідомленням сутності та змісту власних дій. Досить системним (у 38 % випадків) спостерігається залучення до таких дій осіб, що перебувають на психіатричному й наркологічному обліках.

Такий перелік не вичерпаним і потребує подальшої наукової характеристики та оцінки за допомогою соціологічного методу наукових досліджень, що уможливить проведення комплексного зрізу позицій і думок працівників органів досудового розслідування.

2.2. Підходи до визначення способів незаконного перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій

Спосіб учинення кримінального правопорушення загалом як елемент криміналістичної характеристики суттєво доповнює відповідну категорію важливими науково-практичними елементами, що комплементарно розміщені у змісті методики розслідування конкретного правопорушення. Зокрема, ураховуючи те, що склад злочину незаконного перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій передбачає декілька варіантів (способів) його вчинення, останнє, на нашу думку, потребує ґрунтовної теоретико-правової характеристики та аналізу.

В. Пяковський підкреслює, що система криміналістичної характеристики одним із найбільш важливих елементів у своїй структурі визначає спосіб учинення злочину як елемент, що містить закономірні зв'язки слідів з ознаками складу злочину. Спосіб учинення злочину, на думку автора, найбільшою мірою відображає зовнішній прояв діяння та його індивідуальні особливості¹. На нашу думку, така характеристика способу вчинення має загально криміналістичне значення, водночас у межах необхідності кваліфікації відповідного діяння відповідно до

¹ Пяковський В. В. Спосіб учинення злочину як елемент криміналістичної характеристики насильницьких злочинів проти статевої недоторканості неповнолітніх. *Scientific journal of National Academy of Internal Affairs*. № 1 (98), 2016. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/76/2/3.pdf>

Кримінального кодексу України питання способів учинення правопорушення набуває нового юридичного значення.

Поряд із цим, В. Кудрявцев, витлумачуючи категорію способу вчинення злочину, підкреслює що він (спосіб) містить у собі прийоми, які використовує злочинець для досягнення намірів. Автор також наголошує на тісному взаємозв'язку психології та механізмі вчинення злочинних діянь із нормативно-правовою реальністю, підкреслюючи, що в умовах, де спосіб відіграє ключову роль у кваліфікації кримінально караного діяння, його необхідно визначати та аналізувати найперше¹. Уважаємо, що спосіб учинення злочину (кримінального правопорушення) є універсальною правовою категорією, що містить у собі не лише вплив на кваліфікацію, із урахуванням особливостей вчинення правопорушення, а й безпосередньо впливає на його тяжкість, оскільки формат учинення незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій із застосуванням насильства суттєво підвищує соціальну небезпечність та рівень покарання.

І. Гора також схиляється до визначення, що спосіб учинення – центральний момент у генезисі злочинної поведінки. Саме він є головною якісною характеристикою діяльності злочинця, що найтісніше взаємопов'язана з властивостями інших елементів злочинної події. Вивчаючи характер актів поведінки, слідчий може вийти на встановлення мотиву й мети злочину, визначити шлях для встановлення психологічного контакту з обвинуваченим, обрати для конкретного випадку тактичні прийоми

¹ Кудрявцев В. Н. Генезиспреступления. Опыт криминологического моделирования. Москва : ФОРУМ-ИНФРА-М, 1998. 215 с.

проведення окремих слідчих дій і вирішити багато інших криміналістичних завдань¹. У випадку з кримінальним правопорушенням, яке ми аналізуємо, вважаємо що, спосіб відіграє ключову роль у контексті кваліфікації тяжкості вчиненого правопорушення, а також визначення рівня його суспільної небезпечності з погляду суб'єктної характеристики (наприклад, вчинене групове насильницьке перешкоджання мирному зібранню на замовлення осіб, що попередньо намагались перешкодити організації такого зібрання за допомогою зловживання службовим становищем, утворює цілу низку обставин, що підлягають кримінально-правовій оцінці та характеристиці (комплекс способів перешкоджання у такому випадку досить різноманітний)).

Водночас В. Тищенко зазначає, що спосіб вчинення злочину не є просто сукупністю поведінкових актів, а відображає цілісну, сталу та прийнятну на інтуїтивному рівні систему поведінки. Це свідчить про те, що спосіб вчинення злочину – взаємопов'язані елементи, акти поведінки, спрямовані на підготовку, вчинення і приховування злочину². На нашу думку, такий комплексний підхід до визначення поняття способу, характеризує його як набір структурно та ієрархічно компонованих у певну послідовність дій актів людської поведінки, взаємопов'язаних з учиненим кримінальним правопорушенням. У випадку з незаконним

¹ Гора І. Поняття способу вчинення злочину та його значення в розкритті та розслідуванні. *Legea si Viata*. № 9. 2012. URL: <http://legeasiviata.in.ua/archive/2012/9/08.pdf>

² Тищенко В.В. Криміналістические аспекты изучения преступной деятельности / В.В.Тищенко // Проблемы государства и права Украины: Тем. сборник науч. тр. – К., 1992. – С.106-114.

перешкоджанням організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій така послідовність дій однозначно спрямована на бажання досягти злочинного результату.

Крім цього, слід звернути увагу, що такі дослідники як О. Колесниченко, В. Коновалова та В. Шепітько в своїх наукових працях неодноразово підкреслювали, що спосіб кримінального правопорушення детермінований низкою об'єктивних чинників, що належать до умов зовнішнього середовища, де вчиняється правопорушення, і суб'єктивних, що стосуються особи правопорушника¹, спосіб буквально слугує зовнішнім відображенням вчиненого правопорушення, оскільки свідчить про застосування злочинцем низки операцій і прийомів, що допомогли йому досягти злочинного результату². Саме це, на нашу думку має стати наріжним і магістральним у дослідженні питань пов'язаних із криміналістичною характеристикою способів учинення незаконного перешкоджання організації чи проведенню мирного зібрання, оскільки тісний взаємозв'язок візуального відображення вчиненого правопорушення та інструментарію, що було обрано злочинцем для досягнення такого результату – є ключовим у контексті результативності такого досудового розслідування.

Способи злочинної діяльності, особливо в умовах коли охоронювана законодавством України сфера правовідносин є досить широкою, можуть бути максимально

¹ Криміналістическая характеристика преступления : учебное пособие / под ред. А.Н. Колесниченко, В.Е. Коновалова. Харьков : Юридический институт, 1985.

² Криміналістика : підручник / кол. авт.: В.Ю. Шепітько та ін. ; за ред. В.Ю. Шепітька. 4-е вид., перероб. і доп. Харків : Право, 2008. 464 с.

різноманітними, що зумовлює необхідність системного та глибоко компонентного дослідження відповідного напрямку. Так, В. Тищенко зазначає, що проблема злочинної діяльності, її характеру, форм і видів, ознак, структури, а також особливостей розслідування заслуговує на подальшу розробку в криміналістичній науці з метою підвищення ефективності методів, прийомів і засобів розкриття і попередження злочинів¹. Розуміння способу вчинення протиправного діяння, на нашу думку є визначальним у системі науки криміналістики та в контексті формування методики досудового розслідування окремого виду кримінального правопорушення. Цей визначальний фактор дозволить врахувати всі особливості та характерні риси злочинної діяльності, що була реалізована для перешкоджання організації або участі в мирному зібранні, що концептуально – вплине не лише на результат конкретного досудового розслідування в кримінальному провадженні, а й на формування позитивних тенденцій у методиці загалом.

О. Колесніченко, надаючи криміналістичну характеристику злочинів підкреслює, що спосіб його учинення – це дії, що мають певну послідовність, поєднанні окремими рухами, прийомами, застосовуваними об'єктами². Тобто, така діяльність за своїм змістом, формує уявлення про механіку вчинення самого правопорушення безпосередньо, що дозволяє врахувати окремі елементи рис

¹ Тищенко В.В. Криминалистические аспекты изучения преступной деятельности / В.В.Тищенко // Проблемы государства и права Украины: Тем. сборник науч. тр. – К., 1992. – С.106-114.

² Колесніченко А. Н. Криминалистическая характеристика преступлений : учеб. пособие / А. Н. Колесніченко, В. Е. Коновалова. – Харьков : Юрид. ин-т, 1985. – 93 с.

і поведінки особистості правопорушника, що вплинули на вибір саме такого злочинного інструментарію, а в світлі норм КК України, щодо особливостей кваліфікації правопорушень в залежності від обраного правопорушником способу його вчинення набуває неабиякого значення.

І. Жорданія зауважує, що центральним елементом у формуванні уявлення генези злочинної поведінки особи є спосіб, що якісно характеризує діяльність злочинця, яка найтісніше взаємопов'язана з властивостями інших елементів злочинної події. Вивчаючи характер актів поведінки слідчий може вийти на встановлення мотиву і мети злочину, визначити шлях для встановлення психологічного контакту з обвинуваченим, обрати для конкретного випадку тактичні прийоми проведення окремих слідчих дій і вирішити багато інших криміналістичних завдань. Спосіб вчинення злочину не є комплексом поведінкових актів, а визначається як цілісна структура поведінки, що є певною системою¹. Відповідно, такий тип поведінки людини в умовах прояву якого обирається формат вчинення правопорушення та опрацьовуються найбільш вірогідні альтернативи його втілення в життя суттєво впливають не лише на злочинний результат (його обсяг і якість) , а й зі зворотного боку, мають бути всебічно досліджені слідчим і будучи встановленими в досудовому розслідуванні – відіграти визначальну роль в формуванні обвинувачення щодо конкретної особи, з указівкою на характер, зміст і формат вчинення такого діяння.

¹ Жорданія И.Ш. Психологоправовая структура способа совершения преступления / И.Ш.Жорданія. – Тбилиси: Изд-во «Сабчота Сакартвело», 1977. – 233 с.

В. Шепітько неодноразово зауважував, що спосіб учинення злочину – це образ дій злочинця, що передбачає певну систему операцій і прийомів. Його структура охоплює: способи готування до злочинного діяння, способи його вчинення та способи приховування (маскування)¹. В контексті вчинення незаконного перешкодження організації чи проведенню мирного зібрання, питання щодо готування до вчинення злочинного діяння, а також способи приховування можуть становити значний інтерес для сторони обвинувачення, оскільки й свідчать про злочинний умисел, характеризують ерудованість злочинця (в разі якщо, наприклад ним здійснювались заходи щодо приховування власної діяльності з перешкодження організації мирного зібрання з використанням службового становища чи до цього було залучено сторонніх осіб, що також, таким чином причетні до вчинення злочину).

В. Чурпіта, І. Сервецький стверджують, що в кримінології поняття способу вчинення злочину дотичне до змісту цього поняття у криміналістиці, оскільки вивчається не тільки сама дія злочинця до, під час і після вчинення злочину, але й чинники, які впливали на вибір конкретного способу дій, що об'єктивно оцінює події злочину та, як наслідок, сприяє ефективному розслідуванню, що має також і попереджувальний ефект для суспільства (в кримінологічному значення)². Таким чином, спосіб вчинення злочину, або в широкому його розумінні – спосіб злочинної поведінки особи, корисний для формування

¹ Криміналістика : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. / за ред. В. Ю. Шепітька. – [2-ге вид., переробл. і допов.]. – Київ : Ін Юре, 2010. – 496 с.

² Чурпіта В. В., Сервецький І. В. Криміналістичні закономірності усталеності способу вчинення злочину. Київ, 2000. 322 с.

методики досудового розслідування кримінального правопорушення конкретного виду тим, що систематизує наявну інформацію про таке діяння, концентрує увагу слідчого на тих фактах і обставинах, що мають найбільше значення для розслідування цього виду протиправних посягань.

Ще 1939 року визначалось, що дані, отримані в результаті аналізу та класифікації злочинів, застосовувалися й можуть застосовуватися для прийомів і способів розслідування інших подібних протиправних посягань, є основою для розробки найбільш досконалих методів виявлення та дослідження доказів, необхідних для ефективного розслідування¹. Саме тому, на нашу думку, важливим є не лише узагальнення наявної інформації в досудовому розслідуванні конкретного злочинного посягання, а й слідча практика та практика правозастосування відповідних норм КК та КПК України загалом, наприклад, у масштабі діяльності конкретного органу правопорядку.

У цьому контексті справедливим є твердження В. Тіщенко, що пропонує двоелементні та одноелементні усічені склади способу злочину. Так, двоелементні містять такі дій: підготовка і здійснення злочину чи здійснення і приховування злочину. Одноелементні містять окремі дії: здійснення злочину; підготовка злочину, який не був здійснений із будь-якої причини; приховування злочину, вчиненого іншою особою². Таким чином, наведена

¹ Голунский С. А., Шавер Б. М. Криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений. Москва, 1939. 324 с.

² Тіщенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : монографія. Одеса : Фенікс, 2007. 260 с.

характеристика дає змогу поділити способи вчинення незаконного перешкоджання організації чи проведенню мирного зібрання із урахуванням злочинного результату, змісту та сутності конкретного виду (типу) злочинної діяльності, а також охопити, зокрема й етап, що передував безпосередньому вчиненню кримінального правопорушення та безпосередньо впливає на кваліфікацію зазначеного діяння.

Напрацювання вітчизняної криміналістики свідчать про те, що у структурі чинників щодо вчинення кримінального правопорушення в контексті способів, які злочинець використовує, вагоме місце займають такі, що мають кримінально-правове значення (у контексті кваліфікації діяння за конкретною нормою Кримінального кодексу України), а також такі, що забезпечують деталізацію вчинення правопорушенням відповідного діяння, що на перспективу розглядається як доказовий на стадії судового процесу матеріал¹.

Таким чином, уважаємо, що ті способи, які визначені в Кримінальному кодексі України, щодо відповідного складу кримінального правопорушення (вчинення такого діяння щодо законного мирного зібрання службовою особою – відповідно з використанням службового становища, а також із застосуванням насильства, що може бути досить різноманітним) безпосередньо впливають на його кваліфікацію та є значущими в нормативно-правовому аспекті, а ті, що дозволяють в контексті загальної картини вчиненого кримінального правопорушення накопичити

¹ Волобуєв А. Ф. Криміналістика. URL : <http://westudents.com.ua/knigi/424-kriminalstika-volobuv-af.html>.

додаткових доказових матеріалів, синтезувати нову інформацію та якомога детальніше охарактеризувати особу злочинця, – суттєвими крізь призму механізму притягнення до кримінальної відповідальності відповідної особи з дотриманням вимог і засад кримінального процесу та криміналістики.

Слід звернути увагу, як попередньо зазначалось, на аналізі матеріалів кримінальних проваджень за фактом незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій і підкреслити такі найбільш розповсюджені способи вчинення відповідного правопорушення:

одним із найбільш розповсюджених способів учинення відповідного правопорушення є силове перешкоджання проведенню (60 % випадків), що пов'язується з насильницьким заволодінням звукопідсилювальної техніки, плакатів, символіки (близько 60 % цього типу), нерідко – фізичним впливом на осіб, що спрямований змусити залишити зібрання та відмовитись від реалізації відповідного права (трохи більше 40 %);

менш популярним є перешкоджання організації мирного зібрання на стадії підготовки до його проведення, оскільки така діяльність частіше пов'язується з використанням відповідними службовими особами свого службового становища (40 % випадків загалом), а, урахувавши значний суспільний резонанс і увагу соціуму до реалізації права збиратися мирно, будь-які дії, вчинені в такий спосіб, можуть бути задокументовані й вираховані особи, причетні до такого перешкоджання;

цікавим є факт незаконного перешкоджання до підготовки проведення мирного зібрання із застосуванням владних повноважень (притаманно для часів української державності періоду 2010–2014 років), наприклад, у спосіб розташування на місці проведення мирного зібрання габаритної конструкції чи одночасного проведення іншого заходу за ініціативи органів самоврядування чи державної влади.

Так, розглядаючи насильство як спосіб учинення перешкоджання проведенню мирних зібрань, на нашу думку, необхідно приділити окрему увагу додатковій характеристиці цього явища крізь призму предмета та об'єкта, окреслених на початку монографічного дослідження.

Насильство, як й інші соціально небезпечні, протиправні прояви, негативно впливає на правопорядок у суспільстві, є найбільш соціально небезпечною формою девіантної поведінки. Саме тому КК України та іншими нормативно-правовими актами забезпечується корінна система кримінально-правової охорони суспільних і приватних інтересів від насильницьких посягань. У будь-якій своїй формі насильство є соціально небезпечним, незалежно від того, чи є воно інструментом вчинення злочину безпосередньо, чи було застосовано для досягнення інших злочинних цілей, чи носило характер фізичного впливу, чи було лише моральним або фінансовим.

Саме тому, що насильство є однією з форм вчинення незаконного перешкоджання проведенню мирного зібрання (як попередньо було зазначено, у переважній більшості випадків воно не застосовується для перешкоджання

організації, крім того, коли організація проведення зібрання поглинає в себе технічні моменти налаштування звукопідсилювальної техніки чи підготовку роздаткових матеріалів), на нашу думку, з'ясувавши сутність і зміст цієї форми девіантної поведінки осіб, можливим буде розроблення основних криміналістичних рекомендацій щодо методики їх досудового розслідування.

С. Кузьменко зазначає, що насильство є способом вчинення значної кількості злочинів, передбачених КК України, як проти життя і здоров'я, так і передбачених іншими розділами КК України, проте різноманітні аспекти злочинного насильства щоразу більше привертають увагу не лише юристів, а й представників інших галузей знань: психології, філософії, соціології та інших наук¹. На нашу думку, слід розрізняти насильство як вид злочину та насильство як спосіб його учинення, оскільки такі діяння мають різний ступінь соціальної небезпечності, а, відповідно, повинні мати різний обсяг покарання. Водночас насильство як спосіб учинення кримінального правопорушення створює обставини, за яких до методики розслідування конкретного виду має бути внесено корективи, у той час, як під час розслідування конкретно насильницьких злочинів, акценти в алгоритмі розставляються завчасно інакше.

Необхідно звернути увагу й на те, що словникові видання тлумачать поняття насильства та суміжні поняття приблизно однаково, із похибкою на підхід до формулювання складників. Так, насильство розглядають як

¹ Кузьменко С. О. Насильство як спосіб вчинення злочину : поняття та ознаки. URL : <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/publish/12.pdf#page=82>

умисний фізичний чи психічний вплив однієї особи на іншу, проти її волі, що спричиняє фізичну, моральну, майнову шкоду або містить у собі загрозу заподіяння зазначеної шкоди зі злочинною метою¹, або як застосування сили або погрози її застосування, котра, зі свого боку, витлумачується як вияв свавілля та його здійснення відповідно до намірів певного суб'єкта. З огляду на це, насильство є обмеженням, аж до зведення нанівець можливостей вільної життєдіяльності індивідів та людських спільнот². На нашу думку, кардинально необхідним є віднесення до основних елементів насильства під час незаконного перешкоджання організації чи проведенню мирного зібрання таких складників, як умисел і здійснення (особа чітко усвідомлює характер своїх діянь), а також те, що ці дії в будь-якому прояві сприяють подавленню волі потерпілого (потерпілих) щодо реалізації визначеного законодавством України права громадян збиратися мирно, й не завжди мають як наслідок успіх.

Один із авторів юридичної енциклопедії Ю. Шемшученко стверджує, що насильство – це навмисний вплив однієї людини на іншу проти волі останньої, що спричиняє цій особі фізичну, моральну, майнову шкоду або містить у собі загрозу заподіяння зазначеної шкоди зі злочинною метою»³, що, на нашу думку, потребує додаткового уточнення з урахуванням специфіки дослідження, оскільки насильство в такому випадку має

¹ Юридична енциклопедія : в 6 т. / за ред. Ю. С. Шемшученко та ін. Київ : «Українська енциклопедія». 1998. 720 с.

² Філософський енциклопедичний словник. за ред. М. Т. Максименко. Київ : Абрис. 2002. 742 с.

³ Юридична енциклопедія : в 6 т. / за ред. Ю. С. Шемшученко та ін. Київ : Українська енциклопедія, 2002. Т. 4 : Н–П. 720 с.

конкретну мету – або перешкодити організації проведення мирного зібрання, або припинити те мирне зібрання, яке вже розпочалось, хоча в цьому випадку діяння таких осіб уже можуть бути кваліфіковані за додатковими статтями КК України, що спричинить підвищення обсягу й розміру ймовірно застосовних до них санкції вже декількох статей.

У розумінні віолонтології насильство характеризується як застосування фізичної сили до когось-небудь або ж застосування сили для досягнення чого-небудь (примусовий вплив на когось, щось)¹, що, на наш погляд, якнайчіткіше відображає саме злочинний, протиправний вплив змістовної характеристики насильства на потерпілого, що має конкретну мету, ціль, для досягнення якої обрано саме такий інструментарій. Крім цього, належну увагу, уважаємо, слід приділити й дослідженням науковців, які характеризували категорію насильства як одних із базових складників злочинної поведінки.

А. Жалінський доводив, що насильством є вплив (зазвичай) контактний на поведінку особи, що безпосередньо обмежує можливість її вибору бажаного варіанту поведінки шляхом спричинення страждань фізичного чи психічного характеру^{2,3}, проте з урахуванням внутрішньої суперечності такого підходу (в розрізі того, що зазвичай це контактний вид впливу) варто також звернути увагу на те, що інші дослідники характеризують насильство

¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доповн.) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Лірун», 2005. 1728.

² Карп'юк М. Поняття насильства як способу вчинення злочинів проти власності за кримінальним правом України та республіки Польща. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 1. С. 305–314.

³ Жалинский А. Насильственная преступность и уголовная политика. *Советское государство и право*. 1991. № 3. С. 101–113.

як паритетно фізіологічне та ментальне явище в механізмі злочинної поведінки.

Іноді насильство з соціально-психологічного погляду розглядають як застосування сили чи різного роду погроз стосовно певних соціальних суб'єктів або їх власності з метою залякування й примусу до певних дій, тобто має на меті досягнення конкретної злочинної цілі¹, у той час, як М. Карп'юк, видофікує феномен насильства як будь-який примус злочинцем іншої людини до дії або бездіяльності проти її волі за допомогою фізичного або психічного впливу на останню; засіб досягнення злочинної мети шляхом застосування фізичної сили; не тільки як засіб вчинення злочинів, а й як мету їх вчинення². Саме цей підхід, на нашу думку, є найбільш застосовним у контексті дослідження насильства як способу вчинення кримінального правопорушення. Оскільки в такому випадку, специфіка правовідносин і системи їх кримінально-правової охорони повністю виключає можливість визначення насильства метою злочину, мета в указаному контексті є однозначною – незаконне перешкоджання організації або проведенню мирного зібрання.

О. Вакулих, характеризує насильство як спосіб учинення злочинів проти правосуддя в розрізі надання характеристики психологічному стану правопорушника, підкреслює, що така особа психологічно визначає насильство як найефективніший спосіб досягнути

¹ Соціальна робота. Короткий енциклопедичний словник / авт. кол. В. П. Андрущенко, В. П. Бех, В. А. Башкірев. Київ : ДЦССМ, 2002. 536 с.

² Карп'юк М. Поняття насильства як способу вчинення злочинів проти власності за кримінальним правом України та республіки Польща. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 1. С. 305–314.

поставленої мети – відстояти свої інтереси в конкретній конфліктній ситуації або задовольнити потреби. При цьому вважає, що використання правомірних способів розв’язання гострих проблемних ситуацій у міжособистісних стосунках є безглуздом і негідним¹. Водночас незаконне перешкоджання організації або проведенню мирного зібрання мотивується інакше, оскільки зміст гострої й проблемної ситуації полягає саме у факті проведення такого мирного зібрання, тотальна незгода особи-правопорушника із таким соціальним феноменом, його бажання заперечити можливість окремих осіб мати можливість публічно демонструвати свою позицію рухає ним, створює обставини, за яких він готовий власноручно вчиняти насильницькі дії або залучати до цього осіб, що досягнуть бажаного злочинного результату за нього.

О. Ігнатов також зауважує, що передбачення того чи іншого насильницького діяння КК України дає змогу відмежовувати кримінальне насильство від легітимного (виховного примусу, законного покарання, заподіяння шкоди за обставин, що виключають злочинність діяння тощо) та інших незлочинних форм насильства².

Тобто насильство в розрізі перешкоджання проведенню мирного зібрання розглядається як активна дія особи чи декількох осіб, що спрямована на фізичне усунення, моральний чи будь-який інший вплив на осіб, що організовують мирне зібрання чи беруть у ньому участь з

¹ Вакулик О. Насильство як спосіб вчинення злочинів проти правосуддя. *Підприємництво, господарство і право*. № 4/2019. URL: <http://www.pgpr-journal.kiev.ua/archive/2019/4/52.pdf>

² Ігнатов О. М. Насильство як спосіб вчинення злочину: поняття та сутність. *Форум права*. 2010. № 3. С. 144–151 URL : <http://www.nbuu.gov.ua/ejournals/FP/2010-3/10iomptc.pdf>

метою недопущення організації такого заходу або припинення вже розпочатого. У такому випадку такі дії розглядають не лише як посягання на життя та здоров'я осіб і громадян, а й як акт цинічної публічно-правової та соціальної незгоди з усталеним форматом правопорядку та загрожують суспільству ще більше.

Характерними рисами насильства в межах учинення незаконного перешкоджання організації чи проведенню мирного зібрання є те, що воно насамперед є протиправним (оскільки легітимність насильства – це риса, притаманна працівникам органів правопорядку виключно у визначених законодавством України межах і випадках); вчиняється конкретним суб'єктом кримінального правопорушення; має на меті досягнення злочинного результату у вигляді перешкоджання мирному зібранню, що організовується чи фактично розпочате; має як фізіологічний вплив (на стадії проведення зібрання), так і морально-психологічний (що виражається в перешкоджанні організації мирного зібрання шляхом погроз звільнення з роботи, відрахування з навчання, викрадення близьких осіб, псування чи знищення майна особи-організатора чи учасників тощо).

Крім цього, як спосіб учинення перешкоджання проведенню мирних зібрань – зловживання службовим становищем, воно також потребує системного й комплексного аналізу в межах предмета дослідження.

Зміст і сутність зловживання службовим становищем у контексті кримінально-правового захисту та охорони права громадян України збиратися мирною, без зброї, полягає в тому, що будь-які діяння особи, яка має повноваження не допустити проведення мирного зібрання, перешкодити його

проведенню в будь-який спосіб, можуть бути розцінені як незаконні та такі, за які настає кримінальна відповідальність. Водночас критично важливим є зауваження саме змісту й сутності службового становища як інструмента вчинення кримінального правопорушення, оскільки без такої характеристики, було б неможливим вчинення відповідного кримінального правопорушення саме в такий спосіб.

Так, А. Нікітін зауважує, що службова особа» – це та особа, яка виконує функції представника влади, місцевого самоврядування, обіймає на підприємствах, в установах, організаціях посаду, пов'язану з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або ж особа, яка виконує функції представника влади, представника місцевого самоврядування, організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділена повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом¹. Така складна теоретико-правова конструкція насамперед зумовлює необхідність налагодження тісного взаємного зв'язку між повноваженням особи, що вчиняє перешкоджання організації чи проведенню мирного зібрання, а також суспільно небезпечним наслідком крізь призму

¹ Нікітін А. А. Використання службового становища службовою особою як кваліфікуюча ознака порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення. URL : http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/9788/1/Кримін.%20теор.%20і%20практ._p302-305.pdf

взаємозв'язку між ними. Оскільки саме цей взаємний зв'язок із погляду науки криміналістики та кримінального процесу є фундаментальним елементом доказування, котрий в умовах його відсутності не дозволить притягнути до відповідальності особу, яка зазначених повноважень не мала.

В. Кириченко, наголошуючи на тісному взаємному зв'язку між повноваженнями особи та конкретно вчиненим суспільно небезпечним діянням, підкреслює, що службовий злочин може бути вчинений лише тоді, коли особа виконує такі дії, які знаходяться в межах її службової компетенції, безпосередньо витікають з її повноважень, прав та обов'язків. Тобто якщо службова особа, використовуючи свій службовий авторитет, скоює будь-які злочинні дії в тому підприємстві, установі, організації, де вона працює, то такі дії не є службовими і не можуть розглядатися як службовий злочин¹. Відповідно, логічним буде припустити, що не буде вважатися використанням службового становища, наприклад, особою, котра не має повноважень щодо заборони проведення мирного зібрання, або ж якщо серед кола обов'язків такої особи є забезпечення безпеки учасників мирного зібрання, оскільки, на нашу думку, незабезпечення безпеки (умисне та свідоме, із чітким розумінням перебування під загрозою учасників мирного зібрання, також слід вважати формою перешкоджання).

В. Хашев у дисертаційній роботі, присвяченій кримінальній відповідальності за зловживання владою або службовим становищем, наголошує на тому, що службова

¹ Кириченко В. Ф. Ответственность за должностные преступления по советскому уголовному праву. Москва, 1956. 132 с.

особа при зловживанні в будь-якій формі прагне скористатися своїм службовим становищем, у якому вбачає як наявність передбачених законами й іншими нормативними актами повноважень (обов'язків і прав), так і наявність фактичних можливостей, що надає йому власне авторитет посади (її загальновизнана вага, важливість, вплив)¹. Логічним і влучним, на нашу думку, є вказівка на те, що обов'язком у службовому становищі також можна зловживати, оскільки враховуючи, що посадова особа будь-якого органу державної влади місцевого (регіонального) рівня, має широке коло компетенції, відкритим залишається питання щодо маніпулювання внутрішньо взаємопов'язаними обов'язками для створення ситуацій неможливого реалізування права громадян збиратися мирно, без зброї (наприклад, якщо відмова в забезпеченні безпеки мирного зібрання чи його проведенні загалом ґрунтується на тому, що його проведення неможливе з урахуванням інтересів національної чи громадської безпеки).

Деякі вчені під зловживанням службовим становищем у незаконному оберненні чужого майна на свою користь шляхом використання службового становища розуміють певні акти поведінки службової особи, які виражені в підготовці, підписанні наказів та розпоряджень, усних вказівок щодо передачі або переміщення майна, дозволі третім особам, які діють в інтересах винної службової особи вилучати майно². Таким чином, проводячи наукову

¹ Хашев В. Г. Кримінальна відповідальність за зловживання владою або службовим становищем : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпропетровськ, 2007. 258 с.

² Лев Р. Способи вчинення незаконного обернення чужого майна на свою користь, шляхом використання службового становища. *Věda a perspektivy*. № 7(7) 2021. URL : [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2021-7\(7\)-119-129](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2021-7(7)-119-129)

аналогію, варто зауважити, що формою зловживання службовим становищем як способу перешкоджання проведенню мирного зібрання є умисне забезпечення проведення мирних зібрань різних ініціативних груп громадян в одному й тому самому місці в один і той самий час. Аргументом цьому служить також те, що всі службові особи (посадові особи) органів державної влади місцевого рівня мають діяти виключно в межах і в спосіб, визначених Конституцією та законами України, й, відповідно, у разі звернення громадян із потребою у проведенні мирного зібрання, відповідна посадова особа зобов'язана докласти всіх посадових зусиль до реалізації відповідного конституційного права. Визначальним, звісно ж, у цьому питанні є умисел, умисел на недопущення проведення мирного зібрання й перешкоджання йому. Якщо його буде доведено в досудовому розслідуванні, то такі дії буде цілком логічно оцінити як незаконне перешкоджання в спосіб зловживання службовим становищем.

Водночас зазначені позиції жодним чином не є остаточними в здійсненні наукових пошуків на відповідну тематику, оскільки способів учинення будь-якого протиправного посягання може бути безліч, що, зі свого боку, зумовлює системну актуалізацію відповідних наукових поглядів і проведення додаткового аналізу вже констатованих теоретико-правових конструкцій.

2.3. Обстановка вчинення незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій

Ураховуючи, що обстановка вчинення кримінального правопорушення також безпосередньо впливає на кваліфікацію такого діяння, а в контексті незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій є одним із основоположних чинників, кваліфікації діяння саме за цією статтею КК України, на нашу думку, доцільним буде надати характеристику відповідному складнику й розглянути її в межах методики досудового розслідування відповідної категорії кримінальних правопорушень.

О. Литвинов звертає увагу на те, що наукова спроможність криміналістичної характеристики злочинів є науковою парадигмою, адже вона акумулює, систематизує дані про типові та нетипові якісні характеристики й ознаки злочинів, а також дає змогу зробити на цій основі переконливі висновки про наявність певних кореляційних зв'язків¹. Із цього логічно формується розуміння тісного взаємозв'язку всіх елементів учинення кримінального правопорушення, що, зі свого боку, потребує їх належної та більш точної деталізації, оскільки від цього залежить правильність та влучність формулювання основних процесів у досудовому розслідуванні. Обстановка вчинення кримінального правопорушення в такому контексті виступає як одна з найбільш комплексних і нестандартних категорій.

¹ Литвинов О. М. Про наукову парадигму криміналістичної характеристики злочинів. *Криміналістичний вісник*. 2006. № 1. С. 23-29.

Вихідним, на нашу думку, має стати положення про те, що поняття обстановки різними словниковими виданнями тлумачиться по-різному. Так, обстановка характеризується як сукупність умов, за яких що-небудь відбувається, умов життя кого-небудь; також трактується як становище на місці воєнних дій, зумовлене їх протіканням, співвідношенням бойових сил, їх розташуванням, характером місцевості тощо; як меблі, прикраси та предмети побуту, якими обставлено й прикрашено приміщення, житло¹. Наведені визначення дають підстави охарактеризувати обстановку (у філологічному її значенні) як таку сукупність обставин і чинників, а також предметів зовнішнього світу, що свідчить про певний лад у конкретному місці щодо конкретного явища. Юридичне трактування поняття обстановки може бути також наповнене не лише візуальними складниками, а й юридичними значеннями та термінами, що визначають її в контексті певної події як суттєву обставину.

На переконання А. Заніна, під обстановкою вчинення злочину слід розуміти сукупність об'єктивних умов, у яких протікає зовнішній акт злочинної поведінки², що, на нашу думку, може характеризуватися як у широкому, так і у вузькому сенсі, оскільки будь-яка обстановка за своїм змістом охоплює всю сукупність вчиненого відносно конкретного кримінального правопорушення (як речі, факти, процеси, ситуації, явища), проте й може охоплювати лише конкретно визначений перелік обставин, що

¹ Словник української мови : в 11 т. 1974. Т. 5. URL : <http://sum.in.ua/s/obstanovka>.

² Занин А. В. Проблемы расследования и предупреждения выпуска недоброкачественной, нестандартной и некомплектной продукции : дисс. ... канд. юрид. наук. Саратов, 1981. 20 с.

безпосередньо стосується якогось критерію – наприклад, місця вчинення цього ж правопорушення.

Науковці звертають увагу на те, що обстановка вчинення злочину дійсно має вузьке й широке розуміння та буквально сприймається, як речі, явища, процеси, що є елементами зовнішнього світу, місце, час та інші конкретні умови вчинення кримінального правопорушення¹. Таким чином, щодо віднесення відповідного переліку критеріїв до того чи іншого підходу, необхідно зауважити, що, обстановка вчинення кримінального правопорушення характерна тим, що містить в собі певний, унікальний набір обставин і фактів про вчинене правопорушення, що перебувають у тісному взаємному зв'язку, що власне й формує її усвідомлення як елемента складу кримінального правопорушення.

В. Динту зауважує, що загальноприйняте розуміння поняття обстановки змістовно наповнене такими характеристиками, що позначають щось зовнішнє щодо явища, події, вчинку. Така категорія складається не з однієї обставини, а з їх сукупностей і здатна впливати на відповідне явище, подію або вчинок. На основі опрацьованої наукової літератури можна зробити висновок, що в криміналістичній науці існує два підходи до розуміння обстановки злочину. У вузькому сенсі – це обстановка місця події (злочину), що виступає як сукупність об'єктів матеріального світу, яка відображає інформацію відносно скоєного злочину. Але слід зауважити, що такий підхід звужує можливості вивчення досліджуваного питання, оскільки приймає за вихідну

¹ Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар. Видання восьме, перероблене та доповнене / Відп. ред. Є. Л. Стрельцов. Харків : Одиссей, 2012. 904 с.

величину тільки відображені в об'єктивній реальності матеріальні складники події вчинення злочину й лишає поза увагою значущі елементи, які є невід'ємною частиною структури обстановки вчинення злочину. У широкому – обстановка злочину розглядається як більш масштабна категорія, оскільки аналізується на більш глибокому рівні і завдяки цьому проникає в саму суть досліджуваного поняття¹. Водночас деякі дослідники вважають, що в кримінально-правому розумінні обстановки на місці вчинення злочину має бути достатньо для кваліфікації відповідного діяння за КК України та організації початкового етапу досудового розслідування. Проте ми переконливо наполягаємо на тому, що в контексті формування окремих аспектів криміналістичної методики здійснення досудового розслідування незаконного перешкоджання організації чи проведенню мирного зібрання важливими є також ті аспекти, що залишаються поза дією норм кримінально-правового характеру, оскільки вони в сукупності можуть позитивно впливати на результативність у досудовому розслідуванні.

Поряд із цим, В. Куликов усі елементи обстановки вчинення злочинів об'єднав у дві групи та визначив, що обстановка вчинення злочинів – це система, яка обмежена просторово-часовими рамками конкретної події злочину, що містить у собі матеріальні (природні та техногенні) та соціально-психологічні елементи об'єктивно оточуючого злочинця та спеціально обраного, пристосованого ним середовища, у якому відбувається злочинне діяння, впливає

¹ Динту В. А. Обстановка злочину в структурі криміналістичної характеристики злочину. *Актуальні проблеми держави і права*. № 60/2011. URL: <http://www.apdp.in.ua/v60/34.pdf>

на формування всіх його структурних елементів та детермінує характер поведінки співучасників злочину й, відповідно, обумовлює методику розслідування злочину¹. Щодо зазначеного формулювання здебільшого погоджуємося, проте вважаємо, що необхідно все таки вказати, що не завжди обстановка вчинення відповідного кримінального правопорушення може бути обрана злочинцем. Так, наприклад, у практиці перешкоджання проведенню мирного зібрання, що обумовлено специфікою обставин (наприклад, умовно силового перешкоджання проведенню мирного зібрання), логічним є те, що на вибір місця вчинення правопорушення правопорушник (чи група правопорушників) жодним чином не впливають, оскільки місцем проведення мирного зібрання є завчасно обрана ділянка місцевості чи певний маршрут, який визначений організаторами мирного зібрання. На розсуд злочинців залишається альтернатива здійснення нападу – вдень чи вночі, а також певна альтернатива в погодних умовах.

Використовуючи поняття обстановка злочину в широкому розумінні, В. Образцов зараховує до складу її елементів територіальну, кліматичну, демографічну та інші специфіки регіону, у якому вчинено злочин, а також обставинки, що характеризують безпосереднє місце, час, умови й інші особливості зазначеної життєвої ситуації². Такий широкий підхід, на нашу думку, може забезпечити

¹ Куликов В. И. Обстановка совершения хищений государственного и общественного имущества как объект специального криминалистического исследования. Методика и психология расследования хищений государственного и общественного имущества : сб. научных трудов. Свердловск, 1986.

² Образцов В. А. О криминалистической классификации преступлений. *Вопросы борьбы с преступностью*. Москва, 1980. Вып. 33. С. 92–96.

формування ефективної методики досудового розслідування незаконного перешкоджання організації чи проведенню мирного зібрання, оскільки саме місце, час, умови вчинення протиправних дій мають вирішальне значення не лише для ходу досудового розслідування, а й у контексті кримінально-правової кваліфікації.

Обстановку вчинення кримінального правопорушення досить часто у своїх дослідженнях науковці розглядають як змістовну характеристику навколишнього середовища, а оскільки така категорія досить широка за своїм сутнісним характером, на нашу думку, в контексті формування методики розслідування окремого виду кримінального правопорушення, обстановкою, у її криміналістичному розумінні, є лише ті обставини та чинники, що мають кримінально-правове чи кримінальне процесуальне значення. Водночас із кола чинників і обставин, що створюють обстановку вчинення кримінального правопорушення, можна виокремити, наприклад, ті, що впливають на кваліфікацію правопорушення безпосередньо, а також ті, що мають певне криміналістичне значення та визначають порядок, зміст і обставини проведення чи не проведення додаткових слідчих (розшукових) дій і прийняття процесуальних рішень.

Необхідно наголосити на тому, що взаємопов'язаність реальності, юридичного змісту та соціального контексту подій у синергії дають коло соціально-правових чинників і обставин, які слідчий зобов'язаний дослідити та визначити, які саме з них мають кримінальне процесуальне та кримінально-правове значення. Неуважність чи неналежно проведений аналіз і збір первинної інформації може

докорінно негативно змінити процес здійснення досудового розслідування та призвести до неможливості притягнення до відповідальності особи, що вчинила кримінальне правопорушення чи до незнаходження навіть ймовірних правопорушників загалом.

Також слід зацентувати увагу на низці нетипових підходів до змістовного наповнення категорії «обстановка вчинення кримінального правопорушення». Зокрема Р. Белкін зараховував до її складу й поведінку потерпілого¹, а Е. Центров загалом виокремив активну (коли потерпілий умисно, розуміючи високу ймовірність протиправності діяння, провокує особу чи коло осіб до вчинення кримінального правопорушення) і пасивну форми (коли потерпілий не взаємодіє жодним чином із особою, яка має бажання вчини щодо нього кримінальне правопорушення) такої поведінки². Водночас, ці підходи є досить ситуативно застосовними, оскільки умисел на вчинення незаконного перешкоджання організації чи проведенню мирного зібрання в особи виникає ще до моменту можливості фізіологічного контакту з потерпілим. Більше того, дискусійність такого підходу також обумовлена специфікою кримінально-правового способу охорони відповідного права, оскільки своїми діями (проведенням мирного зібрання, наприклад, із гострого соціального питання) потерпілий від незаконного перешкоджання організації чи проведення мирного зібрання вже провокує злочинця перешкодити йому, оскільки особи з високим рівнем девіантності поведінки не здатні на відкрити й публічну

¹ Белкин Р. С. Собрание, исследование и оценка доказательств. Москва, 1966. 295 с.

² Центров Е. Е. Криминалистическое учение о потерпевшем. Москва, 1988. 160 с.

дискусію стосовно якогось явища, що складає основоположний фрагмент гласності, публічності та демократичності інституту мирних зібрань. Логічно припустити, що особа, яка вчиняє незаконне перешкоджання, уже спровокована потерпілим і нею рухає соціальна й індивідуальна незгода з позицією осіб, що зібрались мирно, і, відповідно, вона вживає певних заходів (неправих) до вирішення цього, на її думку, проблемного питання.

Водночас В. Шепітько надає більш широке розуміння поняття «обстановка місця вчинення злочину», трактуючи його як частину матеріального середовища, що містить не лише території, сукупність різних предметів, поведінку учасників події, психологічні взаємовідносини між ними, а й механізм злочинної події, особливості дій злочинця та інших учасників¹. Таким чином, варто підкреслити, що обстановка вчинення кримінального правопорушення не є сукупністю суміжних елементів криміналістичної характеристики, а є самостійним, комплексним її аспектом, що містить інформацію про криміналістично важливі аспекти досудового розслідування.

В. Динту також доцільно підкреслює зв'язок між обстановкою злочину та особою, яка планує вчинення злочину, оскільки механізм правопорушення та уявлення про нього багато в чому залежить від позицій, первісного наміру і вольових якостей злочинця. Авторка вважає, що залежно від ставлення особи до злочину та супутніх його реалізації, елементів навколишнього середовища, можна

¹ Криміналістика : підручник / за ред. В. Ю. Шепітька. Київ : Ін Юре, 2016. 640 с.

виділити «пасивну» та «активну» позицію суб'єкта¹. Так, сукупність проаналізованих матеріалів дає підстави для виділення окремої особливості – психологічного критерію обстановки вчинення злочину, оскільки цей чинник не має кримінально-правового значення та не впливає на кінцеву кваліфікацію, проте може вказати на певні характерні особливості вчинення того чи іншого протиправного діяння. Так, на нашу думку, слід вкредити активний та пасивний тип потерпілого (потерпілих), а також активну і пасивну позицію суб'єкта вчинення кримінального правопорушення. У синергії зазначені елементи безпосередньо впливають на кореляцію, зміст і сутність злочинного впливу – на соціальні відносини, а також можуть поєднуватись та безпосередньо впливати на спосіб його учинення.

А. Якупов свого часу також розглядав обстановку як взаємодію людини (суб'єкта злочину) із зовнішнім світом, продуктом якої є факт вчинення особою кримінального правопорушення. Ця взаємодія може впливати з конкретних обставин, прийнятих рішень, пори року, об'єктів матеріального світу й обов'язково обмежуватись просторово-часовими критеріями². Зі свого боку, цілком погоджуючись із завчасно визначеною базовою доктриною обстановки вчинення кримінального правопорушення, підкреслюємо, що в контексті перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій, обстановка – є основний детермінант міри й обсягу відповідальності, що наступатиме за вчинені діяння.

¹ Дингу В. А. Обстановка злочину в структурі криміналістичної характеристики злочину. *Актуальні проблеми держави і права.* № 60/2011. URL: <http://www.apdp.in.ua/v60/34.pdf>.

² Якупов А.Ш. Уголовное право УССР: учебник. Киев: Вища шк., 1984. С. 470.

Обстановка вчинення злочину відповідно до напрацювань учених із галузі кримінального права визначається як комплекс ознак, що можуть підвищити чи зменшити суспільну небезпечність діяння та вплинути на його кваліфікації, оскільки зазвичай відповідні положення відображені в нормах Кримінального кодексу України¹. Таким чином, на нашу думку, поняття й зміст обстановки вчинення злочину не позбавлене таких характеристик, як «обставини», «умови», «ситуація», що безпосередньо в сукупності впливають на можливість кваліфікувати відповідне діяння як таке, що є суспільно небезпечним і за яке передбачається покарання. У кореляції з нормами Кримінального кодексу України, в контексті предмета дослідження, характерним і важливим щодо визначення обстановки є «законність» організації або проведенню таких зборів, мітингів, походів і демонстрацій, факт його проведення (оскільки перешкоджати можна лише тому, що безпосередньо здійснюється) й інші суттєві елементи.

Водночас В. Бурлака обстановку вчинення злочину у вузькому значенні витлумачує виключно як місце події (злочину), у той час як у широкому – надає таких ознак як «матеріальна» обстановка місця події, обставини, умови зовнішнього середовища та інші елементи, що створюють загальне розуміння про вчинене правопорушення. Спираючись на дослідження інших учених, дослідник стверджує, що обстановкою вчинення злочину є система об'єктів, явищ і процесів, що взаємодіють до і після вчинення злочину, характеризують місце, час, речові,

¹ Маслова О.О. Обстановка вчинення злочину в кримінальному праві України. Вісник «Право України». Серія «Право і суспільство». 2015. № 6. С. 148–152.

природно-кліматичні, виробничі, побутові та інші умови навколишнього середовища, інші чинники об'єктивної реальності, що визначають можливість, умови та інші обставини вчинення злочину¹.

На нашу думку, таке визначення є найбільш широким і повним, оскільки питання, пов'язані з характеристикою обстановки вчинення кримінального правопорушення, охоплюють значний обсяг інформації, безпосередньо впливають не лише на кваліфікацію, а й на весь процес доказування та тактику здійснення досудового розслідування, а саме тому місце проведення мирного зібрання, його час, будь-які предмети матеріального світу, що належать до кримінального правопорушення, а також умови навколишнього середовища, що визначають обставини вчинення злочин, пов'язаного з незаконним перешкоджанням організації чи проведенню мирного зібрання, мають важливе значення.

Слід також вказати на неоднозначність визначення різними дослідниками понять «обстановка вчинення злочину» та «слідова картина», що уніфіковані деякими вченими, і це призводить до втрати відповідними поняттями своєї суб'єктності та може негативно в подальшому вплинути на становлення та формування різних методик досудового розслідування.

Так, низка дослідників указує, що обстановка вчинення злочину є складником його слідової картини, підкреслюючи, що остання – це така обстановка, яка є предметом оцінки спеціально уповноваженої на це особи в певний часовий

¹ Бурлака В. В. Криміналістична характеристика незаконного позбавлення волі або викрадення людини. Митна справа. 2014. Ч. 2. Кн. 2. С. 445–451.

проміжок (до, на момент чи після вчинення кримінального правопорушення)¹. Водночас, на нашу думку, витлумачуючи слідову картину злочину як ситуацію, що містить в собі інформацію про подію злочину й особу, яка вчинила його в цій обстановці станом на конкретний період часу, співвідношення цих понять у контексті наукового аналізу є дещо іншим, оскільки обстановка вчинення кримінального правопорушення – це елемент криміналістичної методики, встановлення якого спрямовує хід досудового розслідування, його планування та основні етапи, у той час як слідова картина – це обставини, що є сформованою схемою виключно для кваліфікації відповідного діяння в конкретний період часу.

Аналогічної думки дотримується, наприклад, Ю. Шепітько, стверджуючи, що зазначені поняття належать до різних елементів криміналістичної характеристики², тоді як О. Ромців загалом стверджує, що слідова картина є результатом вчинення злочину й становить посткримінальну ситуацію³. Водночас В. Бурлака зауважує, що з позиції чинного законодавства зазначені характеристики є поняттями з різних галузей права. Питання встановлення обстановки вчинення злочину є безпосереднім обов'язком слідчого в досудовому розслідуванні, а «слідова картина» є

¹ Маркус В. О. Криміналістика : навч. посіб. Київ, 2007. 558 с.

² Керівництво з розслідування злочинів : наук.-практ. посібник / за ред. В. Ю. Шепітька. Харків, 960 с.

³ Ромців О. І. Проблеми виявлення злочинів у сфері службової діяльності в умовах протидії. URL : <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/may/2553/vnulpurn201581346.pdf>.

поняттям виключно криміналістичним, тому сутності й значення в досудовому розслідуванні не матиме¹.

Наведені вище погляди дають підстави стверджувати про тісну взаємопов'язаність відповідних понять, проте не доводять їх тотожності в контексті формування методики досудового розслідування незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій.

Досліджуючи обстановку вчинення приховування злочинів, Д. Четвертак виокремлює такі її елементи: матеріально-фізичні (місце та час, погодні умови, предмети, що оточують (знаряддя та засоби) та соціально-психологічні (ціннісну орієнтацію, соціально-побутове та фінансове становище злочинця, стосунки із злочинцем причинного злочину, психологічну обстановку та психологічний стан учасників кримінального правопорушення)², що, на нашу думку, є одним із найбільш комплексних визначень, наведених дослідниками щодо питання характеристики обстановки вчинення кримінального правопорушення як комплексної юридичної категорії.

Так, виокремлюючи та групуючи відповідні елементи обстановки вчинення незаконного перешкоджання організації або проведенню мирного зібрання, на нашу думку, слід концентруватись, як і раніше зазначено, на тих криміналістичних чинниках, що мають насамперед кримінально-правовий вплив, а також позитивно чи

¹ Бурлака В. В. Криміналістична характеристика та початковий етап розслідування незаконного позбавлення волі або викрадення людини : дис. канд. юр. наук : 12.00.09. Київ, 2021. 266 с.

² Четвертак Д. Характеристика обстановки вчинення приховування злочинів. *National law journal: theory and practice*. № 3/2015 (том 2). URL : http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2015/3/part_2/18.pdf

негативно впливають на хід досудового розслідування (мають криміналістичне значення).

Місце та час вчинення незаконного перешкоджання організації чи проведенню мирного зібрання. Місце та час відграють вирішальну роль у формуванні криміналістичної методики досудового розслідування окремих видів кримінальних правопорушень. Це насамперед може вплинути на деякі кримінально-правові особливості кваліфікації вчиненого діяння, а іноді зумовлюється об'єктивними критеріями механізму вчинення відповідного кримінального правопорушення.

Українські дослідники неодноразово акцентували увагу на відсутності наукової інформації, пов'язаної з категорією «місце вчинення злочину» або «місце кримінального правопорушення», оскільки цей термін був проаналізований на дисертаційному рівні лише в межах міжнародного гуманітарного права, а на фрагментарному – у межах розмежування понять «місце» та «обстановка» вчинення^{1,2,3}. Таким чином, ситуація залишається нез'ясованою й до сьогодні. Проте, на нашу думку це обумовлене, з одного боку, простою філологічною конструкцією відповідного поняття, але одночасною й юридичною унікальністю його в контексті досудового розслідування різноманітних кримінальних правопорушень.

¹ Галабала М. В., Навроцький В. О., Хилко С. В. Кримінальне право України: бібліографія 1991-2005. Київ : Алеута, КНТ, Центр учбової літератури, 2008. 536 с.

² Комаха В. А. К вопросу о понятии «места преступления» и его соотношении с «местом совершения преступления» и «местом происшествия». *Актуальні проблеми держави та права*. Одеса : Одеська національна юридична академія, 1996. Вип.3. С. 230–235.

³ Юртаєва К. В. Місце скоєння злочинів міжнародного характеру: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Київ: Державний науково-дослідний інститут МВС України, 2010. 21 с.

Так, деякі дослідники місце вчинення злочину характеризують як комплексне криміналістичне явище, оскільки воно є ознакою об'єктивної сторони складу злочину й містить в собі цілий перелік обов'язкових і факультативних ознак, які мають як кримінально-правове, так і криміналістичне значення [1;2]. Специфіка формування розуміння сутності поняття змісту місця вчинення незаконного перешкоджання організації чи проведенню мирного зібрання зумовлена статичним розумінням місця проведення такого зібрання. Це безпосередньо впливає і на ймовірні способи вчинення такого правопорушення, оскільки «публічність» вчинення силового перешкоджання проведенню мирного зібрання в такому контексті є аксіомою й не може бути оминута в контексті формування відповідної методики.

Крім цього, окремою особливістю вчинення кримінального правопорушення слід визначити час, який виступає подекуди основоположним критерієм у кваліфікації суспільно небезпечних діянь. Наприклад, М. Панов і О. Дудоров час вчинення злочину характеризують як елемент об'єктивної сторони кримінального правопорушення – певний відрізок (проміжок) часу, протягом якого він вчиняється^{3,4}. Така

¹ Кримінальне право України. Загальна частина / за ред. проф. П. С. Матишевського. Київ : Юрінком Інтер, 1997. 506 с.

² Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / за ред. М. І. Мельника, В. А. Климента. Київ : Атіка, 2008 376 с.

³ Панов М. І. Час вчинення злочину. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Харків : Право, 2016. Т. 17: Кримінальне право. Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2017. С. 1018–1019.

⁴ Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навчальний посібник / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваіге, 2014. 944 с.

характеристика належить до виключно кримінально-правового змісту відповідного поняття, у той час як А. Савченко зазначає, що в криміналістичному значення час – окремих період, протягом якого вчиняється злочин, зокрема, пора року, місяця, тижня, доби, а також час, пов'язаний з деякими умовами¹. Автор слушно зазначає, що КК України містить низку відсилочних до питання «часу» норм, зокрема пов'язаних із військовим часом, або абстрактно-оцінювальні категорії (деталізовані постановами Пленуму Верховного Суду України), «час небезпеки» (в розрізі залишення в небезпеці), що однозначно мають взаємопов'язаність з обстановкою кримінального правопорушення. Водночас наголошуємо, що часом учинення незаконного перешкоджання організації мирного зібрання однозначно є проміжок між початком перешкоджання процесу організації мирного зібрання до фактичного початку його проведення. В такому випадку точкою відліку перешкоджання проведенню мирного зібрання є його фактичний початок.

Крім цього, П. Фріс наголошує, що час вчинення злочину – це відповідний проміжок часу, протягом якого вчиняється злочинне діяння і в низці випадків настають передбачені законом шкідливі наслідки², що дає підстави, у межах розгляданого матеріалу, схарактеризувати інший часовий період й іншу форму вчинення – насильницьке перешкоджання проведенню мирного зібрання, що однозначно відліковується початком перешкоджання проведенню мирного зібрання й закінчується моментом,

¹ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За заг. ред. О.М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.

² Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина. Одеса : Фенікс, 2018. 394 с.

коли протиправні насильницькі дії спрямовані на нереалізацію права збиратися мирно й у такому контексті були завершені.

Погодні умови, предмети, що оточують (знаряддя та засоби). Ураховуючи, що погодні умови вчинення кримінального правопорушення, пов'язаного з перешкоджанням організації чи проведенню мирного зібрання суттєвого значення не мають, варто зауважити, що іноді погодні умови загалом впливають на обставини злочину, наявність чи ступінь вини, а інколи доводять правдивість чи неправдивість показів. Так, екстремальні погодні умови викликають екстремальну поведінку осіб, інколи дії в стані крайньої необхідності (для ліквідації наслідків стихійного лиха, урятуванні людей чи майна)¹. Наприклад, умисне нанесення шкоди обігрівальній техніці в зимовий період в умовах проведення довгострокового мітингу чи демонстрації може вплинути на забезпеченість іншими правами і свободами учасників такого мирного зібрання, що, зі свого боку, призведе до обмеження в діях через скрутні погодні умови і змусить відмовитись від участі в ньому.

Разом із тим, непоодинокими є випадки використання окремих елементів навколишнього середовища як знаряддя вчинення кримінального правопорушення, або, наприклад, такі предмети можуть стати предметами інших кримінальних правопорушень, пов'язаних зі знищенням чи пошкодженням майна (звукопідсилювальна техніка, транспортні засоби, туристичне приладдя).

¹ Коташевський О. В. Посібник для слідчого : наук.-метод. рекомендації. Рівненський інститут університету «Україна». Рівне, 2005. 107 с.

Тому необхідно зазначити, що в цілому погодні умови не можуть розглядатись як значущий кримінально-правовий чинник у механізмі вчинення кримінального правопорушення, пов'язаного з перешкоджанням організації чи проведенню мирного зібрання, тоді як окремі елементи і об'єкти на місці його проведення подекуди виступають предметами чи знаряддями в механізмі злочинної поведінки, що безперечно зумовлює необхідність їх додаткового дослідження, коригування методики досудового розслідування з урахуванням відповідних перемінних.

Психологічна обстановка (психологічний стан учасників кримінального правопорушення). Як уже зазначалося, психологічна обстановка є одним із криміналістично значущих детермінантів учинення відповідного кримінального правопорушення, оскільки активність чи пасивність суб'єкта вчинення кримінального правопорушення (стан його агресивності, міра готовності до застосування сили, здатність контролювати себе в період впливу на свідомість надзвичайних психо-емоційних чинників тощо) безпосередньо зумовлює ступінь суспільної небезпечності відповідної особи, подекуди може скоригувати способи вчинення відповідного діяння, а також указати на додаткові цілі правопорушника вже на момент вчинення правопорушення, оскільки останньому, наприклад, може здатись, що просто силового розгону мирного зібрання може бути недостатньо для досягнення злочинної мети, проте вона досяжна в спосіб знищення чи пошкодження предметів матеріального світу, що були задіяні до проведення такого зібрання.

Так само на рівень агресії та міру протиправної поведінки суб'єкта кримінального правопорушення впливає активність чи пасивність потерпілого (потерпілих), що логічно обумовлюється низкою психологічних чинників. Оскільки чим більше особа чинить супротив і більш імпульсивно себе поводить, тим жорсткішою може бути відповідь на такі дії, що логічно зумовлює необхідність уточнення всіх відповідних обставин учинення кримінального правопорушення, призначення додаткових експертних досліджень, опитування якомога ширшого кола осіб-очевидців і безпосередніх учасників, що потрапили в подібну ситуацію.

Так, обстановка вчинення незаконного перешкоджання організації чи проведенню мирного зібрання виступає невід'ємним криміналістичним елементом характеристики в формуванні методики досудового розслідування відповідної категорії кримінальних правопорушень, що, на нашу думку, не може бути вичерпано досліджене в умовах сьогодення та потребує подальших наукових пошуків.

Крім цього, обґрунтовується позиція про те, що обстановка вчинення незаконного перешкоджання організації чи проведенню мирного зібрання безперервно взаємопов'язана з іншими елементами криміналістичної характеристики відповідного правопорушення, такими як особа правопорушника, особа потерпілого, мета, способи тощо, й тому має бути досліджена в синергії з ними.

Висновки до розділу 2

Автором надано криміналістичну характеристику незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій крізь призму надання характеристики особами, які вчиняють відповідні діяння, дослідження підходів до визначення способів такого незаконного перешкоджання й опрацювання обстановки вчинення як одного з основних складових елементів відповідної характеристики.

Поняття криміналістична характеристика в загальноправовому розумінні є значно ширшим за змістом і кількістю складових елементів, ніж було запропоновано до дослідження автором із урахуванням граничних розмірів праці, проте ключовими із них визначено необхідність тлумачення особи-злочинця, способів учинення та обстановки.

Докладний аналіз корпусу дослідницького матеріалу дав змогу обґрунтувати бачення щодо характеристики особи-злочинця, що вчиняє незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій і визначити його основні характеристики й ознаки, спираючись на матеріали досудового розслідування низки кримінальних проваджень. Визначено, що відповідні групи ознак ранжують на три основні групи (кримінально-правові та соціально-рольові ознаки, а також морально-психологічні особливості) й відповідний перелік не може бути вичерпним в умовах динамічності вітчизняного законодавства, тенденцій злочинності та інших чинників.

З'ясовано, що спосіб відіграє ключову роль у контексті кваліфікації тяжкості вчиненого правопорушення, а також

визначення рівня його суспільної небезпечності з погляду суб'єктної характеристики. Крім цього, способи як криміналістична категорія дозволяють в контексті загальної картини вчиненого кримінального правопорушення накопичити додаткові доказові матеріали, синтезувати нову інформацію та якомога детальніше схарактеризувати особу злочинця.

Встановлено, що обстановка вчинення злочину крізь призму науки криміналістики має важливе значення для подальшого досудового розслідування, оскільки при належному застосуванні відповідних методів пізнання щодо встановлення всіх необхідних закономірностей, обставин, фактичних даних, візуальних чинників, об'єктів, предметів і речей матеріального світу та іншого з'являється можливість здійснення ефективного, швидкого, повного, неупередженого досудового розслідування з метою притягнення до відповідальності винних осіб.

Перспектива подальших наукових пошуків полягає в можливості більш ґрунтовного аналізу наукових позицій дослідників й інших науково-дослідницьких джерел, а також використання в такому контексті результатів соціологічного опитування (анкетування) слідчих, використання статистичної інформації органів досудового розслідування, прокуратури та судової статистики.

РОЗДІЛ 3. ПЛАНУВАННЯ Й ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ПЕРЕШКОДЖАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ АБО ПРОВЕДЕННЮ ЗБОРІВ, МІТИНГІВ, ПОХОДІВ І ДЕМОНСТРАЦІЙ

3.1. Особливості початку розслідування незаконного перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій

Момент початку досудового розслідування кримінального правопорушення відліковується за чіткими правилами, регламентованими КПК України, що в умовах регуляції обмеженими термінами потребує консолідації дослідницьких процесів, здійснюваних суб'єктом такої діяльності ((слідчим (дознавачем, детективом), прокурором)).

Крім цього, доказування незаконного перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій синергічне з необхідністю оперативного реагування на всі чинники, пов'язані з учиненням діянням, оскільки значний суспільний резонанс, до якого прикута увага небайдужого громадянського суспільства може негативно вплинути на можливість проведення тих чи інших слідчих (розшукових) дій із плином часу.

Якісне та кваліфіковане здійснення досудового розслідування кримінального правопорушення нерозривно пов'язане з можливістю слідчого самостійно ухвалювати процесуальні рішення та здійснювати процесуальні дії за

внутрішнім переконанням, без будь-якого стороннього впливу. Саме з цим пов'язано ухвалення найважливіших процесуальних рішень на стадії досудового розслідування, зокрема рішення про початок досудового слідства за відповідною статтею КК України та спрямування руху, зупинення або відновлення досудового слідства, закриття провадження, передання провадження до суду тощо¹. Саме початок досудового розслідування за будь-якою категорією кримінальних проваджень є характерною точкою відліку, що використовується як криміналістами, так і фахівцями в галузі кримінального процесуального права для формування основних методик і алгоритмів здійснення досудового розслідування.

Я. Бурлака наголошує, що ухвалення процесуального рішення неможливе без обов'язкового складника такого механізму, як суб'єкт, наділений відповідними повноваженнями, а якість самого рішення безпосередньо залежить від його професійної компетентності. Відповідно слідчий, будучи уповноваженим на здійснення досудового розслідування, є службовою особою, яка реалізує державно-владні повноваження шляхом ухвалення процесуальних рішень, що впливає на подальший напрям кримінального провадження². Тобто, визнаючи важливість, сутність і зміст реалізації відповідних державно-владних повноважень, необхідно звернути увагу на те, що саме початковий етап і власне початок досудового розслідування в кримінальних

¹ Алексійчук М. М. Проблеми вдосконалення діяльності слідчих підрозділів міськрайонів внутрішніх справ. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2007. Вип. 5. С. 223–228.

² Бурлака Я. А. Ухвалення слідчим процесуальних рішень на початку досудового розслідування. *Вісник ХНУВС*. 2020. № 4 (91). URL : <https://doi.org/10.32631/v.2020.4.25>

провадженнях щодо незаконного перешкоджання організації чи проведенню мирних зібрань є критично важливим, оскільки крізь призму положень КПК України, інші дії, крім огляду місця події, слідчих (розшукових) дії, не можуть бути проведені, а в указаній категорії кримінальних правопорушень, як раніше було зазначено, критично важливим є допит, проведення оглядів і за необхідності обшуків.

Момент початку досудового розслідування регулює стаття 214 (Початок досудового розслідування) КПК України, відповідно до другої частини якої, досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань¹. Водночас згадана стаття містить відсилочні до Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань норми, котрі деталізуються та регламентують, що його формування розпочинається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення, зазначених у заяві чи повідомленні про його вчинення або виявлених ним самостійно з будь-якого джерела² (при тому, що частина п'ята статті 214 КПК України встановлює перелік відомостей, які реєстратор зобов'язаний зафіксувати, а саме: 1) дату надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення; 2) прізвище, ім'я, по батькові

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

² Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення : наказ Офісу Генерального прокурора від 30 чер. 2020 р. № 298. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text>

(найменування) потерпілого або заявника; 3) інше джерело, із якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення; 4) короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела; 5) попередня правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; 6) прізвище, ім'я, по батькові та посада службової особи, яка внесла відомості до реєстру, а також слідчого, прокурора, який уніс відомості до реєстру та/або розпочав досудове розслідування; 7) інші обставини, передбачені положенням про Єдиний реєстр досудових розслідувань¹.

Ураховуючи зазначене, варто підкреслити, що криміналістична характеристика особливостей початку досудового розслідування незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій, на нашу думку, полягає в необхідності диференціації та пріоритетизації тієї доказової інформації, що в контексті здійснення ефективного досудового розслідування відповідним суб'єктом може сприяти притягненню винних до кримінальної відповідальності². Визначений у КПК України перелік фактів і обставин, що підлягають першочерговому встановленню та технічно

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

² Романов М.Ю. Особливості початку досудового розслідування незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій. Міжнародна науково-практична конференція «Правові та безпекі аспекти життя в Україні» (14 жовтня 2022 року). URL: https://www.legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2302%3A16092022&Itemid=367

впливають на можливість надання відповідним протиправним діями хоча б початкової кваліфікації, на нашу думку, має бути встановлений у найближчий після вчинення кримінального правопорушення час.

Ю. Аленін зазначає, що загалом процесуальний порядок, запропонований статтею 214 КПК України, не враховує загальні положення процесуальної діяльності та національні правові традиції, оскільки, на його думку, будь-яка галузь процесуального права повинна передбачати попередній перевірочний фільтраційний етап перед основним провадженням. Специфікою кримінального судочинства є й те, що в ньому декілька основних проваджень: досудове розслідування, судовий розгляд, перегляд судових рішень, які повинні мати відповідний фільтраційний механізм¹. Така позиція, на наш погляд, має місце в правовій думці, оскільки, дійсно, положення КПК України та відповідних відомчих нормативно-правових актів щодо порядку ведення ЄРДР не передбачають попередньої перевірки факту кримінального правопорушення, що у випадку з перешкоджанням проведенню мирного зібрання, яке може виявитись законним, оскільки саме мирне зібрання було заборонено до проведення, створить зайве навантаження на органи досудового розслідування та оперативні підрозділи.

Важливим є доповнення Р. Благути та інших дослідників стосовно того, що здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається і тягне за собою

¹ Аленін Ю. П. Початок досудового розслідування за КПК України 2012 року. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 1(5). С. 198-203.

відповідальність, встановлену законом. Огляд місця події у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до ЄРДР, що здійснюється негайно після завершення огляду. У разі виявлення ознак кримінального правопорушення на морському чи річковому судні, що перебуває за межами України, досудове розслідування розпочинається негайно, відомості про нього вносяться до ЄРДР за першої можливості¹, оскільки, на нашу думку, відповідні території з указаним адміністративно-правовим статусом, ймовірно, могли б створювати обставини та умови для реалізації громадянами України права на мирні зібрання (у будь-якому форматі), що, зі свого боку, у разі порушення такого права (перешкоджання його проведенню) потребувало б здійснення належного досудового розслідування.

Г. Москаленко стверджує, що поділ розслідування на етапи з виділенням відповідних типових слідчих ситуацій, стратегічних і тактичних завдань та засобів їх вирішення дозволяє особі, котра провадить досудове розслідування, застосовувати ефективні методи і засоби як з організації та управління розслідуванням, так і до процесу виявлення, обробки та використання доказової інформації², що зумовлює необхідність точного розподілу пріоритетів і вибору слідчого «інструментарію» безпосередньо під час здійснення досудового розслідування незаконного перешкоджання організації чи проведенню мирного

¹ Досудове розслідування : навчальний посібник / За заг. ред. Ю. А. Комісарчук та А. Я. Хитри. Львів : ЛьвДУВС, 2019. 600 с.

² Москаленко Г. В. Етапи розслідування злочинів: криміналістичний аналіз: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2013. 207 с.

зібрання з урахуванням ймовірних труднощів та важливості соціально-правовий відносин, що порушено.

Р. Степанюк, зі свого боку, звертає увагу на те, що під час етапізації розслідування можливе використання як «процесуального», так і «непроцесуального» підходів до виокремлення початкового і наступного (подальшого і заключного) етапів розслідування. Також новим для криміналістики є етап відкриття кримінального провадження¹. Відповідно, початок досудового розслідування щодо незаконного перешкоджання організації чи проведенню мирного зібрання, на наш погляд, характерний тим, що етапу проведення слідчих (розшукових) дій передусе етап виявлення кримінального правопорушення чи звернення до органів правопорядку відповідних осіб із заявою про вчинення вказаних комбінацій протиправної поведінки.

В. Вацюк зауважує, що характеризуючи початок досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів, головними завданнями, що постають перед слідчим є: належний збір і фіксація матеріальних слідів кримінального правопорушення для встановлення підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення; визначення осіб, які сприймали ідеальні сліди кримінальних правопорушень, чим розширюється база свідків; виявлення ознак, що свідчать про порушення спеціальних правил поведіння з такими лікарськими засобами, чи вчинення кримінального правопорушення проти здоров'я населення,

¹ Степанюк Р.Л. Проблеми розвитку криміналістичної методики в умовах реформування кримінальної юстиції України. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2016. № 1 (12). С. 236–245.

установлення обставин вчинення кримінального правопорушення; призначення відповідної експертизи¹. Таким чином, застосовуючи науково-криміналістичну аналогію, варто звернути увагу на те, що без внесення відомостей до ЄРДР є неможливим здійснення досудового розслідування за відповідним діянням, що, зі свого боку, зумовлює необхідність своєчасності такого внесення – оскільки саме діяння могло бути вчинене значно раніше, або ж, наприклад, на непідконтрольній (тимчасово окупованій) території України, що значно звужує функціонал інструментарію слідчого та унеможливує проведення певних слідчих (розшукових) дій.

Досліджуючи окреслену проблему, О. Солдатенко та І. Пересунька наголошують, що початок досудового розслідування є важливим елементом досудового розслідування як стадії кримінального процесу, тому регламентоване низкою нормативно-правових актів, починаючи від кодифікованого закону до підзаконних нормативно-правових актів². Крім цього, М. Погорецький неодноразово підкреслював, що успішність розкриття розслідування та судового розгляду будь-якого кримінального правопорушення багато в чому залежить від правильного професійного процесуального оформлення його початку, а також виконання завдань кримінального

¹ Ващок В. О. Особливості початку досудового розслідування кримінальних правопорушень пов'язаних із незаконним обігом отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів. *Юридична наука*. 6(108). 2020. Р. 204–211. URL : <https://doi.org/10.32844/2222-5374-2020-108-6-1.25>

² Солдатенко О. А., Пересунько І. О. Практичні аспекти початку досудового розслідування. *International scientific innovations in human life*. Proceedings of the 11th International scientific and practical conference. Cognum Publishing House. Manchester, United Kingdom. 2022. Р. 795–798.

провадження, які властиві цьому етапу¹. На нашу думку, вирішальне місце саме початкової стадії досудового розслідування в указаній системі загалом визначається тим, що плин часу й чітка градація термінів і строків у досудовому розслідуванні негативно впливають на можливості проведення тих чи інших слідчих (розшукових) дій, а своєчасне (якомога більш швидке, комплексне та результативне) їх проведення значно підвищує рівень обґрунтованості перспективного публічного обвинувачення конкретних осіб (особи) у вчиненні відповідного кримінально караного діяння.

Аналіз та узагальнення матеріалів кримінальних проваджень щодо розслідування незаконного перешкоджання організації чи проведенню мирного зібрання свідчать, що типовими елементами соціально-правової обстановки, що можуть слугувати підставами внесення відомостей до ЄРДР, були: заява або повідомлення ініціаторів проведення мирного зібрання, його учасників – 42 %; заява або повідомлення від безпосереднього організатора проведення зібрання – 24 %; безпосереднє виявлення працівниками профільних підрозділів поліції факту насильницького перешкоджання мирному зібранню, що проводиться – 34 %.

Слід також зазначити, що заява в загальноправовому розумінні, спираючись на положення Закону України «Про звернення громадян», може бути використана для повідомлення про вчинення відповідного кримінального правопорушення. Водночас в умовах важливості

¹ Погорецький М. А. Початок досудового розслідування: окремі проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 93–103.

відповідного етапу в контексті всього досудового розслідування відомчими нормативно-правовими актами передбачені форма та зміст заяви (повідомлення) про кримінальне правопорушення.

Зміст заяви (повідомлення) про кримінальне правопорушення має відповідати вимогам закону до такого джерела доказу, як документ, тобто в ній мають міститися відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що свідчать про вчинення кримінального правопорушення. Водночас В. Ревенко звертає увагу на те, що таке звернення може бути усним чи письмовим (у порядку Закону України «Про звернення громадян»)¹. Саме цей момент і є беззаперечною підставою внесення відомостей до ЄРДР, оскільки безпосереднє звернення особи до органу правопорядку в будь-якій формі з інформацією про кримінальне правопорушення є підставою для початку досудового розслідування та проведення конкретних слідчих (розшукових) дій. Водночас ми поділяємо думку низки дослідників про те, що відповідний механізм не є досконалим, і початком досудового розслідування слід відліковувати вже реально підтверджену в ході попередньої перевірки загрозу охоронюваним кримінальним законом праввідносинам, оскільки значна кількість недостовірних фактів і обставин негативно впливають на стабільність та продуктивність функціонування та деконцентрують слідчого від здійснення досудового розслідування за підтвердженими фактами.

¹ Ревенко О. І. Особливості початку досудового розслідування незаконного видобування вугілля. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск 4. 2016. URL: <http://dspace.lduvs.edu.ua/bitstream/123456789/189/1/%284%29%20Ревенко%20О.І.%20Особл.%20початку%20досуд%20розсл%20НВВ.pdf>

В. Вапнярчук приводом для внесення відомостей до ЄРДР (тобто до початку досудового розслідування) визначає передбачене законом джерело інформації, із якого слідчий, прокурор дізнаються про вчинене кримінальне правопорушення, і з моменту появи якого розпочинається кримінальне провадження (кримінальні процесуальні відносини)¹. Таким чином, якщо відповідним уповноваженим суб'єктом буде зафіксовано інформацію про незаконне перешкоджання організації чи проведенню мирного зібрання, він зобов'язаний відреагувати, що в умовах правил територіальної та інституційної підслідності може бути неможливим. Крім цього, у звичному режимі, з очевидних джерел не ефективним є внесення відомостей про подію, що не повною мірою розкрита, основних тонкощів і деталей якої відповідна особа не усвідомлює та не є достатньо поінформованою.

Так, джерелом інформації про вчинені кримінальні правопорушення та інші події є: заяви і повідомлення осіб, які надходять до органу поліції, особи, уповноваженої здійснювати досудове розслідування, або службової особи, уповноваженої на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення; самостійно виявлені слідчим або іншою посадовою особою органу поліції з будь-якого джерела обставини кримінального правопорушення; повідомлення осіб, які затримали підозрювану особу при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення або безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення чи під час

¹ Грошевій Ю. М., Тацій В. Я., Туманянц А. Р. Кримінальний процес : підручник. Харків, 2013. 824 с.

безперервного переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні, тощо¹. Відповідний нормативний перелік установлює чіткі правила й коло суб'єктів, а також сам механізм й алгоритм дій на початковому етапі досудового розслідування незаконного перешкоджання організації чи проведенню мирного зібрання.

Водночас М. Погорецький, критично ставлячись до окремих положень відповідного інституту в системі «нового» (прийнятого в 2012 році) кримінального процесуального закону, стверджує, що приводом для внесення відомостей до ЄРДР є передбачений кримінально-процесуальним законом акт вольової дії особи, адресований уповноваженим суб'єктам кримінального провадження, чи вольовий акт уповноваженого суб'єкта, спрямований на реалізацію ним своїх повноважень, що є юридичним фактом, унаслідок якого уповноважений суб'єкт кримінального провадження отримує відомості про обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення та є підставами для формування в нього внутрішнього переконання про необхідність внесення таких відомостей до ЄРДР і початок досудового розслідування². На нашу думку, це положення потребує суттєвого доповнення в частині взаємопов'язаності з КК України, оскільки саме суспільна небезпечність, протиправність та передбачення відповідальності (факт наявності режиму кримінально-правової охорони щодо відповідного кола правовідносин) є

¹ Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06.11.2015 № 1377, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 01.12.2015 за № 1498/27943. *Офіційний вісник України*. 2015. № 99. С. 236.

² Погорецький М. А. Початок досудового розслідування: окремі проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 93–103.

тими визначальними критеріями, що безпосередньо впливають на внесення чи невнесення відомостей ЄРДР в умовах звернення відповідних осіб до уповноважених суб'єктів.

Вищий спеціалізований суд з розгляду цивільних і кримінальних справ Верховного Суду в рішенні від 12 січня 2017 року № 9-49/0/4-17 визначив: «якщо зі звернення особи вбачається, що вона порушує перед органом досудового розслідування питання про вчинення кримінального правопорушення, ініціюючи здійснення ним дій, визначених КПК України, то, навіть якщо результати аналізу наведених особою відомостей свідчать про відсутність ознак складу злочину, такі відомості мають бути внесені до ЄРДР із подальшим закриттям кримінального провадження відповідно до ст. 284 КПК України»¹. Відповідно, указаний формат вирішення завантаженості органів досудового розслідування відповідними «несуттєвими» чи невідповідними правовим реаліям заяви, на наш погляд, також не може бути комфортним, оскільки будь-які рішення та дії в досудовому розслідуванні можуть бути оскаржені в установленому законодавством України порядку, й оскільки в умовах вчинення незаконного перешкоджання реалізації права на мирні зібрання коло потерпілих може бути критично широким – кожен має право не лише на звернення до органу досудового розслідування, а й на оскарження відповідного рішення про закриття провадження (наприклад, в умовах нерозуміння обстановки, яка склалась,

¹ Узагальнення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 12 січня 2017 р. № 9-49/0/4-17. URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/VRR00212.html.

коли існує реальна законна заборона проведення мирного зібрання, обґрунтована підставами).

На етапі початку досудового розслідування відбувається доповнення вихідної інформації про подію кримінального правопорушення для того, щоб більш чітко відтворити «картину події, що трапилася» й визначити початкові напрями розслідування¹. Автор слушно акцентує увагу на фрагментації рівня інформування на початку досудового розслідування, а також під час основного та заключного його етапів, оскільки саме певний рівень інформування суб'єкта досудового розслідування впливає на перелік і алгоритм дій, що мають бути вчинені й реалізовані на початковому етапі.

В. Воронін, аналізуючи початок досудового розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, наголошує, що на цьому етапі відбувається виявлення ознак вказаного виду кримінальних правопорушень шляхом збирання криміналістично значущої інформації, яка насамперед дозволить здійснити попередню правову кваліфікацію протиправних діянь, тим самим визначивши вектор досудового розслідування². Саме в контексті існування розгалуженої структури відповідного складу кримінального правопорушення в КК України важливим є проведення якомога більш широкого комплексу дій і прийняття відповідних рішень, що впливатимуть на додаткову

¹ Перлін В. С. Методика розслідування самовільного присвоєння владних повноважень або звання службової особи: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Х., 2018. 264 с.

² Воронін В. І. Особливості початку досудового розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 1(22), том 2, 2018. URL : http://pjuv.nuoua.od.ua/v1-2_2018/61.pdf

кваліфікацію. Водночас критично важливим є зауваження про те, що склад, передбачений статтею 340 КК України, не відповідає сучасним реаліям і потребує суттєвого розширення з урахуванням правових і соціальних реалій.

Вартої уваги є позиція, висловлена В. Вацюк, про те, що під час початку досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів, необхідно першочергово оформити та долучити до матеріалів кримінального провадження такі документи: 1) рапорт про виявлення кримінального правопорушення; 2) протокол прийняття заяви про вчинене кримінальне правопорушення (або таке, що готується); 3) зареєстроване повідомлення про початок досудового розслідування; 4) повідомлення прокурора про початок досудового розслідування; 5) доручення про проведення досудового розслідування; 6) детальні відомості про те, за яких обставинах було вчинено кримінальне правопорушення; 7) протокол огляду місця події; 8) протокол допиту свідків, очевидців вчинення кримінального правопорушення тощо¹. Відповідний перелік, безперечно, визначений лише специфікою методики досудового розслідування та слідчої практики, що сформована роками. На нашу думку, у контексті здійснення досудового розслідування незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій важливими є подібні, проте більш специфічні чинники.

¹ Вацюк В. О. Особливості початку досудового розслідування кримінальних правопорушень пов'язаних із незаконним обігом отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів. *Юридична наука*. 6(108). 2020. Р. 204-211. URL : <https://doi.org/10.32844/2222-5374-2020-108-6-1.25>

В. Крупей, характеризує початковий етап здійснення досудового розслідування порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, визначає, що початковий етап і безпосередньо саме початок такого кримінального провадження є надзвичайно важливим етапом. Місце події знаходиться на проїзній частині вулиці або дороги, якою рухається потік транспортних засобів та пішоходів, і ця обставина призводить до зміни обстановки місця події, втрати слідів і предметів, які можуть бути пошкоджені чи змінені транспортом, що рухається, пішоходами, або через несприятливі погодні умови (дощ, сніг, вітер, потоки води). Змінити обстановку місця події, знищити або зіпсувати сліди можуть також учасники ДТП, очевидці своїми необережними діями чи внаслідок зацікавленості в результатах розслідування цієї дорожньо-транспортної пригоди¹. Аналогічна ситуація, на нашу думку, стосується також і місця події незаконного перешкоджання проведенню мирного зібрання, зокрема силовим способом, оскільки такими особами можуть бути вилучені з місця події знаряддя, прилади та інші предмети, що були використані для вчинення кримінального правопорушення. Саме тому важливість початку досудового розслідування та проведення в цьому контексті огляду місця події важко переоцінити.

Якщо розглядати початок досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів, з

¹ Крупей В. Ю. Особливості початку досудового розслідування порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 2(23). Том 4. 2018. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/2-4_2018/2018_2-4.pdf#page=247

огляду на практику кримінального судочинства, найбільш доречно, на наш погляд, буде визначити його як діяльність органів досудового розслідування, яка здійснюється при неухильному додержанні вимог кримінального процесуального закону під процесуальним керівництвом прокурора, обмежена формами судового контролю та спрямована на збирання, перевірку й оцінку доказів з метою встановлення обставин, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні щодо незаконного обігу отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів для досягнення завдань кримінального судочинства¹.

Так, суттєвими на початку досудового розслідування незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій у контексті доказування є низка чинників, прямо чи опосередковано пов'язана з подіями, що передували зверненню до органів правопорядку, а саме:

1) **особа потерпілого або заявника** (що логічно дасть підстави стверджувати чи припускати різні слідчі версії, пов'язані з приналежністю відповідної особи до кола організаторів мирного зібрання, його учасників чи пересічних громадян, а, відповідно, виключити певні обставини й версії, що є неможливими (наприклад, неможливим є вчинення перешкоджання організації чи проведенню мітингу щодо особи, яка не брала в ньому участі, а просто знаходилась поруч);

2) **джерело свідчень про вчинення кримінального правопорушення**, що, на наше глибоке переконання,

¹ Тичина Д. М., Крижна В. В., Саковський А. А. Запобігання укриттю від реєстрації в органах поліції заяв і повідомлень про вчинення кримінальних правопорушень : методичні рекомендації. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. 42 с.

відіграє одну з ключових ролей на початковому етапі, оскільки за умови надходження інформації з анонімного джерела (у випадку перешкоджання проведенню мирного зібрання належить встановити не лише осіб, яким перешкоджають, та довести причетність особи, яка вчиняла протиправну діяльність, а й законність такого мирного зібрання; а в разі перешкоджання організації проведення такого зібрання потребуватиме доведення факт такого перешкоджання крізь призму законності вимог його організаторів щодо проведення та наявності владних повноважень в особи, що перешкоджає);

3) обставини вчинення кримінального правопорушення (що є на нашу думку ключовим, оскільки за допомогою надання доручення оперативним підрозділам, одразу після внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань потребуватиме встановлення: місце проведення зібрання; форма його проведення; наявність дозволу на проведення; коло осіб, які постраждали (у разі «фізичного» перешкоджання проведенню); ступінь і характер тілесних ушкоджень, що отримали особи; характерні риси осіб, що вчиняли відповідні протиправні дії, місце чи напрям, із якого вони з'явилися в зоні проведення мирного зібрання, та напрям, куди вирушили після, а також інші обставини.

3.2. Обставини, що підлягають доказуванню під час здійснення досудового розслідування незаконного перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій

Здійснення досудового розслідування за фактом учинення кримінальних правопорушень є обов'язком, що відповідно до КПК України покладається на відповідні органи досудового розслідування. Водночас механізм доказування загалом і його складові елементи зокрема – це ті основоположні аспекти, що лягають в основу обвинувачення та надають йому рис законності, логічності та беззаперечності¹.

Проте одним із найбільш небезпечних у контексті реалізації прав громадян України, а також розвитку демократичних цінностей, зокрема й в умовах становлення в Україні правової державності та обраного євроінтеграційного курсу є питання кримінально протиправних посягань на інститут реалізації права на мирні зібрання. Відповідна стаття міститься в Кримінальному кодексі України та передбачає відповідальність за «незаконне перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, якщо це діяння було вчинене службовою особою або із

¹ Романов М. Ю. Обставини, що підлягають доказуванню під час здійснення досудового розслідування незаконного перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій. *Актуальні проблеми науки, освіти і суспільства* : збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (9 вересня 2022 р.). Полтава : ЦФЕНД, 2022. 79 с.

застосуванням фізичного насильства»¹, і, відповідно, до санкції, що передбачають максимально суворе покарання у вигляді позбавлення волі на строк до п'яти років, належить до категорії злочинів, що свідчать про суспільну значущість та критичну необхідність кримінально-правової охорони відповідного кола правовідносин.

Відповідно до КПК України завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура², а для досягнення відповідного завдання необхідність встановлення всіх об'єктивних обставин вчинення кримінального правопорушення, визначення лінії обвинувачення, окреслення магістрального плану досудового розслідування є критичною.

Одним із елементів криміналістичної характеристики механізму досудового розслідування кримінальних правопорушень є категорія обставин, що підлягають обов'язковому доказуванню, оскільки саме вони формують

¹ Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

² Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

склад конкретного кримінального правопорушення, а також залежно від таких непорушних і об'єктивних чинників коригується подальше здійснення досудового розслідування, необхідність встановлення тих чи інших об'єктивних і суб'єктивних аспектів учиненого кримінального правопорушення.

Дослідники зауважують, що термінологійний апарат кримінального процесу та криміналістики відрізняється, оскільки одне й те саме явище (інститут права) в криміналістиці характеризується як «обставини, що підлягають встановленню», які відповідно до структури окремих криміналістичних методик є окремим їх елементом, у той час як дослідники-процесуалісти витлумачують відповідну категорію виключно за КПК України¹. Проте, на нашу думку, не є достатньо суттєвим питання термінологійної узгодженості наукових категорій порівняно з важливістю їх змістовного (сутнісного) наповнення.

А. Даниленко та В. Попелюшко неодноразово зазначали, що позначення обставин і фактів, зі встановленням у достатній повноті та достовірності яких пов'язується досягнення мети кримінального процесуального доказування, характеризуване як обставини, що підлягають доказуванню², або ж «предмет доказування» – як формально-логічна сукупність обставин і фактів, які

¹ Кушнерик Ю. А. Обставини, що підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях про грабежі та розбої. *Вісник кримінального судочинства*. № 3/2015. URL : https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2015_Kushnerik.pdf

² Даниленко А. В. Про окремі питання визначення обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 26. С. 55–59. URL : <http://easternlaw.com.ua/uk/archiv-nomerov/zhurnal-sxidnoyevropejskogo-prava-26>

підлягають обов'язковому встановленню¹. Водночас зміст і сутність таких обставин для об'єкта і предмета будь-якого кримінального провадження є фундаментальним, що полягає в реальній сукупності обставин і чинників, які формують уявлення про злочинне посягання, характеризують його як суспільно небезпечне й доведення яких зумовлює обов'язкове притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які його вчинили.

В. Тіщенко, зі свого боку, підкреслює, що формування криміналістичної методики розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень із використанням аналізу обставини, що підлягають встановленню, мають криміналістичне значення та зумовлюють кінцеві завдання розслідування, зумовлює спрямованість слідчих версій, постановку проміжних завдань розслідування на його різних етапах і в різних слідчих ситуаціях², що, на наше глибоке переконання, дозволяє якомога ґрунтовніше дослідити всі важливі елементи та обставини кримінального правопорушення, дослідити ті невід'ємні складники, що характеризують його відповідно до КК України як таке, за яке може наставати кримінальна відповідальність.

В. Малярова підкреслює, що з метою упорядкування діяльності з виявлення обставин, що підлягають з'ясуванню, та розслідування загалом необхідно вирішити питання про систематизацію обставин, які підлягають з'ясуванню під час розслідування кримінальних правопорушень. Така

¹ Попелюшко В.О. Предмет доказування в кримінальному процесі (кримінально-процесуальні та кримінально-правові аспекти) : монографія. Острого : Нац. ун-т «Острозька академія», 2001. 194 с.

² Тіщенко В.В. Корисливо-насилені злочини : криміналістичний аналіз. Одеса : Юридична література, 2002. 360 с.

систематизація сприяє правильній орієнтації слідчого у визначенні предмета і меж доказування в процесі розслідування злочинів окремої категорії. Крім того, вона допомагає визначити точний напрям пошуку доказів, сприяє чіткому плануванню розслідування й забезпечує необхідну всебічність дослідження обставин кожного розслідуваного діяння, що передбачене законом¹ Тож чітке розуміння кола обставин, що підлягають доказуванню в досудовому розслідуванні, тобто тих основоположних підвалин, що й слугують фундаментом притягнення особи до кримінальної відповідальності, утворює загальне уявлення про механізм здійснення досудового розслідування, необхідність додаткового збору доказової інформації, основних слідчих (розшукових) дій, які необхідно провести, та процесуальних рішень, що необхідно прийняти.

А. Кунтій, надаючи криміналістичну характеристику умисному вбивству в особливих умовах, зауважує, що найбільш важливі і найбільш загальні з обставин, що підлягають доказуванню в досудовому розслідуванні, закріплені у статті 91 КПК України, але їхній перелік не враховує особливості різновидів і груп злочинів, змісту складу злочинів, різнобічних відомостей про особи злочинця і потерпілого, інших чинників, що зумовлено предметом доказування, кримінально-правовою та криміналістичною характеристиками певного кримінального правопорушення. При цьому обставини, що підлягають доказуванню, відображені в нормах чинного КПК України та є визначальними, базовими для всіх злочинних діянь без

¹ Малярова В.О. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2013. № 3(62). С. 88–97.

винятку, а також для криміналістичної методики розслідування, тому мають неабияке значення¹. Тож слід зазначити, що зміст і сутність статті 91 КПК України відображає загальну конструкцію злочинного посягання – ті основоположні елементи й конструкції, що мають бути відображені в ході здійснення досудового розслідування, належним чином установлені, розтлумачені та процесуально задокументовані, оскільки без їх обов’язкової присутності неможливим буде притягнення до кримінальної відповідальності особи.

Крім цього, слід звернути увагу на позицію дослідників-криміналістів, котрі вміщують у зміст відповідного словосполучення «обставини, що підлягають встановленню» та «обставини, що підлягають з’ясуванню» власний, автентичний зміст.

Поняття «встановлювати (установлювати)» означає «ставити, поміщати десь що-небудь певним чином, підготовляючи до використання; організувати, здійснювати, налагоджувати; «визначати, розпізнавати за певними ознаками; відкривати або стверджувати що-небудь, довівши, обґрунтувавши; досліджуючи, робити ясним, зрозумілим що-небудь; визначати, встановлювати що-небудь на підставі певних відомостей, ознак; довідуватися, дізнаватися про щось; відкривати, розкривати що-небудь приховане². Тобто обставини, що підлягають встановленню – це ті криміналістичні елементи, що можуть виходити за межі кримінального процесуального розуміння й не завжди

¹ Кунтій А. І. Методика розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 227 с.

² Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.

мають доказове значення, а з певною ймовірністю є також і похідним (порівняльно-аналітичним) значенням, проте тим чи іншим способом створюють доказову базу досудового розслідування, служать матеріалом для синтезу належно та допустимо задокументованих доказів.

Водночас місце та роль обставин, що підлягають встановленню, їх співвідношення з криміналістичною характеристикою розглядані дослідниками крізь призму відмежування обставин, що підлягають встановленню у кримінальному провадженні від криміналістичної характеристики¹. Проте, на нашу думку, будь-які зібрані матеріали в досудовому розслідуванні, що мають (тією чи іншою мірою) стосунок до вчиненого кримінального правопорушення, створюють доказову цінність, й чим більшою буде інформаційна картина правопорушення, тим зрозумілішим та простішим для слідчого буде досягти результату в досудовому розслідуванні, притягнувши до відповідальності винних у вчиненні відповідного діяння осіб.

О. Пчеліна стверджує, що предмет доказування безпосередньо впливає на перелік обставин, які підлягають встановленню під час розслідування окремих видів злочинів. Предмет доказування зумовлює систему слідчих та інших передбачених нормами права дій, що практично реалізуються в оптимальній послідовності з метою встановлення істини по справі та прийняття відповідних результатам розслідування правових рішень².

¹ Старушкевич А. В. Криміналістична характеристика злочинів : навчальний посібник. Київ : НВК «Правник». НАВСУ, 1997. 42 с.

² Пчеліна О. В. Теоретичні засади формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності : дис. д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2017. 568 с.

Тож аксіоматичний взаємозв'язок відповідних категорій зумовлений тим, що одні й ті самі знання по-різному класифіковані в законодавстві України, оскільки існує чітке розуміння обов'язкових обставин, що підлягають доказуванню, розуміння поняття доказів і процесуального порядку їх відбору, у той час як, наприклад, слідчий може встановити в досудовому розслідуванні лише проміжну інформацію щодо вчинення діяння, що спонукало додатково перевірити певні факти й обставини, які в кінцевому результаті призвели до процесуального закріплення у вигляді доказу певної інформації.

О. Жупіна, характеризуючи конкретний перелік обставин, що підлягають встановленню під час розслідування насильницьких кримінальних правопорушень, виокремлює: джерело інформації про кримінальне правопорушення; подію кримінального правопорушення; винуватість підозрюваного, обвинуваченого; вид і розмір завданої шкоди; обставини, які характеризують особу потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого; обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, обтяжують чи пом'якшують покарання та виключають кримінальну відповідальність¹. Водночас слід зазначити, що відповідно до статті 91 КПК України не всі перераховані компоненти підлягають обов'язковому доказуванню, у той час як криміналістично-методологічний підхід до процесу доказування та притягнення до відповідальності осіб у загальному розумінні, зумовлює необхідність застосування

¹ Жупіна О. Обставини, які підлягають доказуванню під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених працівниками ор-ганів внутрішніх справ у сфері службової ді-яльності. *Вісник прокуратури*. 2013. № 8. С. 143–151.

концептуальних підходів, а також високого рівня поінформованості слідчого, який здійснює досудове розслідування.

Крім цього, дослідники неодноразово акцентували увагу на процесуальній формі зібрання доказів, оскільки недостатнім є просто виявляти важливі для досудового розслідування та судового провадження обставини, а куди більш результативним для відповідного механізму є процес закріплення їх у матеріалах кримінального провадження як доказів. Йдеться про необхідність доказування зазначених обставин, збирання доказової, а не орієнтувальної інформації¹, що підтверджує попередньо окреслену позицію про взаємопов'язаність інформації, отриманої в досудовому розслідуванні слідчим, інформації, яка має процесуальний статус «доказу» в конкретному досудовому розслідуванні. Крім цього, не менш дискусійним є питання визнання зібраних доказів недопустимими, оскільки в судовому порядку може бути реалізовано й таке повноваження суду, якщо встановляться відповідні обставини².

Крім цього, зазначають важливість відповідної конструкції, застосовуючи метод порівняння. Дехто з дослідників констатує, що обставинами, що складають головний факт, та які підлягають доказуванню стороною обвинувачення в досудовому розслідуванні прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, є такі: 1) подія прийняття пропозиції,

¹ Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик : автореф. дис. д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2011. 32 с.

² Дрозд В. Г., Бурака В. В., Гаврилук Л. В. Визнання доказів недопустимими в кримінальному провадженні: аналіз слідчої практики крізь призму судових рішень : монографія. Харків. нац. ун-т внутр. справ; Держ. наук.-досл. ін-т. Київ : 7БЦ, 2021. 420 с.

обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою; 2) винуватість підозрюваного в прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, форма вини, мотив і мета¹.

На думку Р. Карпенко, етимологія терміна «з'ясувати» розкривається за допомогою терміна «встановлювати». У дослідженнях уважають за доцільне використовувати термін «обставини, що підлягають з'ясуванню», оскільки вказані обставини не просто потрібно визначити, розпізнати за певними ознаками, а й виявити, відкрити, розкрити як щось досить часто приховане. У науковій літературі можна зустріти ототожнення обставин, що підлягають з'ясуванню (встановленню), та предмета розслідування².

Певні дослідники стверджують, що до обставин, що підлягають встановленню належать обставини, що підлягають доказуванню, тобто ті, що становлять предмет доказування, а також проміжні факти й обставини, які необхідно дослідити, але які не входять до предмета доказування, залишаються поза його межами³, проте, на нашу думку, у межах окремих норм щодо меж кримінального процесуального доказування, змісту й переліку обставин, що підлягають доказуванню, а також процесуальної свободи та незалежності слідчого у своїй діяльності, будь-які факти й обставини, що встановлюються,

¹ Баганець О. В. Доказування стороною обвинувачення прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою у досудовому розслідуванні : дис. на здобуття наук. ступеня кандидата юрид. наук. Київ, 2017. 269 с.

² Карпенко Р. В. Обставини, що підлягають установленню під час розслідування тілесних ушкоджень, вчинених неповнолітніми. *Держава та регіони. Серія : Право.* 2016. № 3(53). С. 113–118.

³ Розслідування окремих видів злочинів: навч. посібник / за ред. М. А. Погорельського та Д. Б. Сергєєвої. Київ : Алерта, 2015. 536 с.

тією чи іншою мірою належать до кола обставин, що підлягають доказуванню в порядку, визначеному КПК України.

Водночас у статті 91 (Обставини, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні) КПК України зазначено, що доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження¹. Таким чином визначають «базовість» поняття «доказування» порівняно з терміном «встановлення», котрий є складником останнього та не може бути застосований у контексті правозастосування теоретико-правових засад дії інституту доказування.

КПК України також визначає, що до обставин, які підлягають доказуванню, зараховують: 1) подію кримінального правопорушення; 2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форму вини, мотив і мету вчинення кримінального правопорушення; 3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат; 4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження; 5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання; 6) обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, зокрема й пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення;

7) обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру.

У контексті досудового розслідування незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій обов'язковим є доказування фактів:

1) проведення або дії щодо організації законного мирного зібрання (збору, мітингу, вуличного походу, демонстрації);

2) перешкоджання організації такого мирного зібрання чи його проведенню службовою особою або будь-якою іншою особою із застосуванням насильства;

3) винуватості (службової особи в будь-який спосіб і будь-якої особи шляхом застосування насильства) у вчиненому, зокрема й доказування форми вини (що в конкретному випадку полягає у прямому умислі), мотиву (може бути досить різноманітним) і мети (що в будь-якому випадку полягає в недопущенні проведення мирного зібрання);

4) виду й розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розміру процесуальних витрат (є актуальним у результаті хуліганських дій щодо учасників, або спробі їх силового розгону);

5) обставин, які впливають на ступінь тяжкості (як загальні – що впливають на суворість покарання, так і спеціальні – що можуть потягнути за собою перекваліфікацію відповідного правопорушення або додаткову його кваліфікацію за ознаками більш тяжкого кримінального правопорушення), характеризують особу обвинуваченого (оскільки складом кримінального правопорушення передбачено спеціальний і загальний суб'єкти (як приклад – у разі вчинення службовою особою правоохоронного органу відповідні дії потребуватимуть кваліфікації також за статтею 365 (Перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу) Кримінального кодексу України), обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження);

б) обставин, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання.

3.3. Методика розслідування незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій крізь призму ситуаційного підходу

Стабільність функціонування сучасної системи захисту прав і свобод людини і громадянина як в Україні, так і в світі, перебуває під загрозою нових викликів, серед яких чільне

місце займає повномасштабне вторгнення російської федерації на суверенні території України, проте поряд із цим, певне коло прав і свобод людини і громадянина, визначених Конституцією України та міжнародними конвенціями, протоколами, угодами, а також іншими нормативно-правовими й договірними актами, також перебуває під загрозою.

Важливе місце в системі прав і свобод людини і громадянина в Україні та світі займає право громадян України збиратися мирно, без зброї, і його кримінально-правова охорона та кримінальні процесуальні заходи, що на неї спрямовані й складають основний науковий інтерес відповідної наукової розвідки.

Особливої актуальності в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні набуває необхідність продовження системного здійснення суб'єктами досудового розслідування відповідних дій, спрямованих на притягнення до кримінальної відповідальності осіб, щодо яких (чи відносно фактів про вчинення яких) відкрито кримінальні провадження та проводяться слідчі (розшукові) дії й приймаються процесуальні рішення¹.

Ці питання, на думку автора, можуть бути врегульовані в результаті комплексного наукового опрацювання основних проблем і перепон, що виникають під час досудового розслідування незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій крізь призму ситуаційного підходу, що, на

¹ Drozd V., Tsutskiridze M., Burlaka V., Romanov M., Pohoretskyi M. Considerations on the reform of Ukraine's wartime criminal justice system: Consideraciones sobre la reforma del sistema de justicia penal de Ucrania en tiempos de guerra. *Cuestiones Políticas*. 40 (74). 2022. P. 779–803. URL : <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4074.43>

нашу думку є одним із найбільш ефективних у контексті продуктивізації та оптимізації процесів здійснення досудового розслідування загалом і проведення окремих слідчих (розшукових) дій зокрема.

Здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень однозначно є непростим, комплексним та багатокомпонентним завданням, що потребує високо рівня аналітичних здібностей, відповідальності та інших характерних особистісних якостей. Водночас досить часто в умовах критичної завантаженості слідчих та інших суб'єктів здійснення досудового розслідування в нагоді стають напрацювання теорії та практики кримінального процесу, узагальнені в дослідженнях учених, які полягають у створенні програм дій слідчого в певних типових ситуаціях, які складаються в процесі досудового розслідування.

Застосування такого методу та відповідних способів неодноразово оцінювали вітчизняні дослідники як спосіб ефективного функціонування органів досудового розслідування. Так, Л. Полуніна зазначає, що слідчий, розслідуючи кримінальне правопорушення, має змогу аналізувати наявну криміналістично значущу інформацію, до кола якої належить низка чинників, що власне її формують, а також ті перемінні, що сприяють появі труднощів у здійсненні досудового розслідування¹. Відповідно, вважаємо, що стратегічним завданням криміналістики в такому контексті є не лише узагальнення

¹ Полуніна Л. В. Типові слідчі ситуації та процесуальні дії щодо їх вирішення під час розслідування незаконного збирання та розголошення комерційної та банківської таємниці. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. Вип. 3-4 (12-13) 2018. URL : <https://www.nusta.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/Міжнародний-юридичний-вісник-№3-412-13.pdf#page=248>

слідчої практики, пов'язаної зі здійсненням досудового розслідування певного виду кримінальних правопорушень, а й розроблення відповідних алгоритмів дій і шляхів подолання протидії в досудовому розслідуванні.

Варто зауважити, що криміналістична методика в загальному її розумінні – система наукових положень і синтезовані на їх основі рекомендації щодо організації і здійснення розслідування та запобігання окремим видам злочинів¹, що, зі свого боку, охоплює як типологізацію слідчих ситуацій, комплексний процес моделювання досудового розслідування, криміналістичне версіювання, підґрунтя для подальшого прийняття рішень в досудовому розслідуванні, так і планування досудового розслідування на основі попередньо зазначених елементів². Тобто криміналістичною методикою щодо досудового розслідування окремих видів кримінальних правопорушень є комплекс положень теорії та практики, що насамперед базований на результатах уже здійсненого (результативно чи безрезультатно) досудового розслідування.

Цілком природною є думка В. Бахіна, який наголошує, що криміналістична методика є системою наукових положень та розроблених на їх основі практичних рекомендацій з оптимального проведення розслідування злочинів³. Поряд із цим, у вітчизняній правовій думці активно фігурує позиція С. Чернявського, котрий доводить,

¹ Федосова О. В. Становлення та перспективи розвитку криміналістичної методики розслідування злочинів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. № 46. 2020. С. 174–178. URL : <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2020.46.36>

² Kobzar O., Romanov M., Benkovskiy S., Povzyk Y., Trach S. Principles for pre-trial investigation planning under simplified procedure. *Amazonia Investiga*. 10(47), 216-225. 2021 URL : <https://doi.org/10.34069/AI/2021.47.11.22>.

³ Бахин В. П. Криминалистическая методика : лекция. Киев, 1999. 35 с.

що предметом пізнання в методиці розслідування є закономірності, що об'єднують певні види злочинів, які побудовані за кримінально-правовою ознакою (в основі об'єкт злочинного посягання), або групи злочинів, ранжовані за криміналістично значущими ознаками. Для забезпечення ефективності методичних рекомендацій криміналістика адаптує досягнення інших наук (природничих, технічних)¹, що, на нашу думку, цілком відповідає дійсності та активно застосовується дослідниками, адже розширення та подальше дослідження методики досудового розслідування відбувається зазвичай за об'єктним критерієм, і тут варто наголосити, що доволі часто основою меж розроблення такої методики є саме безпосередній об'єкт кримінального правопорушення, а не загальний.

Таким чином, підтверджується провідна роль і місце ситуаційного підходу в контексті дослідження (теоретико-правового та практичного опрацювання) незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій у межах криміналістичної методики. Сутність та зміст ситуаційного підходу до відповідної проблематики необхідно характеризувати додатково².

З цього приводу Л. Полуніна підкреслює, що характер слідчої ситуації визначається обсягом виконаних протягом досудового розслідування завдань; переліком обставин, що підлягають з'ясуванню, фактом встановленням осіб,

¹ Чернявський С. С. Теоретичні та практичні основи методики розслідування фінансового шахрайства: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010. 610 с.

² Романов М. Ю. Методика розслідування незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій крізь призму ситуаційного підходу. *Актуальні проблеми держави і права.* № 94/2022. URL : <https://doi.org/10.32782/apdp.v94.2022.13>

причетних до вчинення, наявністю відомостей про джерела доказів, сукупністю криміналістично значущої орієнтувальної інформації тощо¹. Таким чином, підтверджується попередня теорія про те, що криміналістика як вид пізнавальної діяльності оперує як наявними фактами в досудовому розслідуванні, так і перемінними, і на їх основі пропонує найбільш ефективні шляхи подальшого здійснення цього процесу. Це формує підстави обґрунтувати позицію про те, що слідча ситуація є базовим елементом у криміналістичній характеристиці, оскільки теорія відповідного явища покликана узагальнити та систематизувати наявну в досудовому розслідуванні інформацію з метою ефективної його організації.

П. Цимбал і М. Федорчук наголошують, що слідча ситуація: 1) базується на відкритій взаємодії учасників процесу; 2) має кінцеву – єдину мету діяльності, хоч способи й засоби сторін-учасників різняться; 3) є дискретною системою, яка може бути розчленована на різні процеси, 4) має інші характеристики². Таким чином, зміст і сутність слідчої ситуації полягає в тому, що вона є багатокomпонентним систематизованим уявленням про процес досудового розслідування конкретного виду кримінального правопорушення та шляхом застосування методів моделювання відповідних соціальних процесів, на

¹ Полуніна Л. В. Типові слідчі ситуації та процесуальні дії щодо їх вирішення під час розслідування незаконного збирання та розголошення комерційної та банківської таємниці. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. Вип. 3–4 (12–13) 2018. URL : <https://www.nusta.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/Міжнародний-юридичний-вісник-№3-412-13.pdf#page=248>

² Цимбал П. В., Федорчук М. А. Типові слідчі ситуації на початковому етапі досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерськими захопленнями. *Право і суспільство*. № 4/2020. С. 279-284. URL : <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.4.40>.

основі отриманих фактів і власного переконання, орієнтована на досягнення його кінцевої мети.

О. Самоїленко в контексті теоретичного опрацювання поняття й сутності ситуаційного підходу в методиці криміналістичної науки звертає увагу на те, що традиційним можна визнати розподіл слідчих ситуацій на типові та конкретні. Якщо останні є відображенням стану досудового розслідування конкретного кримінального провадження, то типові ситуації є результатом наукового узагальнення слідчої практики¹. Таким чином, на нашу думку, питання розроблення типових слідчих ситуацій, тобто опрацювання слідчої практики щодо здійснення досудового розслідування конкретного виду кримінальних правопорушень, є більш пріоритетним, оскільки науково-теоретичні положення таким чином набувають практичної значущості, а здійснювана практика – має можливість оптимізуватися та вдосконалити окремі процеси.

В. Бурлака, аналізуючи питання, пов'язані з криміналістичною характеристикою незаконного позбавлення волі або викрадення людини зауважує, що у зв'язку з тим, що слідчі ситуації є типовими й здебільшого можуть повторюватися та мати спільні риси, а також ураховуючи, що сутність злочинів у сфері незаконного позбавлення волі або викрадення людини може бути спрямована не лише на порушення права на свободу вільного пересування, а й права на життя, здоров'я та інші важливі основоположні права людини і громадянина, розроблення типових слідчих ситуацій на підставі думок

¹ Самоїленко О. А. Особливості розслідування викрадень майна, вчинених із використанням комп'ютерних технологій : монографія. Київ. 2009. 328 с.

учених та практичних моделей відповідних ситуацій, що вже відбувалися, постає як одне з найбільш актуальних і пріоритетних завдань у контексті оптимізації ефективності реагування органів поліції (слідчих підрозділів зокрема) на такі злочини¹. Відповідну аналогію, на нашу думку, слід навести також у контексті формування методики досудового розслідування незаконного перешкоджання організації чи проведенню мирного зібрання, оскільки питання, пов'язані з мирним зібранням, тим чи іншим способом є формою прямої демократії, безпосередньо впливають на реалізацію низки політичних, соціальних і подекуди навіть трудових прав, визначених Конституцією та законодавством України. Однозначність необхідності застосування типологічного підходу в розв'язанні основних слідчих ситуацій зумовлена також широким досвідом українських громадян щодо участі в мирних зібраннях, а також необхідності ефективного досудового розслідування тих фактів і обставин, що свідчать про перешкоджання їх проведенню.

Р. Дударець, зі свого боку, аналізуючи розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, наголошує, що поняття слідчої ситуації є узагальненим і фактично охоплює два терміни – типову та конкретну слідчу ситуації в кримінальному провадженні². Що, на нашу думку, досить ґрунтовно висвітлено, оскільки типовість в загальноправовому розумінні є сукупністю обставин і рис, що характеризують

¹ Бурлака В. В. Криміналістична характеристика та початковий етап розслідування незаконного позбавлення волі або викрадення людини : дис. канд. юр. наук : 12.00.09. Київ, 2021. 266 с.

² Дударець Р. М. Розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2020. 269 с.

певний вид (рід) злочинної поведінки в кореляції з видом шкоди, яка може бути завдана відносно певних правовідносин. У той же час, більш локально слідча ситуація в кримінальному провадженні корелюється із загальною слідчою ситуацією, проте основними її детермінантами можуть бути такі чинники, як: обсяг і зміст зібраних доказів й іншої пов'язаної з кримінальним правопорушенням інформації; наявність (відсутність) розуміння про особу злочинця; наявність (відсутність) розуміння про особу потерпілого (потерпілих), свідків тощо.

За окресленням А. Колесніченка, слідча ситуація визначається як сукупність обставин конкретної події злочину, актуалізованих слідчим, прокурором, судом, що здійснюють його розкриття, розслідування та попередження, або це сукупність актуалізованої суб'єктом кримінального процесу потенційної інформації про злочин, що відображена й зберігається в матеріальному середовищі¹. Водночас актуалізація відповідної інформації про вчинене кримінальне правопорушення суттєво різниться, оскільки в контексті формування типової слідчої ситуації за видом кримінально-протиправних посягань підлягатиме аналізу низка фактів і обставин, що свідчать про кримінально-правові та кримінальні процесуальні ознаки, що в подальшому потребуватимуть систематизації, ґрунтовному опрацюванню, виокремленню тенденцій і розроблення відповідних планів реагування на них, у той час як зміст і сутність типової слідчої ситуації в контексті досудового розслідування конкретного кримінального провадження

¹ Колесніченко А. Н. Научные и правовые основы методики расследования отдельных видов преступлений : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 1967. 509 с.

полягає в застосування вже сформованої криміналістичної методики для ефективізації порядку й способів застосування сил і засобів з метою досягнення завдання кримінального провадження.

В. Логінова, аналізуючи поняття та значення слідчих ситуацій у методиці розслідування злочинів, указує, що слідча ситуація – це сукупність обставин, що сформувалася на певному етапі розслідування на підставі фактичних даних про подію злочину, що дає змогу органам досудового слідства реалізувати свої можливості щодо розкриття, розслідування та попередження злочину¹. Варто цілком погодитись, що слідча ситуація – це не лише декілька пов'язаних спільним об'єктом обставин. Насамперед це системно та структурно компонована сукупність основних детермінантів учинення кримінального правопорушення, будь-яка інформація, що має доказове значення та може бути використана в процесі аналізу основних категорій і перемінних злочинної поведінки, обставин учинення кримінального правопорушення та всіх інших елементів складів злочину.

Дослідник С. Великанов характеризує слідчу ситуацію як сукупність сформованих на певному етапі умов, стану й обстановки розслідування, що сприймає, оцінює та використовує слідчий для виконання тактичних завдань і досягнення загальної (стратегічної) мети розслідування², що, на нашу думку, системно відображає послідовну позицію щодо характеристики слідчої ситуації як сукупності

¹ Логінова В. В. Поняття та значення слідчих ситуацій у методиці розслідування злочинів. *Форум права*. 2010. № 3. С. 278–283.

² Великанов С. В. Класифікація слідчих ситуацій у криміналістичній методиці : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2002. 22 с.

криміналістично, кримінально та процесуально значущих фактів, котрі використовують для досягнення завдань кримінального провадження, а також встановлення додаткових фактів і обставин у досудовому розслідуванні.

В. Бурлака підкреслює, що слідчою ситуацією в досудовому розслідуванні кримінального правопорушення, пов'язаного з незаконним позбавленням волі або викраденням людини, є конкретна комбінація умов і дій щодо незаконного позбавлення волі або викрадення людини, що впливають на коло задіяних у ній суб'єктів й утворюють причинно-наслідковий зв'язок¹.

Питання сутності типової слідчої ситуації під час учинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним позбавленням волі або викраденням особи, полягає в тому, що така ситуація містить сукупність інформації про: 1) факт вчинення такого злочину та критерії, за якими це діяння визначають як протиправне та кримінально каране; 2) сили й засоби, які має в розпорядженні слідчий, оскільки ця характеристика є визначальною як об'єктивний критерій, що відображає ефективність досудового розслідування та логічність утвореної слідчої ситуації, дає підстави для планування кроків її вирішення; 3) характерні ознаки злочину, осіб, причетних до цієї події (тих, що його, імовірно, вчинили; тих, щодо яких його було вчинено, та інших); 4) позицію потерпілого, підозрюваного, свідка; 5) об'єктивні умови, які характеризують процес отримання цієї інформації (ідеться

¹ Бурлака В. В. Криміналістична характеристика та початковий етап розслідування незаконного позбавлення волі або викрадення людини : дис. канд. юр. наук : 12.00.09. Київ, 2021. 266 с.

про місце, час, обстановку тощо)¹. Таким чином, вважаємо, що ймовірними складниками типової слідчої ситуації можуть бути такі: подія кримінального правопорушення; законність проведення мирного зібрання за законодавством України; факт перешкоджання посадовою особою із застосуванням службових повноважень; факт насильницького перешкоджання організації чи проведенню мирного зібрання; мотиви, мета, способи та засоби, які використав правопорушник для досягнення злочинних цілей; сили й засоби, що залучені до проведення досудового розслідування, що вже розпочато, та, зокрема, до проведення огляду місця події як ключової слідчої (розшукової) дії в цій категорії кримінальних правопорушень; характеристика осіб потерпілих та свідків, їх ставлення до ситуації, що відбулась, бачення подальшого розвитку подій, а також бажання чи його відсутність щодо притягнення до відповідальності осіб-винуватців.

В. Лога зазначає, що дослідження кожної типової слідчої ситуації в сукупності, а також її аспектів надає можливість на початковому етапі розслідування формулювати відповідні окремі версії, передусім – стосовно підозрюваної особи, мети й мотивів вчинення злочину, інших обставин, які підлягають встановленню та доказуванню, планувати слідчі (розшукові) дії з метою їх перевірки², проте в умовах невизначеності, коли обмаль інформації про розслідувану подію, версії переважно є загальними й неконкретними закономірно, де найсуттєвіші

¹ Бурлака В. В. Криміналістична характеристика незаконного позбавлення волі або викрадення людини. *Митна справа*. 2014. Ч. 2. Кн. 2. С. 445–451.

² Лога В. М. Розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян знищення чи пошкодження об'єктів власності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2012. 222 с.

труднощі в організації розслідування постають на початковому етапі, коли інформація про вчинений злочин мінімальна¹.

Так, на підставі аналізу матеріалів кримінальних проваджень, відкритих органами досудового розслідування за фактом незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій (стаття 340 Кримінального кодексу України), зокрема Національної поліції України, варто виокремити низку типових слідчих ситуацій, що виникають у ході здійснення розслідування.

Так, найбільш типовою є слідча ситуація, коли незаконне перешкоджання проведенню зборів здійснювалось неслужбовою особою (а, відповідно, із застосуванням фізичного насильства). Зміст учинення відповідного кримінального правопорушення полягає в зухвалому й незаконному перешкодженні проведення мирного зібрання, що досягається в спосіб заподіяння фізичного насильства учасникам такого зібрання.

Тому, на нашу думку, на початку досудового розслідування для спрямування подальших дій слідчий повинен здійснити такі дії:

1) спрямувати зусилля на встановлення факту події, що відбулась, довести обставин, які утворюють причинно-наслідковий зв'язок між собою та формують склад кримінального правопорушення;

2) установити осіб, причетних до вчинення такого перешкоджання та версіювати особливості такого вчинку,

¹ Гарасим П. С., Зюбаненко С. В. Типові слідчі ситуації та основні напрямки розслідування на початковому етапі. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2012. Вип. 9. С. 255–259.

рівень їх суспільної небезпечності та порівняти відповідні факти зі злочинними наслідками;

3) за фактом проведення огляду місця події та вилучення відео- фотоматеріалів, проаналізувати наявну інформацію й систематизувати за різними критеріями доказову базу, що в подальшому слугуватиме основою аргументації щодо проведення інших слідчих розшукових дій;

4) надати доручення щодо відпрацювання території навколо місця, де проводилось мирне зібрання, із метою пошуку ймовірних джерел доказової інформації та за можливості її вилучення;

5) провести роботу з особами, які мають причетність до вчиненого кримінального правопорушення – потерпілими, ймовірними підозрюваними, свідками, очевидцями та іншими особами;

6) на підставі отриманої доказової інформації (за необхідності) призначити експертні дослідження з метою ефективного застосування спеціальних знань, спрямованих на встановлення вагомих обставин (обставин, що підлягають доказуванню);

7) на підставі отриманої доказової та орієнтувальної інформації виявити та за необхідності затримати особу (осіб), що вчинила (вчинили) фізичне насильство відносно потерпілих і довести причиново-наслідковий зв'язок між учиненим фізичним насильством, а також мирним зібранням, що проводилось, та мотивом і метою вчинення правопорушеннями таких діянь.

Висновки до розділу 3

На підставі проаналізованих норм законодавства України та позицій дослідників варто підкреслити, що для початку досудового розслідування незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій характерною є необхідність: обов'язкового проведення огляду місця події (що можна провести й до моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань); детального опитування (допиту) потерпілого (потерпілих), свідків; призначення експертних досліджень (що встановлять наявність/відсутність тілесних ушкоджень та механізм їх нанесення); надання доручення оперативному підрозділу на проведення інших слідчих (розшукових) дій, спрямованих на отримання доказової інформації з наявних поруч камер відеоспостереження, інформації із ЗМІ, інших джерел тощо.

Слід звернути увагу на те, що коло обставин, які підлягають доказуванню, як і зміст відповідного поняття, у дослідженнях учених витлумачено по-різному, що, зі свого боку, впливає на системне та ефективне підвищення якості функціонування відповідного інституту. Відповідні елементи дозволяють також висловити власну позицію про те, що поняття доказування охоплює й містить в собі термін «встановлення», а також коло обставин, що підлягають доказуванню під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, є дещо вужчим від загально визнаного у КПК України. Водночас необхідність констатації відсутності тих чи інших обставин і умов є обов'язком слідчого в досудовому розслідуванні.

Методика досудового розслідування як комплексна криміналістична категорія містить у собі декілька елементів, важливим серед яких є інститут типологізації слідчих ситуацій і програмування дій слідчого на будь-якому етапі досудового розслідування. Типовою слідчою ситуацією в контексті досудового розслідування незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій є комплекс обставин і умов, що впливають на початок, основний і заключний етапи здійснення досудового розслідування та формують загальне уявлення про необхідні/ймовірно необхідні дії, що належить в подальшому реалізувати слідчому в контексті притягнення до відповідальності винних осіб.

Розділ 4. ТАКТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ПЕРЕШКОДЖАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ АБО ПРОВЕДЕННЮ ЗБОРІВ, МІТИНГІВ, ПОХОДІВ І ДЕМОНСТРАЦІЙ

4.1. Взаємодія в розслідуванні незаконного перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій

Питання щодо ефективної організації здійснення досудового розслідування будь-яких кримінальних правопорушень незалежно від їх тяжкості є гострим і нагальним у сучасних реаліях. Значна завантаженість слідчих підрозділів та надмірна ситуативна забюрократизованість відповідного процесу зумовлюють необхідність наукового опрацювання основних проблемних питань, що виникають в цьому аспекті криміналістичного забезпечення досудового розслідування¹.

Слід підкреслити, що не лише належна організація взаємодії в досудовому розслідуванні є корисною, а й, якщо аналізувати ситуацію з іншого погляду, – дезорганізація трудових ресурсів може суттєво негативно вплинути на процес досягнення кінцевої мети такого процесу та подальшого притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності. Крім цього, зауважуємо, що в розслідуванні незаконного перешкодження організації або

¹ Romanov M. Tactical provision of pre-trial investigation of illegal obstruction of the organization or holding of meetings, rallies, marches and demonstrations. Traditional and innovative approaches to scientific research: theory, methodology, practice: Scientific monograph. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2022. 668 p. URL : <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-241-8-21>

проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій важливим є залучення не лише широкого кола трудових ресурсів, а й значного обсягу спеціальних знань і обробки великої кількості інформації, із якої системно й послідовно вилучають усі доказові та інші важливі для розслідування факти.

В. Шепітько, укладаючи Енциклопедичний словник криміналістики, запропонував розуміти взаємодію як процес безпосереднього або опосередкованого впливу об'єктів (суб'єктів) один на одного, що породжує їх взаємозумовленість і зв'язок¹, що, на нашу думку, відображає загальне філософське розуміння поняття взаємодії, яке в подальшому може бути інтерпретоване в криміналістиці, та буквально сформуватиме як система уявлення, у якій суб'єкти органів правопорядку шляхом безпосереднього чи опосередкованого впливу одне на одного, взаємодіючи, здійснюють певні функції з певною метою.

А. Таранова звертає увагу у своїх дослідженнях, що ефективність та продуктивність досудового розслідування кожного окремо взятого впровадження кримінального правопорушення належить до компетенції одного слідчого чи їх групи у відповідному кримінальному провадженні², що власне й підтверджують положення Кримінального процесуального кодексу України, а також доповнюють організаційно-правові норми відповідного галузевого

¹ Шепітько В. Ю. Криміналістика: енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український). Харків, 2001. 560 с.

² Булака В. В. Особливості відомчої взаємодії слідчого з оперативними та іншими підрозділами ОВС під час розслідування незаконного позбавлення волі або викрадення людини. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 2. С. 254–263.

законодавства України.

А. Михайличенко підкреслює, що значення взаємодії обумовлено тим, що мета боротьби зі злочинністю, яка стоїть перед системою органів внутрішніх справ, може бути досягнута тільки спільними і погодженими зусиллями різних органів, служб і підрозділів, які розрізняються своїми конкретними завданнями, функціональними обов'язками, організацією і способом дії¹. На нашу думку, високе значення взаємодії як інструмента ефективного залучення сил і засобів правопорядку до виконання спільних завдань серед іншого обумовлене тим, що широке коло обов'язків, поставлених, наприклад, перед Національною поліцією України загалом і органами досудового розслідування зокрема можуть бути ефективно виконані лише спільно, із передбаченням чіткого розподілу повноважень і функцій між усіма учасниками, попереднім погодженням відповідного формату.

Крім цього, О. Кобзар у своїх працях системно вказує, що об'єктивна необхідність взаємодії (у класичному її розумінні) обумовлена тим, що декілька суб'єктів (навіть із різних відомств, органів, підрозділів) мають спільні завдання, мету та орієнтир на протидію злочинності. Тому навіть ураховуючи відмінності в їхньому функціональному та структурному стані, такий інструмент може суттєво оптимізувати процеси й етапи щодо досягнення позитивних результатів². Водночас зазначаємо, що в контексті

¹ Михайличенко А. О. Взаємодія з оперативними підрозділами та правоохоронними органами. *Науковий вісник Львівського юридичного інституту МВС України*. 2004. № 1. С. 26–32.

² Кобзар О. Ф. Взаємодія як вид соціальної діяльності в боротьбі зі злочинністю. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2011. № 3. С. 25–27.

здійснення досудового розслідування певної категорії кримінальних правопорушень та відповідно до Кримінального процесуального кодексу України здійснення досудового розслідування покладається на спеціально уповноважених суб'єктів, що несуть відповідальність не лише за ефективну організацію такої діяльності, а й за те, що таємниця досудового розслідування буде збережена, а принципи змагальності, верховенства права диспозитивності, розумності строків тощо будуть дотримані.

Водночас авторитетний дослідник О. Юхно вважає, що взаємодія насамперед є правовою комунікацією спеціально уповноважених і адміністративно незалежних один від одного суб'єктів, що спрямовують свої зусилля на досягнення спільного результату у спосіб реалізації повноважень, застосування форм, методів і способів, що не суперечать закону та властиві кожному такому суб'єкту індивідуально¹]. Дискусійним питанням, вважаємо, є надання ознаки адміністративної незалежності суб'єктам взаємодії, оскільки це дає підстави обґрунтувати, що слідчі одного підрозділу, включені до спільної слідчої групи, не взаємодіють, водночас додатково зазначивши, що керівник органу досудового розслідування, створюючи слідчу групу, зобов'язаний призначити її керівника, який власне й розподіляє права, обов'язки й спектри діяльності, покладаючи додаткові завдання на інших її членів, що є формою організаційно-розпорядчої діяльності.

О. Лекар під взаємодією розуміє спільні або погоджені

¹ Юхно О. О. Актуальні аспекти взаємодії оперативних підрозділів органів внутрішніх справ при запобіганні, припиненні та розкритті злочинів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2009. № 4. С. 32–36.

за часом, місцем і метою дії двох і більше підрозділів (органів) щодо вирішення конкретних завдань боротьби зі злочинністю¹, що, на нашу думку, відображає розуміння взаємодії у вузькій інтерпретації, оскільки попередньо було вказано, що взаємодія може мати різноманітну форму й полягати зокрема й у контрольно-розпорядчих повноваженнях, а також здійснюватися на міжвідомчому рівні й навіть більше – на між інституційному рівні.

Заслуговує на увагу визначення взаємодії, надане І. Козаченком і В. Регульським, котрі характеризують взаємодію як своєрідну модель комплексного здійснення правоохоронних заходів, які здійснюються з урахуванням відповідних умов оперативної ситуації (обстановки) у спосіб концентрації сил, засобів і методів, здійснення спільних заходів, вибором таких тактичних прийомів або їх комбінацій, які найкраще забезпечують виконання завдань у винятково короткі терміни, при найменших витратах і при безумовному дотриманні чинного законодавства², що, уважаємо, найбільш змістовно, серед інших відображає сутність дефініції «взаємодія» в широкому правоохоронному розумінні, оскільки така діяльність не може бути одноособовою, не може здійснюватися з використанням безмежного ресурсу (як трудового, так і ресурсного), що зумовлює необхідність правильного розподілу завдань між усіма силами й засобами, на які покладено виконання певного завдання чи реалізацію

¹ Лекарь А. Г. Предотвращение преступлений органами охраны общественного порядка: дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.09. Москва, 1967. 308 с.

² Козаченко І. П., Регульський В. Л. Правові, морально-етичні та організаційні основи оперативно-розшукової діяльності. Львів : Львів. ін-т внутр. справ при Нац. акад. внутр. справ України, 1999. С. 178–203.

спільних правоохоронних функцій.

В. Малярова стверджує, що основна користь, яку дає взаємодія в контексті правоохоронної діяльності органів правопорядку, це продуктивізація праці (досягнення значно кращих результатів), оптимізація процесів і ситуацій, пов'язаних із порушенням процесуальних й інших строків у досудовому розслідуванні, а також найменше витрачання сил (що безперечно позитивно впливає на можливість виконувати інші завдання та функції, пов'язані з досудовим розслідуванням)¹. На нашу думку, забезпечення недопущення надмірності залучення трудових ресурсів відносно тяжкості вчиненого правопорушення чи необхідності опрацювання певної кількості інформації, виконання будь-яких інших дій, пов'язаних зі здійсненням досудового розслідування, на сьогодні є пріоритетним завданням.

Особливо своєчасно відповідний принцип інтерпретовано що здійснення досудового розслідування незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій, оскільки такий процес потребує щонайменше проведення, за умови, наприклад, насильницького перешкоджання проведенню мирного зібрання – опитування всіх учасників такого заходу, а також осіб-очевидців (зокрема й імовірних), що складає менш як 10 % роботи, яку необхідно виконати, але є надзвичайно ресурсо- та працезатратним без організації належної взаємодії всіх необхідних для цього суб'єктів-посадових осіб органів правопорядку.

¹ Малярова В. О. Розслідування злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків: теорія та практика : монографія. Харків, 2013. 422 с.

Досліджуючи окреслену проблему, В. Бурлака підкреслює, що слідчий повинен пам'ятати, що в процесі розслідування завдання та зміст взаємодії потребуватимуть уточнення і доповнення, також може виникнути потреба змінити коло суб'єктів взаємодії, залучити нові сили й засоби¹, що, на нашу думку, відображає об'єктивну реальність процесів здійснення досудового розслідування й безпосередньо належить до алгоритмів планування досудового розслідування з метою провадження спільної діяльності.

Авторитетний вітчизняний криміналіст-процесуаліст В. Шепітько визначає декілька видів взаємодії слідчого в досудовому розслідуванні, а саме: 1) зі співробітниками оперативних підрозділів у роботі за конкретним кримінальним провадженням; 2) з прокурором (зокрема зворотна взаємодія, прокурора зі слідчим); 3) з експертами й спеціалістами; 4) з представниками державних служб; 5) зі слідчим суддею (зокрема тристороння взаємодія слідчого судді, прокурора, слідчого); 6) із громадськими формуваннями², що, на наш погляд, відображає базове, найбільш класичне та повне відображення змісту, сутності та структури взаємодії слідчого в досудовому розслідуванні, що й є предметом дослідження.

Вітчизняний дослідник О. Бандурка визначає взаємодією як комплекс спільних або узгоджених за часом і місцем дій кількох оперативних підрозділів із вирішення певних завдань у боротьбі зі злочинністю спільними

¹ Бурлака В. В. Особенности проведения следственных (розыскных) действий во время расследования незаконного лишения свободы или похищения человека. *Право и политика. Спеціальний випуск*. 2014. С. 83–88.

² Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 2. / за ред. В. Ю. Шепітька. Харків, 2019. 328 с.

зусиллями¹, що, на нашу думку, відображає зміст саме оперативно-розшукової взаємодії й демонструє вихідні положення процесу, спрямованого на попередження злочинної діяльності, протидії їй, а також забезпечення належного функціонування механізму притягнення до кримінальної відповідальності вже за результатами відповідної ситуації.

О. Долженков, характеризуючи організаційні форми взаємодії органів внутрішніх справ (2002 рік), наводить такі ознаки взаємодії як правоохоронного явища: спільні дії або діяльність 2-х і більше суб'єктів; базування на законах; спрямованість на боротьбу зі злочинністю та розв'язання завдань щодо забезпечення виконання покарань і ресоціалізації злочинців; узгодження дій правоохоронних органів за метою, часом, місцем здійснення; забезпечення комплексного використання сил, засобів і методів із найменшими витратами; спеціальні суб'єкти взаємодії². Таким чином, це наводить на думку про те, що запропоновані положення необхідно структурувати й оптимізувати з урахуванням сучасних правоохоронних тенденцій і в контексті досудового розслідування перешкодження.

Водночас у контексті здійснення досудового розслідування незаконного перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій потребують уточнення, відповідно, зазначені вченими положення щодо інституту взаємодії, Саме тому пропонуємо

¹ Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність : підручник : Ч. I. Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. 336 с.

² Долженков О. Ф. Організаційні форми взаємодії органів внутрішніх справ. *Вісник ЛАВСУ*. 2002. № 4. С. 232–239.

визначити види взаємодії в досудовому розслідуванні відповідної категорії кримінальних правопорушень та обґрунтувати змістовне наповнення та загальну сутність кожної з них. Так, до відповідних видів взаємодії, на нашу думку, варто зараховувати:

1. *Слідчо-оперативну взаємодію*, що полягає в наданні в установленому Кримінальним процесуальним кодексом України доручень у конкретних кримінальних провадженнях, з урахуванням обсягу й складності слідчих (розшукових) дій, які необхідно провести. належить до широко застосовних видів, характеризується тим, що коло оперативних підрозділів системно розширюється (наприклад, підрозділами кримінального аналізу чи кіберполіції Національної поліції України), що значно розширює можливості в досудовому розслідуванні. Крім цього, слід підкреслити, що за умови виявлення оперативними підрозділами факту вчинення незаконного перешкоджання організації чи проведенню мирного зібрання суб'єктом ініціативи такої взаємодії є оперативний підрозділ, оскільки така інформація має бути внесена до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

На нашу думку, зазначений вид взаємодії є найбільш розповсюдженим у будь-якому досудовому розслідуванні, може використовуватись для доручення проведення слідчих (розшукових) дій із метою отримання додаткової інформації про вчинене кримінальне правопорушення.

О. Каревич визначає, що в ході проведення оперативно-розшукових заходів можуть бути отримані фактичні дані про місце особи, яка переховується, водночас оскільки матеріали оперативно-розшукової діяльності, у яких містяться дані

щодо події кримінального правопорушення, особи, яка його вчинила, її винуватості можуть використовуватися в процесі доказування лише в установленому КПК України та кримінальним процесуальним законодавством України порядку, що обумовлює специфіку взаємодії слідчого та оперативного працівника¹. Таким чином, оперативний підрозділ як основний суб'єкт правоохоронної та правозахисної діяльності, за дорученням слідчого докладає зусиль до збору доказової інформації в досудовому розслідуванні. Оскільки існує суттєва й докорінна необхідність залучення значної кількості працівників до проведення таких слідчих (розшукових) дій як допит, огляд, обшук, – слідчо-оперативна взаємодія, на нашу думку, є основним інструментом менеджменту в досудовому розслідуванні відповідного виду злочинної діяльності.

Як зазначає В. Топчій, під взаємодією слідчого й оперативного підрозділу під час розслідування кримінальних проваджень слід розуміти засновану на законах і відомчих нормативних актах їх спільну узгоджену діяльність (за цілями, характером, місцем і часом), яка спрямована на виконання завдань кримінального судочинства за керівної та організаційної ролі слідчого й чіткого розмежування компетенцій². Важливим, на нашу думку, є зауваження про те, що слідчий є основним суб'єктом розподілу кіл компетенції під час залучення додаткових сил і засобів до здійснення будь-якого

¹ Каревич О. В. Основні напрямки взаємодії слідчих та оперативних підрозділів ОВС при оголошенні в розшук підозрюваного. *Вісник кримінального судочинства*. № 1/2015. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/1_2015_Kerevich.pdf

² Топчій В. В. Взаємодія органів досудового розслідування та оперативних підрозділів у складі слідчо-оперативних груп. *Юридичний вісник. Серія «Повітряне і космічне право»*. 2014. № 4. С. 138–143.

досудового розслідування з метою продуктивного розподілу трудових ресурсів і недопущення дублювання виконуваних фрагментів спільної роботи, що, уважаємо, може призвести не лише до зайвих трудовитрат, а й до визнання в подальшому зібраних доказів недопустимими.

На думку А. Патики, сутність взаємодії слідчого з оперативно-розшуковими підрозділами полягає у цілеспрямованості; специфічності компетенції суб'єктів; узгодженості цієї діяльності за місцем, часом і метою; спільності планів; завчасно спланованому процесі проведення конкретних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів; діях зазначених суб'єктів, що спрямовані на забезпечення введення оперативно-розшукової інформації у кримінальне судочинство за допомогою процесуальних засобів шляхом проведення відповідних слідчих дій та прийняття процесуальних рішень¹. Узагальнюється позиція про те, що слідчо-оперативна взаємодія, будучи найбільш ефективним інструментом розподілу обов'язків і повноважень у досудовому розслідуванні незаконного перешкоджання організації чи проведенню мирного зібрання насамперед полягає в необхідності залучення співмірної кількості осіб, спеціально уповноважених на здійснення певної діяльності в досудовому розслідуванні, що передбачена кримінальним процесуальним законодавством, релевантної до наявних обсягів і характеру процесуальної діяльності завдань.

2. Слідчо-прокурорську взаємодію, що є найбільш тісним і взаємозамінним видом взаємодії, оскільки

¹ Патик А. А. Взаємодія слідчих та оперативно-розшукових підрозділів при розкритті та розслідуванні майнових злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010. 233 с.

процесуальний керівник – прокурор є не лише суб'єктом здійснення процесуального нагляду, а й в окремих випадках самостійним суб'єктом проведення слідчих (розшукових) дій і прийняття процесуальних рішень. Крім цього, важливим є аспект погодження прокурором деяких рішень, прийнятих слідчим у досудовому розслідуванні¹.

Взаємодію прокурора та слідчого в загальному сенсі можна визначити як діловий контакт між ними під час злагодженої спільної роботи в процесі розслідування конкретного кримінального правопорушення. О. Бандурка звертає увагу на те, що спільну діяльність розглядають у трьох вимірах: 1) як спільно-індивідуальну, за якої кожен учасник відпрацьовує свою частину роботи незалежно від інших; 2) як спільно-послідовну, за якої загальне завдання виконує послідовно кожен учасник; в) як спільно-взаємодіючу, коли кожен учасник одночасно взаємодіє з усіма іншими². Водночас, на нашу думку, слід звернути увагу на те, що з процесуального погляду прокурор погоджує прийняття окремих процесуальних рішень слідчим, а також має право проводити певні слідчі розшукові дії та аналогічно приймати рішення, що фундаментально змінює його процесуальний статус в системі взаємодії та координат, оскільки саме цей суб'єкт як основна фігура в кримінальному процесуальному доказуванні, яка має повноваження повідомити особі про підозру й направити обвинувальний акт до суду, відіграє ключову роль. Саме

¹ Романов М. Організаційно-правові засади судового контролю, прокурорського нагляду та взаємодії з громадськістю в діяльності підрозділів дівняння національної поліції України. *Право і суспільство*. № 5/2021. 2021. С. 224-231. URL : <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.5.30>.

² Бандурка А. М. Бочарова С. П., Землянская Е. В. Основы психологии управления : учебник. Харьков : ООО «Фортуна-пресс», 1998. 464 с.

тому організаційні засади й кримінальні процесуальні основи взаємодії слідчого та прокурора в досудовому розслідуванні мають особливий інтерес з боку дослідників.

І. Єрьоменко зауважує, що взаємодія між прокурором та слідчим полягає у вирішенні нагальних питань щодо розслідування кримінальних проваджень: складання плану досудового розслідування конкретного кримінального правопорушення, узгодження черговості слідчих (розшукових) дій, обміну оперативно-важливою інформацією, а також спільному аналізі здобутих доказів та визначення подальшого напрямку розслідування. При цьому за допомогою планування забезпечується повнота та об'єктивність досудового розслідування, досягається значна процесуальна економія¹. Крім цього, про планування відповідного процесу, як було зазначено передньою, належить акцентувати увагу на тому, що діяльність прокурора в конкретному кримінальному провадженні насамперед обумовлена й окреслена КПК України, регулюється ним, а в сучасних реаліях кримінальний процесуальний статус прокурора є значно ширшим за статус слідчого як компетенційно так і функціонально, тому в контексті взаємодії – прокурор може як вивчати матеріали досудового розслідування за фактом незаконного перешкоджання організації або проведенню мирного зібрання, так і проводити слідчі (розшукові) дії, а також приймати окремі процесуальні рішення. Саме тому вважаємо, що взаємодія слідчого з прокурором у цій категорії досудових розслідувань має подвійний характер –

¹ Єрьоменко І. Взаємодія прокурора та слідчого у кримінальному провадженні: підстави, форми та принципи. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. Mai. 2019. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/3/part_1/35.pdf

як організаційний, так і кримінальний процесуальний, що значно розширює компетентнісний і змістовний потенціал цього процесу.

3. *Слідчо-судова взаємодія*, що має здебільшого контрольний контекст і використовується слідчим у досудовому розслідуванні конкретного кримінального правопорушення для отримання дозволу на проведення певної слідчої (розшукової) дії чи під час вирішення інших питань, пов'язаних зокрема і з неприйняттям рішення, бездіяльністю слідчого чи інших обставин, що впливають на хід здійснення досудового розслідування.

Як слушно зазначила Ю. Скрипіна, інститут слідчого судді на сьогодні не має аналогів на пострадянському просторі й є органом судової влади, який виступає гарантом забезпечення законності обмеження конституційних прав і свобод людини на досудовому провадженні¹. Це підтверджує попередню позицію стосовно того, що функції слідчого судді безпосередньо пов'язані з тим, що права і свободи людини і громадянина в досудовому розслідуванні було порушено, або така загроза існує під час проведення певної слідчої (розшукової) дії.

Водночас Ю. Белоусов й інші автори звіту за результатами дослідження ролі слідчого судді в кримінальному провадженні зазначають, що правова природа судового контролю на стадії досудового розслідування детермінована передусім необхідністю врегулювати, вирішити конфлікт, що виник через питання щодо обмеження (вірогідне втручання) основних

¹ Скрипіна Ю. В. Слідчий суддя в системі кримінальнопроцесуальної діяльності (порівняльно-правове дослідження) : дис. канд. юрид. наук (12.00.09). Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого. Харків, 2008. 219. С. 70.

конституційних прав і свобод людини та громадянина або стосовно незгоди й оскарженням процесуальних рішень та дій слідчих і прокурорів учасниками кримінального судочинства (наслідки втручання). Тобто за своєю правовою сутністю судовий контроль за дотриманням прав людини є способом (методом) урегулювання відповідних процесуально-правових конфліктів, пов'язаних із питаннями щодо захисту та обмеження цих прав¹. Відповідно, зазначене дає підстави стверджувати, що зміст і сутність взаємодії слідчого в досудовому розслідуванні кримінального правопорушення, окресленого темою дослідження, насамперед полягає в необхідності отримання дозволу слідчим перед проведенням слідчих (розшукових) дій або ж в умовах уже фактичного порушення й необхідності вирішення слідчим суддею відповідного питання та вибору інструментів урегулювання такої ситуації.

М. Даньшин і М. Адамов виділяють більше п'яти форм взаємодії зі слідчим суддею, серед яких найбільш змістовними, на нашу думку, є: звернення до слідчого судді з письмовим клопотанням про застосування будь-якого заходу забезпечення кримінального провадження; звернення з письмовим клопотанням про надання дозволу на виконання визначених законом слідчих (розшукових) дій; безпосередня участь у судово-контрольних провадженнях, проведення яких присвячені слідчим суддею розгляду письмових скарг учасників кримінального правопорушення на рішення, дії чи бездіяльність цих владних суб'єктів досудового розслідування (у порядку статті 306 КПК

¹ Роль слідчого судді у кримінальному провадженні : звіт за результатами дослідження / За заг. ред. Белоусова Ю. Київ, 2020. 252 с.

України)¹.

В. Шелестинський, посилаючись на КПК України, констатує, що виключно слідчий суддя під час досудового розслідування у провадженні за клопотанням відповідних осіб (зазвичай слідчого за узгодженням цього клопотання з прокурором) вирішує питання про застосування таких заходів забезпечення кримінального провадження, як: привід; накладення грошового стягнення на учасників кримінального провадження за невиконання ними процесуальних обов'язків, зокрема за неявку на виклик без поважних причин; тимчасове обмеження підозрюваного в користуванні правом на керування транспортним засобом або судном, правом полювання чи правом на здійснення підприємницької діяльності; відсторонення від посади особи, яка підозрюється або обвинувачується в учиненні злочину середньої тяжкості, тяжкого чи особливо тяжкого злочину і незалежно від тяжкості злочину щодо особи, яка є службовою особою правоохоронного органу; тимчасовий доступ до речей і документів, який полягає в наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та, в разі прийняття відповідного рішення слідчим суддею, судом, вилучити їх, тобто здійснити їх виїмку; тимчасове вилученням майна, яке полягає у фактичному позбавленні підозрюваного можливості володіти, користуватися та розпоряджатися певним його майном до вирішення питання про арешт цього майна або його повернення цій особі; арешт майна;

¹ Данышин М.В., Адамов Ф.П. - Основні форми процесуальної взаємодії дізнавача і слідчого зі слідчим суддею у досудовому розслідуванні. Наше право № 1, 2021. URL: http://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/2021/03/77-_Danshyn_Adamov.pdf

затримання особи^{1,2}. Ураховуючи, що не всі з перерахованих слідчих (розшукових) дій можуть бути використані в розслідуванні незаконного перешкоджання організації чи проведенню мирного зібрання, на нашу думку, слід звернути увагу на зміст такої взаємодії, що полягає в формуванні між слідчим і слідчим суддею (а частіше ще й за участі прокурора) системи комунікації, що містить алгоритм обміну доказовою інформацією, який використовують у критико-аргументному процесі з метою отримання дозволу на проведення слідчих (розшукових) дій, що можуть суттєво порушити права і свободи людини. Крім цього, окремим питанням виступає формат звернення до слідчого судді особи щодо ймовірного порушення в досудовому розслідуванні її прав і свобод, бездіяльності слідчого, що передбачає розгляд такої скарги в установленому законодавством України порядку.

4. *Слідчо-експертну взаємодію*, що використовується слідчим і прокурором у порядку, визначеному Кримінальним процесуальним кодексом України, з метою залучення спеціальних знань у дослідженні певних предметів, об'єктів, явищ, зокрема й на основі вже отриманої слідчим у досудовому розслідуванні інформації, що дозволяє будувати подальше розслідування. Нерідко проведення різного виду й типу експертиз безпосередньо впливає на кінцевий результат досудового розслідування, адже в результаті слідчо-експертної взаємодії отримують докази, що мають ключове значення та є носіями первинної

¹ Шелестинський В.В. Роль слідчого судді в досудовому розслідуванні. URL : http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/3914/1/11_p328-331.pdf

² Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

інформації.

Крім цього, на нашу думку, слід звернути увагу на інтерпретацію порядку залучення спеціаліста (особи, що володіє спеціальними знаннями) відповідно до КПК України, оскільки стаття 71 відповідного кодексу передбачає, що спеціаліст залучається під час проведення процесуальної дії для фотографування, складення схем, планів, креслень, відбору зразків для проведення експертизи тощо¹. Також варто зауважити, що право кожної сторони кримінального провадження надати суду висновок експерта, який ґрунтується на його наукових, технічних або інших спеціальних знаннях чітко передбачений КПК України². Тобто зміст і сутність взаємодії слідчого з експертом (спеціалістом чи «особою, яка володіє спеціальними знаннями») має не лише міжінституційний характер (оскільки відповідні суб'єкти підпорядковані різним установам), а й в контексті професійних можливостей і знань.

Щодо цього питання Л. Белік слушно зауважує, що термін «взаємодія» традиційно використовують експерти-практики для описання залучення не експерта, а спеціаліста стосовно такої процесуальної форми, як участь спеціаліста в процесуальних діях, адже основною функцією експертних установ є не тільки проведення експертизи, а й забезпечення залучення працівників. У цьому аспекті приділяється увага

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

² Кримінальний процесуальний кодекс України : Науково-практичний коментар / Відп. ред.: С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко Харків : Одиссей, 2013. 1104 с.

взаємодії слідчого зі спеціалістом¹. Тобто ті знання, що застосовуються спеціалістом насамперед розширюють коло доказової інформації, дають можливість слідчому аналізувати й оперувати більшою кількістю фактів для ефективного здійснення досудового розслідування й проведення конкретної слідчої (розшукової) дії, а власне експертні установи та експерти, володіючи аналогічними спеціальними знаннями, проводять порівняльні чи будь-які інші дослідження, що мають на меті встановлення додаткових фактів і обставин.

Під взаємодією слідчого й співробітників експертно-криміналістичних підрозділів (експертів-криміналістів) також розуміють засновану на законі та відомчих нормативних актах спільну діяльність суб'єктів, які мають різну компетенцію та спеціалізацію, а також володіють різними рівнями знань у галузі криміналістики, кримінального права та процесу, що спрямована на досягнення загальної мети – розкриття та розслідування злочинів, а також забезпечення правильного застосування закону².

Таким чином, на нашу думку, слід виокремити дві форми слідчо-експертної взаємодії в досудовому розслідуванні незаконного перешкоджання організації або проведенню мирного зібрання, що полягають у залученні спеціаліста для проведення слідчої (розшукової) дії, якщо в такому процесі може знадобитись використання спеціальних

¹ Белік Л. С. До питання тактичних засад взаємодії слідчого, слідчого судді з експертом у кримінальному провадженні. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. Т. 27 Одеса : Гельветика, 2020. С. 22–29.

² Музрещька А. В. Лекція до теми № 6 «Взаємодія слідчого з експертами» для магістрів денної та заочної форми навчання за напрямом підготовки 8.03040101 «Правознавство». URL : https://oduv.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/tema_6-2.pdf

знань; залученні до процесу аналізу зібраної доказової інформації щодо вчиненого кримінального правопорушення, а також оцінки й дослідження речових чи будь-яких інших матеріальних доказів спеціаліста (експерта-криміналіста).

5. *Міжінституційна взаємодія слідчого*, що пов'язана зі здійсненням у ході досудового розслідування слідчим інформаційно-запитувальної роботи, що полягає в направленні запитів, звернень й застосуванні інших форматів отримання доказової інформації в досудовому розслідуванні з органів державної влади, місцевого самоврядування, від юридичних осіб будь-якої форми власності.

Відповідна форма взаємодії, уважаємо, є досить функціональною, оскільки передбачене законодавством широке коло осіб, у яких слідчий може запросити певну інформацію, що є, на його думку, важливою в досудовому розслідуванні, відкриває нові можливості в здійсненні досудового розслідування. Така можливість, зокрема, передбачена статтею 93 КПК України, положення якої чітко визначає, що «сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом ... витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій ... »¹.

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

4.2. Проведення слідчих (розшукових) дій для отримання інформації з матеріальних й особистісних джерел у розслідуванні незаконного перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій

Поняття інформації загалом і доказової інформації як категорії в системі досудового розслідування зокрема вчені витлумачують неоднозначно, проте сучасні погляди суттєво вирізняються від традиційних радянських підходів. Криміналістична характеристика проведення слідчих (розшукових) дій за джерелом отримання інформації в контексті здійснення досудового розслідування будь-якої категорії кримінальних правопорушень є важливим елементом у структурі відповідного інституту. Будь-яке наукове дослідження, проведене без такого аналізу, може бути охарактеризоване як недостатньо обґрунтоване¹.

Слід підкреслити, що поняття доказів, різні дослідники вживають та дефінують по-різному. Наприклад, Я. Конюшенко, аналізуючи питання поняття доказів у кримінально-процесуальному провадженні (2010 рік), підкреслювала, що вони є відомостями про факти, зібрані уповноваженими суб'єктами (органами дізнання, досудового слідства, прокуратури й суду) з метою підтвердження чи спростування події злочину, з'ясування, відтворення та доведення обставин, що мають значення для встановлення істини та зумовлюють прийняття законних і

¹ Романов М. Ю. Організаційно-правові засади забезпечення функціонування підрозділів дізнання Національної поліції України : дис. докт. Філософії. : 081 «Право». Київ, 2022. 264 с.

обґрунтованих рішень¹. Розуміємо зазначену дефініцію як поняття доказів у широкому сенсі, як те, що може вплинути на загальний контекст досудового розслідування, його спрямованість, загальний зміст і основні стадії та елементи.

О. Степанов, розглядаючи окреслену проблему, наголошує, що докази –це відомості, на підставі яких спеціально уповноважений суб'єкт установлює обставини, що мають значення для прийняття правильного вирішення². Наведені характеристики дають підстави стверджувати, що доказами в загальноправовому розумінні насамперед є те (показання, матеріальний об'єкт тощо), що несе в собі інформаційне навантаження щодо вчиненого кримінального правопорушення й свідчить передусім про його реальність, а також містить інформацію про причетність до нього певних осіб.

Оскільки Кримінальний процесуальний кодекс України визначає, що видами доказів є свідчення, речові докази, документи і висновки експертів³, уважаємо за необхідне підкреслити, що вони мають особливий процесуальний статус і, відповідно, тонкощі щодо збирання, долучення та дослідження в межах здійснюваного досудового розслідування. Найяскравіше це продемонстровано тим, що лише визначені в Кримінальному процесуальному кодексі України суб'єкти мають право на їх збір, і лише в установленому указаним кодексом порядку вони можуть бути долучені до матеріалів кримінального провадження, а

¹ Конюшенко Я. Ю. Поняття доказів у кримінально-процесуальному провадженні, їх зміст і класифікація. *Право України*. 2010. № 3. С. 232–237.

² Степанов О. С. Допустимість доказів за кримінально-процесуальним законодавством України. *Право України*. 2002. № 11. С. 61–65.

³ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

також, що можливо виключно за умов дотримання їх допустимості та належності, – можуть бути визнані судом допустимими.

Тож класифікація доказів дозволяє сформувати картину фактів, які мають доказову вагу, концептуально оцінювати наявну слідчу ситуацію, зрозуміти місце кожного доведеного факту в загальній системі доказів¹. Водночас низка дослідників обґрунтовує необхідність наукової класифікації доказів, що, зі свого боку, має значення не лише для теорії, а й для практики, оскільки широко застосовується не тільки в наукових дослідженнях, а й у плануванні досудового розслідування та версіюванні.

В. Іщенко стверджував, що стосовно показань носіями відомостей є слова, речення, складні мовні конструкції, що дає змогу вирізняти природу письмових доказів, зазвичай документів (тобто, на думку вченого, носіями речових доказів є матеріальні об'єкти)². Ю. Ланцедова класифікує докази за такими складниками: за джерелом інформації (особистісні та речові); за особливостями відображення події злочину та за характером взаємодії з ним (первинні та похідні); стосовно обвинувачення (обвинувальні та виправдувальні); стосовно факту вчинення злочину конкретною особою (прямі та непрямі)³. С. Кириченко розподіляє докази на особистісні (свідчення учасників

¹ Юрчишин В. Д. Значення висновку експерта у кримінальному судочинстві України та його місце у системі судових доказів. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. Збірник наукових статей*. 2004. Випуск 14. С. 258–264.

² Іщенко В. М. Поняття документа як джерела доказів у кримінальному судочинстві. *Право України*. 1997. № 2. С. 42–45.

³ Ланцедова Ю. О., Кириченко С. А., Ткач Ю. Д., Тунгула О. С., Ланцедова Ю. О. Сутність і класифікація антикримінальних доказів та їх особистісних і речових джерел: навчальний посібник. Миколаїв : Чорноморський державний університет ім. Петра Могили, 2009. 384 с.

кримінального провадження) та речові (об'єкти матеріального світу, що несуть в собі інформаційне навантаження щодо вчиненого кримінального правопорушення¹.

На нашу думку, найбільш логічною та комплементарною в контексті формування методики досудового розслідування незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій є класифікація доказів, що передбачає їх розподіл на особистісні (усна чи письма інформація, що безпосередньо отримується від фізичних осіб-учасників кримінального провадження) та речові (інформація, що синтезується спеціально уповноваженим суб'єктом для її долучення до матеріалів кримінального провадження та використання в доказуванні).

Водночас збір доказової інформації в досудовому розслідуванні здебільшого відбувається в спосіб проведення слідчих (розшукових) дій і прийняття процесуальних рішень. *Для роботи з особистісними доказами*, на нашу думку, більш доцільним і розповсюдженим буде використання таких слідчих (розшукових) дій, як допит, пред'явлення для впізнання тощо (наприклад, слідчий експеримент, що належить частково також і до інструментів роботи з речовими доказами), у той час як *для отримання доказової інформації з речових джерел* логічним будемо використання огляду, обшуку, призначення експертизи тощо.

¹ Кириченко С. А. Поняття, властивості і класифікація доказів у кримінальному судочинстві. *Південноукраїнський правничий часопис*. Одеса : ОІВС, 2007. № 4. С. 119–121.

Допит у досудовому розслідуванні незаконного перешкоджання організації або проведенню мирних зібрань. Кримінальний процесуальний кодекс України визначає засади проведення допиту, що є однією зі слідчих (розшукових) дій і дає можливість отримання інформації з особистісних джерел. У статті 224 (Допит) указанного кодексу зазначено, що допит проводять за місцем проведення досудового розслідування або в іншому місці за погодженням із особою, яку мають намір допитати, визначаю також основні вимоги до його проведення (зокрема процедура проведення, гранична тривалість, необхідність роз'яснення додаткових прав і обов'язків, дії за результатом відмови особи в участі тощо).

Звертаємо увагу, щ кожен окремий допит у контексті досудового розслідування конкретного кримінального правопорушення є унікальним, оскільки змінюється перелік обставин і ситуацій, які безпосередньо визначають, що саме необхідно з'ясувати в його ході. Так, на цьому наполягає й В. Шепітько, стверджуючи, що допит – одна з найскладніших слідчих дій, проведення якої вимагає від слідчого високої загальної й професійної культури, глибокого знання психології людини¹. О. Ряшко підкреслює, що допит спрямований насамперед на розслідування злочинів і встановлення істини. Істина сприймається не як застигле, незмінне, а як процес постійного логіко-правового аналізу, що супроводжує теоретичну і практичну діяльність слідчого². На нашу думку, проведення такої слідчої

¹ Шепітько Ю. В. Теория криминалистической тактики. Харків : Гриф, 2002. 349 с.

² Ряшко О. В. Допит свідка та потерпілого на стадії досудового розслідування: юридико-психологічний аспект. *Науковий вісник Львівського державного університету*

(розшукової) дії насамперед потребує від суб'єкта проведення значної підготовки незалежно від його морально-психологічного та інтелектуального рівня. Хоч допит і може бути проведений повторно чи додатково (зокрема й за результатами двох і більше допитаних осіб), найперша робота з особистісним джерелом доказів – людиною має визначальну роль.

Так, у ході розслідуванні незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій, ключову роль має допит потерпілого й допит очевидців, свідків, оскільки суб'єкт такого злочинного посягання не завжди можна встановити одразу. На початковому етапі слідчий має сформулювати перелік питань, який на його переконання та з урахуванням об'єктивної дійсності дасть змогу встановити всі обставини вчинення кримінального провадження.

Щодо потерпілого. На нашу думку, крім базових, ключовими є питання щодо: законності проведення мирного зібрання; завчасності повідомлення про місце, час, обстановку й формат його проведення; імовірності нанесення шкоди інтересам фізичних чи юридичних осіб мирним зібранням, що проводиться; імовірного надходження погроз і попереджень про негативні наслідки за проведення такого мирного зібрання; причетності сторонніх, зокрема й імовірно підозрюваних осіб; обстановки, за умов якої потерпілому було заподіяно протиправне діяння (*в разі перешкоджання організації* – хто, за яких обставин, у який спосіб і де вчиняв таке

перешкоджання, чи мала така особа реальну можливість перешкодити організації проведення мирного зібрання; у разі перешкоджання проведенню – чи зрозуміло було в натовпі осіб, що беруть мирну участь в зборах осіб, що вчиняли перешкоджання, у якій формі було вчинено перешкоджання, які uszkodження отримали учасники зібрань, чи було опитано всіх учасників зібрання щодо заподіяння/незаподіяння їм фізичної шкоди чи здійснюваного психологічного тиску (насилля).

Щодо свідків. На нашу думку, крім базових, ключовими є питання щодо: причин, обставин і умов перебування на місці, звідки особа стала очевидцем учиненого перешкоджання організації; яким чином відбувалось перешкоджання; чи знайома особа з потенційним злочинцем і потерпілим; чи були підстави вважати, що злочинець заподіє жертві тілесних uszkodжень; чи бачила особа, звідки й куди рухались зловмисники (у разі перешкоджання проведенню із застосуванням насильства).

Щодо підозрюваного. Особливість проведення допиту з особою-підозрюваним насамперед полягає в тому, що така слідча (розшукова) дія проводиться з особою, яка переважно не готова до психологічного контакту з представником органу правопорядку, що її проводить. Крім цього, криміналістична тактика проведення допиту може суттєво відрізнятись від інших. Наприклад, В. Бахін наголошує, що вибір тактики допиту залежить від таких чинників: а) ситуації допиту; б) процесуального статусу допитуваного і рівня його зацікавленості в результатах розслідування; в) особливостей допитуваної особи (вік, характер, рівень правової поінформованості, наявність злочинного досвіду

тощо); г) характер інформації та доказів, які є у слідства тощо¹. Тобто з урахуванням способів і методів, що були обрані зловмисником, а також рівня його психологічної сформованості, має бути завчасно заплановано процедуру проведення відповідного допиту, а також проаналізовано всі додаткові факти, чинники та обставини, що впливають на процедуру обвинувачення (притягнення особи до кримінальної відповідальності).

Крім цього, під час допиту підозрюваного належить звернути увагу на його психо-емоційний стан, урахувати, що різні особи по-різному реагують як на обстановку допиту й необхідність надання свідчень щодо своєї протиправної діяльності, так і на факт початку їх притягнення до кримінальної відповідальності в загальному розумінні, на зміні процесуального статусу в конкретному кримінальному провадженні, що впливає на ймовірність тимчасового обмеження в правах.

На наш погляд, крім базових, ключовими є питання щодо: розуміння законності мирного зібрання, що проводилось; уточнення обстановки виникнення злочинного умислу на перешкоджання організації чи проведення мирного зібрання; точний виклад обставин і подій з моменту початку перешкоджання до закінчення злочину; усвідомлення неправомірності власних дій, що негативно вплинули на реалізацію окремими громадянами прав і свобод; причетності інших осіб до вчиненого правопорушення (перевірка версій щодо «замовного» силового розгону мирного зібрання чи адміністративного

¹ Бахін В. П. Криміналістика Ч.1: курс лекцій. Ірпінь : Академія ДПС України, 2002. 356 с.

перешкоджання на прохання окремих осіб; окремих елементів обстановки вчинення перешкоджання: де, коли й як було розпочато протиправні дії, якого злочинного результату намагались досягти та в які способи; чи усвідомлює свою вину особа, що вчинила правопорушення, чи розуміє протиправність скоєного діяння та взаємозв'язок між своїми діями та суспільно небезпечними наслідками.

Таким чином, слід підкреслити, що допит, незалежно від обставин і ситуації, а також суб'єкта, відносно якого він проводиться, є ключовою слідчою (розшуковою) дією. Від його результатів залежить напрям подальшого здійснення досудового розслідування, установлення всіх обставин і подій, очевидцями чи учасниками якого стали відповідні особи. У разі незаконного перешкоджання організації з використанням службового становища допит взагалі є магістральною слідчою (розшуковою) дією, оскільки проведення огляду місця події (що можливо й до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань) є недоцільним у зв'язку з відсутністю такого місця та тактичною необхідністю.

Пред'явлення для впізнання у досудовому розслідуванні незаконного перешкоджання організації або проведенню мирних зібрань. Статті 228 (Пред'явлення особи для впізнання), 229 (Пред'явлення речей для впізнання), 230 (Пред'явлення трупа для впізнання) Кримінального процесуального кодексу України передбачають можливість проведення слідчої (розшукової) дії, зміст і сутність якої спрямовані на впізнання приналежності особи, речі чи трупа (за певними рисами чи характерними особливостями) до вчиненого кримінального правопорушення.

Науковці, аналізуючи це питання, також надають власні інтерпретації змісту й сутності такої слідчої (розшукової) дії як пред'явлення для впізнання. Головною її метою, на думку В. Колесник, є встановлення тотожності, схожості чи відмінності об'єктів впізнання з ознаками, що збереглися в пам'яті учасників кримінального провадження, тобто отримання фактичних даних, що досягається шляхом проведення впізнаючим ідентифікації раніше баченої особи, речі чи трупа¹. Слід зазначити, що технічно проведення такого комплексу дій є досить складним із механічної боку, адже особа, що впізнає річ, особу чи труп має бути попередньо налаштована, підготовлена до такого процесу. Можливість одночасного візуального відтворення чогось, що особа бачила попередньо, здатність описати за якими саме ознаками, їх сукупністю чи характерними рисами забезпечує саме слідчий у підготовчій частині проведення такої дії шляхом роз'яснення її процедури, порядку, прав і обов'язків, а також основних криміналістичних аспектів.

К. Гриненко підкреслює, що незважаючи на те, що проведення пред'явлення для впізнання не має обов'язкового характеру, у системі слідчих (розшукових) дій йому притаманне особливе значення, оскільки саме за допомогою відповідної слідчої (розшукової) дії викривається винна у вчиненні злочину особа. Але нерідко через тактичні та організаційні складнощі на стадії підготовки, проведення та фіксації пред'явлення для впізнання вона ігнорується і перевага надається іншим², що

¹ Колесник В. А. Деякі проблемні питання пред'явлення особи та речей для впізнання за чинним КПК України. *Вісник Академії адвокатури України*. 2013. № 1(26). С. 163–168.

² Гриненко К. В. Організаційно-тактичні засади пред'явлення особи для впізнання за зовнішніми ознаками. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 1. С. 155–159.

власне й підтверджує висловлену нами тезу про важливість забезпечення проведення підготовчої частини відповідної слідчої (розшукової) дії, що за умов об'єктивної можливості впізнання особою речі, іншої особи чи трупа буде успішною.

Водночас Є. Лук'янчиков підкреслює, що на практиці можливість впізнання особи за сукупністю ознак використовують не так, як це передбачено законодавцями. Тобто замість очікуваних, чітко визначених упізнавачем ознак, за якими він впізнав особу, річ чи труп, в протоколі фіксують сукупність нав'язаних характеристик щодо вказаного¹. На нашу думку, через неможливість особи висловити своє переконання щодо приналежності того чи іншого предмета, побаченого в руках у нападника, й пізніше вилученого під час затримання, через незнання технічних особливостей цього предмета можуть бути усунуті в процесі роз'яснення його конструктивні характеристики. Крім цього, не кожна особа, що бере участь в кримінальному провадженні, знає біологічні особливості власного організму, й нерідко назви ділянок, зон, невідомі пересічному громадянину.

Саме це й вплинуло на формування враження про «штучність» присвоєння характеристик особам, речам і трупам, які впізнають, проте, уважаємо, що в співвідношенні – важливою ознакою є можливість особи встановити приналежність відповідного об'єкта, впізнати його, вказати на ту рису, що була взята за основу розпізнавання, деталізувати, чому на його/її думку, саме цей предмет, особа,

¹ Лук'янчиков Є. Д. Пред'явлення для впізнання – засіб інформаційного забезпечення розслідування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 4. С. 45–53.

труп має приналежність до вчиненого кримінального правопорушення, очевидцем якого став свідок.

У розрізі пред'явлення для впізнання у досудовому розслідуванні незаконного перешкоджання організації або проведенню мирних зібрань, як визначено в Кримінальному процесуальному кодексі України, наявна можливість проведення декількох видів такої слідчої (розшукової) дії, а саме: *пред'явлення для впізнання речі* (за допомогою якого уповноважений суб'єкт здійснює демонстрацію зібраних в ході досудового розслідування матеріальних об'єктів особам, що, ймовірно, можуть надати певні пояснення їх взаємозв'язку з учиненим кримінальним правопорушенням за сукупністю впізнаних ознак), *пред'явлення для впізнання особи* (що уможливорює встановлення причетності тих чи інших осіб до процесів перешкоджання організації чи проведенню мирного зібрання), *пред'явлення для впізнання трупа* (в разі заподіяння таких суспільно небезпечних наслідків кримінальним правопорушенням, що призвели до смерті осіб) полягає в демонстрації відповідних об'єктів з метою встановлення логічного взаємного зв'язку між подіями, що передували вчиненню перешкоджання організації чи проведенню мирного зібрання, та наслідками, що настали).

Крім цього, як уже зазначено в дослідженні, крім особистісних джерел доказової інформації, в досудовому розслідуванні відповідної категорії кримінальних правопорушення наявними є також і матеріальні джерела, що містять стислу, проте більш точну та ґрунтовну інформацію. На нашу думку, до основних слідчих (розшукових) дій, що є інструментами здобуття й

дослідження матеріальних доказів, є огляд й обшук. Їх важливість, короткий зміст і значення пропонуємо схарактеризувати більш детально.

Огляд у досудовому розслідуванні незаконного перешкоджання організації або проведенню мирних зібрань. Плюралізм використання слідчої (розшукової) дії огляду зумовлений широким законодавчим урегулюванням, а також поліваріативністю можливостей її застосування, оскільки огляд є чи не найширшою за обсягом і змістом слідчою (розшуковою) дією, що градується на декілька підвидів, один із яких (огляд місця події) взагалі виокремлений дослідниками й правозастосовцями як самостійна дія.

Навчальні видання витлумачують поняття огляду по-різному, підкреслюючи, що він є важливим інструментом отримання інформації в досудовому розслідуванні, що полягає в безпосередньому сприйнятті об'єктів з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення¹. Схожі змістовні характеристики відповідній слідчій розшуковій дії містяться також і в Кримінальному процесуальному кодексі України, у статті 237 (Огляд), де констатовано, що «з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей, документів та комп'ютерних даних»². Таким чином, на нашу думку, законодавець визначає декілька видів огляду, серед яких можуть бути визначені більш і менш ефективні у контексті здійснюваного дослідження, з огляду на формування

¹ Криміналістика: Підручник / за ред. П.Д. Біленчука. Київ : Атіка, 2001. 543 с.

² Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

методики досудового розслідування незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій.

В. Копча та Н. Копча стверджують, що особливість її головна риса огляду полягає в тому, що уповноважений на його проведення суб'єкт зобов'язаний його провести, незалежно від бажань зацікавлених осіб, вживаючи всіх заходів до виявлення слідів злочину, проявляючи творчу ініціативу¹. На нашу думку, відповідна характеристика може бути застосована до всіх видів огляду (в частині необхідності використання творчої ініціативи), але не обов'язковим є проведення огляду, наприклад, комп'ютерних даних у кримінальних провадженнях, де такої необхідності не виникає.

Водночас В. Алексійчук стверджує, що серед всіх видів огляду, зокрема й огляду місцевості важливе місце займає огляд місця події, що власне й містить у собі дослідження певної місцевості чи її ділянки, приміщення, іншого географічного простору². Ключовим і найбільш виразним, на нашу думку, є те, що в процесі проведення огляду місця події може бути проведено й інші види оглядів, наприклад, огляд окремого предмета, огляд документів і речей, огляд комп'ютерних даних, огляд трупа. Це виділяє з-поміж інших такий вид огляду й значно розширює функціонал останнього, що дає підстави для реального виокремлення цього виду в окрему криміналістичну категорію.

¹ Копча В. В., Копча Н. В. Тактика слідчого огляду. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Випуск 48. Том 2, 2018. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/34429/1/ТАКТИКА%20СЛІДЧОГО%20ОГЛЯДУ.pdf>

² Алексійчук В. І. Огляд місця події : тактика і психологія : монографія. Харків : Вид. агенція «Апостіль», 2011.

Слід наголосити також на важливості проведення огляду місця події в процесі досудового розслідування незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій, оскільки за умов учинення такого правопорушення в спосіб насильного перешкоджання проведенню відповідних зборів, саме місце події є одним із ключових місць, що має бути досліджено уповноваженим на це суб'єктом якомога детальніше і з використанням усіх передбачених законодавством України прав і повноважень.

Акцентуючи вище увагу на наукових розвідках вітчизняних дослідників, пропонуємо розглянути й позицію М. Єфімова про те, що огляд місця події містить три етапи (підготовчий, робочий та заключний), де серед підготовчих виокремлюють такі заходи: одержання інформації щодо події; допомога потерпілим та охорона місця події; підготовка необхідних технічних засобів як для забезпечення виїзду на місце пригоди, так і для безпосереднього проведення огляду; забезпечення участі необхідних учасників у проведенні цієї слідчої дії¹. Таким чином, важливими діями під час огляду місця події у момент перешкоджання проведенню мирного зібрання в силовий спосіб є: надання першої домедичної допомоги потерпілим (за необхідності); організація прибуття на місце події додаткових сил і засобів поліції, органів правопорядку, служби медичної допомоги; проведення опитування всіх імовірних очевидців події; установа найважливіших ділянок місця події, що підлягають негайному огляду у

¹ Єфімов М. М. Організація і тактика розслідування хуліганства : навч.-практ. посібник Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. 148 с.

зв'язку з імовірним їх зникненням із місця події, зміною погодних умов тощо; проведення основної частини огляду місця події та вилучення предметів злочину, а також об'єктів, що становлять доказове значення в досудовому розслідуванні відповідного правопорушення.

Деякі дослідники акцентують, що тактика огляду місця події при розслідуванні хуліганства, учиненого з використанням вогнепальної зброї, застосовується за допомоги: визначення меж огляду; залучення понятих до окремих дій під час огляду місця події та звернення їхньої уваги на виявлені об'єкти; вибору методу огляду місця події; вибору послідовності огляду об'єктів, що знаходяться на місці події; спостереження за поведінкою особи, яка повідомила про виявлення кримінального правопорушення чи є власником приміщення; зіставлення слідів, виявлених на місці події, та отриманих даних з іншими, уже відомими у справі, доказами¹. Шляхом застосування криміналістичної аналогії слід наголосити, що в разі проведення огляду місця події перешкоджання проведенню мирного зібрання, що було вчинене із застосуванням зброї, слідчому належить звернути увагу на відповідні особливості, вилучити необхідні речовини, матеріали та засоби, що сприятимуть якнайшвидшому встановленню істини в досудовому розслідуванні.

У межах розгляданого питання К. Чаплинський зазначає, що ті зміни в навколишньому просторі, які були заподіяні слідами пострілу (стріляні снаряди, гільзи, пижі; частки речовин, що виникають під час згорання порошу, які

¹ Слідчі (розшукові) дії: навч. посібник / За заг. ред. Р. І. Благути, Є. В. Пряхіна. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 416 с.

викидаються з каналу ствола; сліди на стріляних кулях і гільзах; пошкодження на ураженому об'єкті; відкладення кіптяви пострілу на тілі (частіше на руці) того, хто стріляє, тощо) належить зафіксувати (за можливості вилучити) першочергово¹, оскільки вони є вагомими чинниками в доказуванні застосування зловмисником вогнепальної зброї, які сприятимуть налагодженню причинно-наслідкових зв'язків у відповідній системі координат, створюватимуть підґрунтя для встановлення інших фактів і обставин у досудовому розслідуванні відповідного правопорушення.

Також варто звернути увагу на те, що проведення оглядів *приміщення* (у разі необхідності фіксації речей і матеріалів, що мають відношення до вчиненого перешкоджання організації проведення мирних зібрань (наприклад, службові приміщення відповідних посадових осіб); *речей* (для деталізації й установлення закономірностей і приналежності окремих речей і предметів, що мають безпосередній вплив на вчинене чи на те, що стосується кримінального правопорушення); *документів* (з метою встановлення факту прийняття незаконного рішення щодо перешкоджання організації (наприклад, заборона на проведення мирного зібрання чи прийняття рішення про проведення іншого заходу вже після законного повідомлення про мирні збори в тому ж місці); *комп'ютерних даних* (у разі необхідності доведення факту комунікації між окремими особами, наявності в механізмі вчинення кримінального правопорушення електронних документів, відеоматеріалів, що зберігаються на носіях

¹ Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій. Дніпропетровськ : Ліра ЛТД, 2010. 560 с.

тощо) також суттєво посилює позицію сторони обвинувачення в контексті доведення вини відповідних осіб у вчиненні кримінального правопорушення.

Обшук у досудовому розслідуванні незаконного перешкоджання організації або проведенню мирних зібрань. Обшук є комплексною слідчою розшуковою дією, проведення якої обов'язково пов'язується з тимчасовим обмеженням права на недоторканість житла, що суттєво ускладнює механізм її реалізації, оскільки законодавство України передбачає перелік виключних випадків, у яких уповноважені на це посадові особи мають право безперешкодного проникнення до житла.

Водночас авторитетні вітчизняні дослідники, надаючи криміналістичну характеристику відповідній слідчій (розшуковій) дії, підкреслюють, що зміст її полягає в примусовому обстеженні певного географічного простору, нерухомих і рухомих об'єктів, що перебувають у власності осіб (або ж безпосередньо осіб) з метою виявлення і вилучення джерел доказової і орієнтувальної інформації, а також виявлення розшукових осіб і трупів або відомостей про їх місцезнаходження¹. Утім, хоча здебільшого відповідна слідча (розшукова) дія й носить характер примусової, на нашу думку, системно в практиці зустрічаються випадки її добровільного проведення, що пов'язуються, зокрема, з відсутністю особи, приміщення якої обшуковують, чи співпрацею відповідної особи з органами правопорядку та подальшою добровільною видачею знаряддя злочину, предмета, пов'язаного з ним,

¹ Кримінальний процес : підручник / за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2013. 824 с.

предметів або інших об'єктів матеріального світу, здобутих злочинним шляхом або суттєвих для досудового розслідування.

Дослідники наголошують, що підготовка до обшуку в житлі підозрюваного повинна містити планування таких основних найбільш важливих етапів: ухвалення рішення про проведення обшуку; його процесуальне оформлення; одержання і аналіз орієнтувальної інформації про обшукуваного, особливості об'єкта, на якому буде проведено обшук, і характеристику властивостей предметів, які підлягають відшукуванню і вилученню; визначення часу проведення обшуку; підбір учасників слідчо-оперативної групи, яка буде проводити обшук, і розподіл обов'язків між ними; вирішення питання про необхідність використання службово-пошукового собаки під час обшуку; визначення способів зв'язку і заходів попередження можливої протидії; ужиття заходів, що містять поширення відомостей про хід і результати обшуку тощо¹.

Крім цього, плюралізм думок учених відносно мети обшуку також є досить широким і конструктивним, оскільки головна мета обшуку як пошукової дії, на думку В. Тертишника, полягає у виявленні доказової та орієнтувальної інформації². М. Будзієвський підкреслює, що метою обшуку може бути також виявлення й вилучення речей і предметів, вилучення з цивільного обороту і заборонених для використання, а також пошук майна для забезпечення відшкодування заподіяних збитків або в цілях

¹ Денисюк С. Ф. Система тактичних прийомів обшуку : автореф. дис. ... канд. юрид. наук 12.00.09. Харків : Націон. юрид. академія України ім. Ярослава Мудрого, 1999. 18 с.

² Тертишник В. М. Кримінальний процес України. Особлива частина : підручник. Академічне видання. Київ : Алерта, 2014.

можливої конфіскації¹. Таким чином, мета обшуку в контексті здійснення досудового розслідування незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій може полягати в необхідності виявлення та вилучення знаряддя злочину, речей, документів й інших об'єктів матеріального світу, які мають значення для встановлення істини в кримінальному провадженні за відповідним фактом.

До об'єктів, що підлягають відшуканню і вилученню в ході обшуку належать: викрадене майно; знаряддя і засоби вчинення крадіжки (знаряддя зламу і засоби примусового відкриття приміщень, транспортні засоби, засоби маскування тощо); предмети, що зберегли на собі сліди злочину (одяг, взуття з мікрочастинами з місця крадіжки); документи, що мають значення для кримінального провадження (письмові, графічні, фото-, кіно- і відеодокументи, електронні документи): майно обвинуваченого з метою забезпечення цивільного позову шляхом його конфіскації; предмети, зберігання чи використання яких заборонено або обмежено (вогнепальна зброя, наркотики, радіоактивні речовини, боєприпаси)². Таким чином, серед кола об'єктів, що необхідно обов'язково відшукати й вилучити на місці проведення обшуку, зараховують такі знаряддя, засоби й предмети, що мають відношення до вчиненого кримінального правопорушення, документи та будь-які письмові згадки та свідчення, що

¹ Будзівський М. Ю. Криміналістика (курс лекцій): навчальний посібник. Дніпро :Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. 397 с.

² Лавренюк В. В. Особливості підготовки і проведення обшуку при розслідуванні крадіжок з проникненням у житло, вчинених організованими групами. *Проблеми політики : зб. наук. праць* : МОН молоді та спорту України, НУ ОЮА. Одеса : Фенікс, Вип. 1. 2011. С. 220–230.

матимуть значення в досудовому розслідуванні кримінального правопорушення, відео-, фото- та аудіозаписи, що містять доказову інформацію, сприятимуть установленню причинно-наслідкових зв'язків й інших підвалин притягнення осіб до кримінальної відповідальності.

Питання, пов'язане з проведенням експертних досліджень, тобто використання спеціальних знань як засобу тактичного забезпечення у досудовому розслідуванні незаконного перешкоджання організації або проведенню мирних зібрань, пропонуємо розглянути окремо, у наступному підрозділі, оскільки воно є комплексним і відносно самостійним у контексті наукового опрацювання відповідних проблемних питань.

4.3. Використання спеціальних знань як засіб тактичного забезпечення досудового розслідування незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій

Питання використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні будь-яких кримінальних правопорушень урегульовані положеннями Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про судову експертизу». Окремим вектором розглядається криміналістична тактика та методика здійснення досудового розслідування із застосуванням інституту спеціальних знань крізь призму окремих видів досудових розслідувань.

Так, експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та надати висновок із питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань¹. У той час власне поняття судової експертизи витлумачують як дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, які є або будуть предметом судового розгляду². Відповідно, варто підкреслити, що процесом застосування спеціальних знань у досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень є передусім залучення осіб, які не лише володіють такими знаннями, а й чітко визначені законодавством України й до кола прав яких належить можливість застосування цих інтелектуальних ресурсів у контексті доказування в досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень.

Водночас поняття «спеціальні знання не знаходить свого відображення в національному законодавстві України, проте низка дослідників зазначає, що спеціальні знання відрізняються від звичайних вузьким колом їх застосування³. А. Ейсман ще в 60-х роках минулого століття

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

² Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>

³ Фойницький, И. Я. Курс уголовного судопроизводства. Т. 2. (3-е изд.). Санкт-Петербург : Сенатская типография. 1910. 572 с.

вказав, що найбільш характерним і значущим при наданні характеристики «спеціальності» певних знань є той факт, що вони перебувають поза межами вивчення програм загальноосвітньої підготовки, не є загальновідомими і загальнодоступними, не мають масового поширення¹. Утім варто додати, що станом на сьогодні, й зокрема у контексті використання спеціальних знань (наприклад, комп'ютерних, математичних, хімічних) це питання набуває ще більшої актуальності, й «спеціальність» таких знань у контексті застосування в досудовому розслідуванні визначають не лише наявним освітнім ступенем особи з певної галузі знань (спеціальності), а й з урахуванням прав, посадових можливостей і повноважень.

В. Шепітько неодноразово підкреслював, що спеціальні знання у контексті досудового розслідування визначають переважно як цілісну систему наукових відомостей або навичок об'єктивного характеру², що, на нашу думку, потребує доповнення саме в розрізі науки криміналістики та формування криміналістичних методик, оскільки саме спеціально уповноважений суб'єкт використовує такі знання.

З. Соколовський також розглядав спеціальні знання як сукупність, систему відомостей³, що, зі свого боку, в контексті механізму застосування їх у досудовому

¹ Эйсмэн, А. А. Заключение эксперта (структура и научное обоснование). Москва :Юр. лит. 1967. 152 с.

² Шепітько В. Ю. Проблеми використання спеціальних знань крізь призму сучасного кримінального судочинства в Україні. *Судова експертиза*. 2014. № 1. С. 11.

³ Соколовский З. М. Понятие специальных знаний (к вопросу о назначении экспертизы). *Криминалистика и судебная экспертиза*. Киев : РИО МВД УССР. 1969. Вып. 6. С. 202.

розслідуванні спричиняє певні протиріччя й дискусію щодо понять «використання знань» та «застосування знань».

Т. Ламах стверджує, що поняття використання спеціальних знань має декілька напрямів, оскільки використовує знання безпосередньо особа, яка ними володіє, у той час, як застосовує відповідні знання (буквально застосовує особу, що ними володіє), спеціально уповноважений суб'єкт, використовуючи результати цього для потреб доказування й втілюючи їх у встановлену законом форму¹. Така система взаємного зв'язку понятійних елементів насамперед підкреслює реальний зміст інституту застосування спеціальних знань, оскільки його механізм змістовно дещо ширший за зовнішнє уявлення, що, зі свого боку, значно розширює можливості слідчого в досудовому розслідуванні. Так, не володіючи спеціальними знаннями, слідчий може застосувати знання інших осіб для здобуття цінної інформації, що в результаті порівняльно-аналітичної діяльності безпосередньо впливає на формування доказової бази та сприяє притягненню до кримінальної відповідальності винної особи.

Слід також звернути увагу, що нерідко дослідники звертають увагу на те, що система криміналістичних знань та використання їх специфічних напрямів досить розгалужена, й тому має багато форм. Під формою використання спеціальних знань розуміють зовнішній прояв їх суті, що зумовлена їх змістом та знаходить своє практичне

¹ Ламах Т. Б. Можливості використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні масових заворушень. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 1 (6). С. 136–140.

відображення під час розслідування злочинів¹. Ураховуючи те, що, на думку дослідників, загальновизнаними є дві процесуальні форми використання спеціальних знань у кримінальному провадженні – судова експертиза та участь спеціаліста під час проведення процесуальних дій², на наш погляд, найбільш доцільно буде охарактеризувати види судових експертиз як основної форми використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень крізь призму здійснення його щодо незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій. Так, до кола основних експертиз, що можна було б застосувати в процесі досудового розслідування відповідної категорії кримінальних правопорушень, зараховують: почеркознавчу, лінгвістичну, дактилоскопічну, судово-медичну, трасологічну, вибухотехнічну, комп'ютерно-технічну, експертизу відео-, звукозапису тощо.

Трасологічна експертиза. Трасологічна експертиза є однією з найбільш застосовуваних і передбачає аналіз (тією чи іншою мірою) слідів, що виявлені на місці вчинення правопорушення чи пов'язані з ним. Своєчасне виявлення, їх фіксації, об'єктивна та неупереджена оцінка безпосередньо впливають на хід досудового розслідування та його результативність.

У контексті розслідування незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і

¹ Марчук Р. П. Форми використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів та їх криміналістична систематизація. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2003. № 2. С. 156–160.

² Мединська Л. В. Використання спеціальних знань у кримінальному провадженні України. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 2 (5), 2014. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v2_2014/27.pdf

демонстрацій важливим є не лише фіксація, а й належне вилучення слідів із місця події, оскільки вони матимуть важливе значення в доказуванні способів і засобів, які були використані зловмисником (зловмисниками) для досягнення злочинного результату.

Основну увагу в межах трасології суб'єкту збору доказів належить звернути на матеріальні відображення слідів рук, ніг, взуття, коліс автотransпортних засобів, конкретні знаряддя вчинення чи допоміжні предмети тощо. Водночас трасологія як напрям у криміналістиці характерна тим, що важливим є не лише наявність слідоутворювального об'єкта (руки, ноги, елемента взуття), а й слідоприймального – тобто місця, що містить слід, придатний для ідентифікації.

В. Плетенець, формуючи конспект лекцій із дисципліни «Криміналістика», узагальнює, що до завдань трасології, серед інших, належать вивчення: видів слідів та їх типових властивостей, які можуть мати значення для ідентифікації об'єктів; умов та механізму утворення слідів, які дають змогу встановити обставини події кримінального правопорушення; наявних проблемних аспектів у досліджуваній галузі, а також розроблення нових засобів і методів виявлення, фіксації, вилучення та дослідження слідів тощо¹. Таким чином, об'єктивно утворюється низка завдань, які слідчому чи спеціалісту-криміналісти необхідно виконати в межах збору доказів і подальшого призначення щодо них трасологічної експертизи. Це пов'язано не лише з відшукуванням такого сліду, а й наданням оцінки щодо

¹ Плетенець В. Криміналістика : конспект лекцій. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2018. 173 с.

можливості його подальшої ідентифікації, правильного вилучення та інших аспектів.

Почеркознавча експертиза. Цей вид використання спеціальних знань переважно використовується за наявності рукописних текстів, підписів у документах і, наприклад, на будь-яких покриттях, що підлягають вилученню, що тим чи іншим способом і мірою взаємопов'язані з учиненням незаконного перешкоджання організації чи проведенню мирного зібрання. Водночас науковці також надають певні характеристики особливостям і змістовним елементам відповідного виду використання спеціальних знань.

I. Пиріг, характеризуючи зміст і сутність почеркознавчої експертизи підкреслює, що обов'язковим елементом, що визначає необхідність її проведення є наявність у матеріалах кримінального провадження доказів у формі рукописного тексту чи підписів, виконаних особами, що можуть також міститись у записних книжках, перекидних календарях, на окремих аркушах паперу та містити інформацію щодо осіб. Об'єктом почеркознавчої експертизи є почерковий матеріал, у якому відображені ознаки почерку певної особи в тому обсязі, у якому їх можна виявити для вирішення поставлених завдань¹. На нашу думку, крізь призму поліваріативності вчинення такого кримінального правопорушення, як перешкоджання організації чи проведенню мирного зібрання, слід звернути увагу, що рукописні тексти можуть бути виконані на листівках із погрозами щодо намірів проведення мирного

¹ Пиріг I. В. Призначення експертиз при розслідуванні отримання неправомірної вигоди. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Дискусійні питання застосування антикорупційного законодавства»* (ДДУВС, 15.11.2019). URL: <http://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/4059/1/47.pdf>

зібрання, на незаконно виданих документах (підписи посадових осіб), що цілеспрямовано перешкоджають проведенню мирного зібрання, на планах і схемах силового перешкоджання мирному зібранню, з указанням напрямів рук осіб, що планують заподіяти тілесні ушкодження особам-учасникам мітингу.

Міжнародні дослідники предмета й об'єкта криміналістики зазначають, що в судовому почеркознавстві до «збиваючих» чинників зараховують такі: зміна пози при написанні; незвичне тримання приладу письма; поверхня чи письмові інструменти; виконання рукопису лівою рукою за звичного письма правою; зміна психологічного і фізіологічного стану особи; психічні захворювання; виконання рукопису особливим чином, наприклад, із незвичним темпом, дуже старанно, з наслідуванням почерку іншої особи, друкованого чи креслярського шрифту^{1;2}. Усі ці особливості та чинники безпосередньо впливають на визначення приналежності тієї чи іншої особи до вчиненого чи такого, що готується, кримінального правопорушення, пов'язаного з незаконним перешкоджанням організації чи проведенню мирного зібрання. Уточнювальні особливості та інші елементи можуть стати підґрунтям для встановлення логічних взаємозв'язків між фактами та обставинами, що зафіксовані в ході досудового розслідування та в подальшому стати фундаментом для побудови обвинувачення відносно осіб, що, ймовірно, вчинили кримінальне правопорушення.

¹ Divya Bajpai Tripathy. Handwriting examination on unusual surfaces: A Review. *Journal of Seybold Report*. Vol. 15, Issue 9. 2020.

² Арошкер Л. Е. Неидентификационные исследования в почерковедческой экспертизе. Киев. 1972. 96 с.

Дактилоскопічна експертиза. Дактилоскопічна експертиза є однією з найбільш розповсюджених у досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень експертиз, найбільш застосовною формою використання спеціальних знань, оскільки унікальність слідів пальців рук особи є беззаперечною. Про це зазначають й вітчизняні дослідники, котрі підкреслюють, що зазначена форма використання спеціальних знань є досить універсальною та не лише охоплює суттєвий обсяг інформації, що може бути використана в досудовому розслідуванні, а й сприяє встановленню основних закономірностей і процесів у відповідному механізмі.

Т. Сухомлин і Т. Юрчик зазначають, що вчення про сліди рук людини, з огляду на історію її виникнення та використання в процесі розкриття та розслідування злочинів, є одним із фундаментальних, оскільки з огляду на структурно-змістовне наповнення дає можливість сприяти розкриттю та розслідуванню злочинів у спосіб встановлення та аналізу фактично беззаперечної інформації¹. Аналогічної позиції дотримується також і частина інших науковців, підкреслюючи, що під час проведення огляду місця події належну увагу слід звернути на виявлення, фіксацію та подальше направлення на дослідження слідів пальців рук осіб, оскільки це впливає на визначення приблизного зросту, віку і статі особи, яка ці сліди залишила². Водночас щодо

¹ Сухомлин Т. В., Юрчик Т. В. Судово-дактилоскопічна експертиза у кримінальному провадженні. *Молодий вчений*. № 10 (74). 2019. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2019/10/128.pdf>

² Шевцов С. О. Установлення індивідуальних ознак злочинця за результатами огляду місця події. *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 100-річчю від дня народж. д-ра юрид. наук, проф., засл. діяча науки і техніки України М.В. Салтєвського* (Харків, 7-8 листоп. 2017 р.). Харків : Право, 2017. С. 29-31.

питання використання спеціальних знань у галузі дактилоскопії в контексті здійснення досудового розслідування кримінального правопорушення щодо незаконного перешкоджання організації чи проведенню мирного зібрання слід звернути увагу, що за допомогою використання відповідних знань у процесі здійснення досудового розслідування можна встановити не лише окремі особливості вчинення тим чи іншим способом незаконного перешкоджання проведенню чи організації мирного зібрання, а й встановити основні логіко-структурні закономірності, що безпосередньо впливають на подальше планування досудового розслідування та його вектор.

Судово-медична експертиза. Судово-медична експертиза є одним із інструментів, що використовуються на стадії досудового розслідування будь-яких кримінальних правопорушень, зокрема це стосується тих, де мають місце тілесні ушкодження, будь-які причетні до вчинення кримінального правопорушення біологічні матеріали особи, що дають підстави для побудови логічних закономірностей щодо причетності окремих осіб до кримінального правопорушення.

Крім цього, дослідники неодноразово зазначали, що судово-медична експертиза за своїм змістом і сутністю має медичний зміст, потребує наявності в особи спеціальних медичних і біологічних знань для якісного вирішення й надання розгорнутої відповіді на питання, поставлені слідчим, прокурором¹. Водночас варто звернути увагу на статистичні показники, надані В. Франчуком, про те, що

¹ Судова медицина : підручник для студентів мед. вузів. / за ред. І. О. Концевич, Б. В. Михайличенка. Київ : МП «Леся», 1997. С. 640–646.

92 % постанов слідчих містили різноманітні недоліки щодо змісту, доцільності чи коректності у формулюваннях питань. Серед таких недоліків є: повторюваність, некоректність або провокативність, знаходження поза компетенцією судово-медичної експертизи, громіздкість за побудовою тощо¹. На нашу думку, окреслена ситуація та інші подібні випадки зумовлюють необхідність більш детального роз'яснення предмета, об'єкта й меж судово-медичної експертизи, а також потреби в безпосередньому залученні судово-медичного експерта чи особи, що володіє довідковими знаннями з цієї галузі, до процесу правильного формулювання питань експертного дослідження.

Крім цього, судово-медична експертиза дає змогу знайти відповіді та встановити логічні закономірності відносно таких питань: у разі виявлення трупа в досудовому розслідуванні відповідної категорії – характер, давність, локалізація та ймовірний час нанесення ушкоджень, ознаки якого ступеня тяжкості вони мають, чим були заподіяні, яким способом і чи можливо було заподіяти таку шкоду самостійно; за умови, що результатом незаконного перешкоджання стало заподіяння низки тілесних ушкоджень – характер та локалізація ушкоджень, яким предметом могли бути спричинені, його характеристики та в який спосіб його було застосовано, як давно та який ступінь тяжкості вони мають; у випадку виявлення на місці події чи інших місцях, пов'язаних із учиненим злочином слідів крові – чи є кров на об'єкті, кому вона належить, яка в неї група та людині якої статі та віку вона належить та інші.

¹ Франчук В. В. Судово-медична експертиза у випадках неналежної професійної діяльності медичних працівників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. мед. наук : спец. 14.01.25 – судова медицина. Харків, 2020. 43 с.

Слід також підкреслити, що Кримінальним процесуальним кодексом України визначені випадки й обставини щодо обов'язкового проведення судово-медичної експертизи для встановлення: причини смерті; тяжкості і характеру тілесних ушкоджень; психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності; віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості¹. Крім цього, експертизи виділень, часток органів і тканин, волосся та інші види використання медичних знань у доказуванні також використовуються слідчими систематично.

Лінгвістична експертиза. Слід звернути увагу насамперед на тому, що можливості використання спеціальних знань лінгвістичного спрямування є досить широкими, оскільки як теоретики, так і практики підкреслюють можливість широкого її застосування та використання, що, зі свого боку, суттєво впливає на процеси й механізм доказування в досудовому розслідуванні будь-якої категорії кримінальних правопорушень.

Лінгвістична експертологія є вектором практикоорієнтованої лінгвістики, що напрацьовує практику використання спеціальних лінгвістичних знань, зокрема не лише в контексті дії права як динамічного явища, а й у контексті протиправної поведінки окремих осіб². Крім

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

² Ажнюк Л. В. Типологія об'єктів лінгвістичної експертизи і методика їх дослідження / Л. В. Ажнюк // Мовознавство. – К., 2016. – С. 3–18.

цього, теоретико-методологічний базис проведення відповідних досліджень системно вдосконалюється не лише з урахуванням постійного застосування, а й у межах наукових напрацювань дослідників відповідної галузі, що спрямовані на діагностуванні юридично важливі факти як на поверхневому, так і на глибинному змістовному рівнях досліджуваного текстового матеріалу¹. Зазначене наукове підґрунтя системного використання лінгвістичних знань, на нашу думку, об'єктивно відображає відповідний механізм у контексті доказування кримінально протиправної поведінки окремих осіб, а також причетності, ролі й місця очевидців (свідків) і потерпілих у відповідній системі координат. Крім цього, указане має бути інтерпретоване крізь призму застосування відповідних категорій у практичній діяльності.

Так, дослідники Київського експертно-дослідного центру наголошують, що залежно від поставлених завдань лінгвістичні експертизи можна розділити на: семантико-текстуальні (тлумачення об'єктивного змісту тексту (можуть бути корисні у справах про наклеп, погрозу, звинуваченнях в екстремізмі, щодо виявлення ознак загрози); мовознавчі (установлення ідентичності імен чи прізвищ); авторознавчі (для встановлення автора тексту чи рис соціально-демографічного портрета автора тексту, а також стану автора на момент створення тексту)². Так інформація підкреслює можливість застосування відповідної експертизи (одного з видів або одразу всіх її

¹ Лажнюк Л. В. Лінгвістична експертиза: статус і методологічні презумпції. *Мовознавство*. 2012, № 3. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/183654/04-Azhniuk.pdf?sequence=1>

² Лінгвістична експертиза. Офіційний веб-ресурс ТОВ «Київський експертно-дослідний центр». URL : <https://kedc.org.ua/linhvistychna-ekspertyza/>

видів, що сприятимуть встановленню не лише оціночних категорій і понять, що впливають на доведення вини особи, що, ймовірно, вчинили кримінальне правопорушення, а й відносно правдивості показів свідків і потерпілих осіб, зокрема й щодо індивідуальних морально-психологічних особливостей стану автора на момент створення того чи іншого тексту, що має значення в досудовому розслідуванні відповідного правопорушення.

Вибухотехнічна експертиза. Необхідність призначення вибухотехнічної експертизи під час розслідування незаконного перешкоджання проведенню мирного зібрання, що було вчинене з використанням будь-яких вибухових речовин, зокрема й тих, що містяться в саморобних пристроях невідомого походження, є нагальною. Усі речовини й суміші, що детонували на місці проведення мирного зібрання та дія яких була направлена на перешкоджання мирному зібранню, мають бути досліджені та долучені до матеріалів кримінального провадження.

Вітчизняні дослідники зазначають, що вибухотехнічна експертиза призначається під час досудового розслідування й судового провадження щодо злочинів, пов'язаних із застосуванням вибухових речовин, вибухових пристроїв, боєприпасів та їх комплектуючих, що містять вибухові речовини, або їх незаконним зберіганням, носінням, виготовленням, збутом, розкраданням. Така експертиза проводиться в експертних установах (підрозділах), у розпорядженні яких є стаціонарні вибухотехнічні лабораторні комплекси, кваліфіковані вибухотехніки, потужна дослідницька база, довідково-інформаційні

ресурси, випробувальні полігони тощо¹. Тобто, установивши, що суб'єктами силового перешкоджання було використано вибухові речовини як спосіб чи інструмент вчинення злочину, слідчим має бути докладено зусиль до вилучення слідів пороху й будь-яких дотичних до вибуху об'єктів під час огляду місця події, до моменту, поки таке місце буде приведенне в першочерговий вигляд.

Крім цього, у методичних виданнях констатовано, що об'єктами судової вибухотехнічної експертизи є: речовини, що підозрюються на належність до вибухових; предмети, що можуть бути віднесені до залишків вибухового пристрою (уламки, залишки годинникового механізму та джерел живлення, відірваний шматок, обірвана частина дроту, частини пакувального матеріалу тощо); ґрунт, інші речовини та матеріали з поверхонь навколо вирви, що утворилася внаслідок вибуху; предмети-носії, що містять нашарування можливих продуктів вибухового перетворення вибухових речовин (частинки і мікрочастинки речовин, кіптява); одяг потерпілих або його залишки². Таким чином, уважаємо, що відібрання матеріалів для проведення вибухотехнічної експертизи може бути здійснено не лише на місці події, а й під час обшуку в житлових приміщеннях і місцях перебування суб'єктів злочину, а також місцях, де було вчинено готування до злочину. Крім цього, наголошуємо на необхідності детального огляду місця події силового перешкоджання проведенню мирного зібрання, оскільки

¹ Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 1 / за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 2019. 456 с.

² Технологія призначення судових експертиз : практ. порадник / М-во внутр. справ України, Експертна служба, Харківський наук.-дослід. експерт.-криміналіст. центр; [авт.-уклад. : С. І. Перлін, С. О. Шевцов, О. В. Кокорін]. Харків, 2018. 103 с.

первинна обстановка, сліди його вчинення та інші елементи застосування вибухових речовин у механізмі відповідного кримінального правопорушення досить швидко змінюються та можуть бути втрачені.

Комп'ютерно-технічна експертиза. На нашу думку, цей вид експертизи в доказуванні незаконного перешкоджання організації мирного зібрання може бути застосований у тих випадках, де службовою особою було використано свої повноваження та якщо це зафіксовано електронно-телекомунікаційними системами, що забезпечують документообіг, або ж у випадках, коли організація незаконного перешкоджання мирному зібранню була застосована із використанням будь-яких інформаційно-телекомунікаційних систем чи залишили цифрові сліди (електронні листи, проекти й чернетки документів, інформацію про вхід до комп'ютерних мереж із конкретних пристроїв тощо).

Ю. Павлова також звертає на це увагу й підтверджує нашу думку про те, що в умовах суцільного проникнення інформаційно-телекомунікаційних технологій в усі сфери суспільного життя електронний доказ стає основним джерелом доказової інформації під час розгляду окремих категорій справ¹, про що зазначено вище, під час розгляду основних джерел доказової інформації в досудовому розслідуванні відповідної категорії кримінальних правопорушень.

А. Білоусов указує, що комп'ютерно-технічну експертизу під час досудового розслідування зазвичай

¹ Павлова Ю. С. Особливості збирання та процесуального закріплення електронних доказів у цивільному судочинстві. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Вип. 4. Т. 1. С. 77.

призначають на його початковому етапі, після проведення огляду місця події та обшуку, коли інформації для подальшого розслідування недостатньо. Комп'ютерно-технічна експертиза – це самостійний рід судових експертиз, що належить до класу інженерно-технічних, яку проводять із метою визначення статусу об'єкта як комп'ютерного засобу, виявлення й вивчення його слідової картини, а також отримання доступу до інформації на носіях з подальшим всебічним її дослідженням¹, утім електронні докази в такому випадку можуть слугувати не лише підтвердженням тісного взаємозв'язку між суб'єктом учиненого кримінального правопорушення й фактичними обставинами такого діяння, а й призвести до встановлення додаткових обставин щодо причетності інших осіб.

Крім цього, об'єктами, що можуть визнаватись в досудовому розслідуванні, є не лише конкретні елементи інформаційних систем, а й електронні листи, електронні документи, файли й вихідні дані електронної пошти, додаткові тимчасові файли обробки інформації, а також звичайні інформаційні, відео- чи фотоматеріали, що містяться на конкретному носії чи в хмарному сховищі.

М. Климчук та інші дослідники, на наш думку, слушно підкреслюють, що характерною рисою такої інформації з позиції доказування є те, що вона може виступати як безпосередній слід кримінального правопорушення, так і носій такого сліду, тобто об'єкт-слідоносій. Як і будь-який слід, комп'ютерна інформація відображає факт взаємодії матеріальних об'єктів, але комп'ютерна інформація легко може бути змінена або знищена

¹ Білоусов А. С. Криміналістичний аналіз об'єктів комп'ютерних злочинів : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 2008. С. 78.

дистанційно¹. Саме це, уважаємо, уналежнює відповідну інформацію, що буде відшукано чи нам місці вчинення кримінального правопорушення чи під час проведення обшуку, огляду, у процесі тимчасового доступу до речей і документів, до найбільш легко знищеної, і, відповідно, до такої, що має бути віднайдена та вилучена найперше.

Експертиза відео-, звукозапису. У контексті здійснення ефективного досудового розслідування незаконного перешкоджання організації чи проведенню мирних зібрань ключовим, на нашу думку, є концентрація уваги на основних і найбільш беззаперечно достовірних джерел доказової інформації. До кола таких джерел, на наш погляд, можна віднести відеозапис із місця події, відеозапис яких демонструє причетність тих чи інших осіб до вчиненого перешкоджання, а також аудіозаписи різноманітного характеру й змісту, що становлять доказове значення до конкретного кримінального провадження.

О. Брендель звертає увагу, що на сьогодні перешкодами до використання цифрових технологій та новітніх технічних розробок у кримінальному процесі та оперативно-розшуковій діяльності є побоювання того, що докази, отримані шляхом застосування новітніх технологічних засобів, можна легко сфальсифікувати². Проте наразі, коли цифрові технології наскрізь пронизали всі сфери суспільного життя, на нашу думку, такий вид експертних досліджень в умовах необхідності доведення цілісності й невідомості будь-якого відео-,

¹ Климчук М. П., Комісарчук Ю. А., Марко С. І., Стецик Б. В. Судова комп'ютерно-технічна експертиза у кримінальному провадженні : навч. посіб. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 112 с.

² Брендель О. І. Засоби прихованого відеоспостереження та особливості їх використання в процесі розслідування злочинів і експертного дослідження. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Випуск 16/2016. С. 239–247.

аудіоматеріалу є критично необхідними й досить функціональними.

Як справедливо зазначає І. Горбач-Кудря, у межах експертних спеціальностей основними завданнями експертизи звуко- та відеозапису є проведення технічної експертизи матеріалів і засобів звуко- та відеозапису, диктора за фізичними параметрами усного мовлення, акустичних сигналів та середовищ, усного мовлення та інші підтипи. При цьому авторка звертає увагу інших дослідників на положення ДСТУ, що визначають основні термінологічні особливості, а саме зміст і сутність понять «фонограма», «відеофонограма», «відеограма», «запис», «монтаж» тощо^{1,2}, що, звісно ж, обумовлює певну складність у проведенні такого типу експертних досліджень та потребуватиме високого кваліфікаційного та професійного рівня суб'єкта, що відбирає таку інформацію в законний спосіб і в інтересах досудового розслідування, а також щодо постановки запитань експертного дослідження.

Так, наприклад, проведенню лінгвістичної експертизи аудіозапису, що зазвичай допомагає з високою точністю встановити особу-потерпілого чи особу-злочинця, передусє попередня оцінка відповідного аудіоматеріалу слідчим на предмет схожості характерних рис голосу та мовлення суб'єктів, причетних до кримінального правопорушення, що розслідується, і дотичності змісту відповідної розмови до механізму вчинення кримінального правопорушення, готування до його вчинення чи приховання слідів його вчинення.

¹ Горбач-Кудря І. А. Експертиза звуко- та відеозапису: поняття, завдання та методи дослідження. URL : http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/9122/1/СУЧАСНІ%20КРИМІНАЛІСТИЧНІ_р008-009.pdf

² Записування і відтворення інформації. Терміни та визначення : ДСТУ 2737-94. [Чинний від 31.08.94]. Київ : Держстандарт України, 1994. 160 с.

Висновки до розділу 4

На основі детально проаналізованого матеріалу, урахувуючи завдання дослідження, визначені в цьому розділі, що передбачали характеристику інституту тактичного забезпечення досудового розслідування незаконного перешкоджання організації чи проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій, обґрунтовано науково-теоретичні та практичні висновки й рекомендації щодо оптимізації функціонування зазначеного інституту.

Характеристика взаємодії під час досудового розслідування незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій дала змогу довести та додатково обґрунтувати позицію про необхідність організації взаємодії на досудовому розслідуванні будь-якого кримінального правопорушення, зокрема перешкоджання організації чи проведенню мирного зібрання, що визначається за замовчуванням, а кількість залучених засобів, сил і засобів залежить від обсягу та масштабу вчиненого, відповідно, збільшується у прогресії залежно від кількості осіб, які брали участь у зібранні, стадії закінчення вчиненого кримінального правопорушення та ін. Серед найбільш типових і актуальних видів взаємодії виокремлюють: слідчо-оперативну взаємодію; взаємодію слідчого і прокурора; слідчо-судову взаємодію; слідчо-експертну взаємодію; міжвідомчу взаємодію слідчого.

За результатами дослідження порядку проведення слідчих (розшукових) дій щодо отримання інформації з речових та особистих джерел у розслідуванні незаконного перешкоджання організації чи проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій обґрунтовано, що класифікація доказів,

яка передбачає їх розподіл на особистісні ((усна чи письмова інформація, яка безпосередньо отримана від осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні (слідчі (розшукові) дії: допит, пред'явлення для впізнання тощо (наприклад, слідчий експеримент), що належать частково також до засобів роботи з речовими доказами)) та речові ((інформація, узагальнена спеціально уповноваженим суб'єктом для долучення до матеріалів кримінального провадження та використання в доказуванні (слідчі (розшукові) дії: огляд, обшук, призначення експертизи тощо)), є найбільш виправданою й доповнювальною в контексті проведення досудового розслідування цього виду кримінального правопорушення.

На підставі аналізу інституту застосування спеціальних знань як засобу тактичного забезпечення досудового розслідування незаконного перешкоджання організації чи проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій доведено, що спеціальні знання як науково-прикладна категорія використовуються суб'єктом досудового розслідування як інститут права й інструмент розслідування, а особа, яка ними володіє, безпосередньо застосовує їх для отримання додаткової інформації. До основних видів експертних досліджень, які можуть найбільш ефективно вплинути на доведення винуватості осіб у вчиненні відповідних кримінальних правопорушень, належать: трасологічна, почеркознавча, лінгвістична, дактилоскопічна, судово-медична, фототехнічна та портретна, експертиза матеріалів, речовин і виробів, вибухотехнічна, комп'ютерно-технічна, відео- та звукозаписна експертизи.

ВИСНОВКИ

Аналіз теоретичних і практичних основ формування методики досудового розслідування незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій дав авторові підстави обґрунтувати такі теоретико-практичні висновки.

1. Щодо генези становлення права громадян України збиратися мирно, без зброї, проводити збори, мітинги, походи і демонстрації як об'єкта кримінально-правової охорони. Однозначно негативним є наявність у переліку форм учинення кримінального правопорушення конкретних видів мирних зібрань, що значно звужує можливість притягнення до кримінальної відповідальності осіб, винних у перешкодженні реалізації права збиратися мирно в інших, більш прогресивних формах (наприклад, автопробіги).

Пропозиція щодо вдосконалення полягає в тому, що склад відповідної статті КК України необхідно розширити, визначивши при цьому об'єктом саме незаконне перешкоджання реалізації права на мирні зібрання. Крім цього, на нашу думку, з огляду на тяжкість вчинюваного кримінального правопорушення, а також важливість та високе соціальне значення інституту мирних зібрань саме в українському суспільстві, логічним є підвищення кримінальної відповідальності за вказане діяння та розподіл форм його вчинення та інших обставин на низку стійких теоретико-правових конструкцій (окремих частин статті), що дозволить не лише додати необхідні додаткові види покарань до основних, а й значно спростить правозастосування загалом *(відповідні пропозиції*

відображено в проєкті Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності досудового розслідування незаконного перешкоджання організації чи проведенню мирних зібрань», додаток Б).

2. Щодо сутності та змісту незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій та криміналістичні аспекти його вивчення. На нашу думку, визначальним чинником при окресленні дефініції незаконності перешкоджання є законність самого мирного зібрання. Це розуміється в двох аспектах: у вузькому – полягає в тому, що зміст і сутність незаконності діяльності суб'єкта кримінального правопорушення зумовлена об'єктивними чинниками (наприклад, у спосіб зловживання службовим становищем чи застосування фізичного насильства), у той час як у широкому (пропонується до обговорення науковою спільнотою) – саме законність проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій, яким перешкоджають, є підставою для притягнення особи до кримінальної відповідальності, оскільки якщо їх проведення було заборонене, діяльність щодо перешкоджання може набувати законних рис у разі вчинення її спеціально уповноваженими суб'єктами в законний спосіб.

Зміст перешкоджання спрямований на унеможливлення реалізації відповідних прав. Він характеризується умислом, розумінням особи, яка це вчиняє, усіх супутніх характеристик своєї діяльності, її цілеспрямованості та очікування на позитивний результат такої діяльності. Крізь призму положень і норм кримінального права такі характеристики трактують як елементи складу

кримінального правопорушення й залежно від об'єктивних обставин і визначеності в законодавстві України відіграють основну чи допоміжну роль як у кваліфікації такого діяння, так і під час здійснення досудового розслідування безпосередньо.

3. Щодо криміналістичної характеристики особи, яка вчинила незаконне перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій. З метою силового перешкодження реалізації права на мирні зібрання зазвичай залучаються не лише повнолітні, а й неповнолітні та навіть малолітні особи, ураховуючи неможливість притягнення їх до кримінальної відповідальності в окремих випадках, користуючись морально-психологічною незрілістю та неусвідомленням сутності та змісту власних дій. Досить системним є залучення до аналогічних дій осіб, що перебувають на психіатричному й наркологічному обліках. За результатами аналізу матеріалів кримінальних проваджень за фактом незаконного перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій крізь призму попередньо проаналізованих наукових концепцій обґрунтовано, що кримінально-правові ознаки, фізіобіологічні характеристики, соціально-рольові ознаки, морально-психологічні особливості є основними елементами надання криміналістичної характеристики відповідної особи.

4. Щодо підходів до визначення способів незаконного перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій. Ті способи, які визначені в КК України, щодо відповідного складу кримінального правопорушення (учинення такого діяння

щодо законного мирного зібрання службовою особою – відповідно з використанням службового становища, а також із застосуванням насильства, що може бути досить різноманітним), безпосередньо впливають на його кваліфікацію та є значимими в нормативно-правовому аспекті, а інші дозволяють у контексті загальної картини вчиненого кримінального правопорушення накопичити додаткових доказових матеріалів, синтезувати нову інформацію та якомога детальніше схарактеризувати особу злочинця крізь призму механізму притягнення до кримінальної відповідальності відповідної особи з дотриманням вимог і засад кримінального процесу та криміналістики.

Насильство, як й інші соціально небезпечні протиправні прояви, негативно впливає на правопорядок у суспільстві, є найбільш соціально небезпечною формою девіантної поведінки. Саме тому КК України та іншими нормативно-правовими актами забезпечується корінна система кримінально-правової охорони суспільних і приватних інтересів від насильницьких посягань. У будь-якій своїй формі насильство є соціально небезпечним, незалежно від того, чи є воно інструментом вчинення злочину безпосередньо, чи було застосовано для досягнення інших злочинних цілей, чи носило характер фізичного впливу, чи було лише моральним або ж фінансовим.

Характерними рисами насильства в межах учинення незаконного перешкоджання організації чи проведенню мирного зібрання є те, що воно: перш за все, є протиправним (оскільки легітимність насильства – це риса, притаманна працівникам органів правопорядку виключно у визначених законодавством України межах і випадках); учиняється

конкретним суб'єктом кримінального правопорушення; має на меті досягнення злочинного результату у вигляді перешкоджання мирному зібранню, що організовується чи яке фактично розпочате; має як фізіологічний вплив (на стадії проведення зібрання), так і морально-психологічний (що виражається в перешкодженні організації мирного зібрання шляхом погроз звільнення з роботи, відрахування з навчання, викрадення близьких осіб, псування чи знищення майна особи-організатора чи учасників тощо).

Зміст і сутність зловживання службовим становищем у контексті кримінально-правового захисту та охорони права громадян України збиратися мирною, без зброї полягає в тому, що конкретна особа, яка має повноваження не допустити проведення мирного зібрання, перешкодити його проведенню в будь-який спосіб, реалізує їх із відповідною метою та для досягнення злочинної мети. Проте критично важливим є зауваження саме змісту й сутності службового становища як інструмента вчинення кримінального правопорушення, оскільки без такої характеристики, було б неможливим вчинення відповідного кримінального правопорушення саме в такий спосіб.

5. Щодо обстановки вчинення незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій. Виокремлюючи та групуючи відповідні елементи обстановки вчинення незаконного перешкоджання організації або проведенню мирного зібрання, на нашу думку, слід концентруватись, як і раніше нами зазначалось, на тих криміналістичних чинниках, що мають, перш за все, кримінально-правовий вплив, а також позитивно чи негативно впливають на хід досудового розслідування (мають криміналістичне

значення), а саме: *місце та час вчинення незаконного перешкодження організації чи проведенню мирного зібрання; погодні умови, навколишні предмети (збраряддя та засоби); психологічна обстановка (психологічний стан учасників кримінального правопорушення).*

6. Щодо особливостей початку розслідування незаконного перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій. Суттєвими на початку досудового розслідування незаконного перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій, у контексті доказування, є низка чинників, що прямо чи опосередковано пов'язана з подіями, які передували зверненню до органів правопорядку, а саме:

1) **особа потерпілого або заявника** (що логічно дасть підстави стверджувати чи припускати різні слідчі версії, пов'язані з приналежністю відповідної особи до кола організаторів мирного зібрання, його учасників чи пересічних громадян, а, відповідно, виключити певні обставини й версії, що є неможливими (наприклад, неможливим є вчинення перешкодження організації чи проведенню мітингу щодо особи, яка не брала в ньому участі, а просто знаходилась поряд);

2) **джерело свідчень про вчинення кримінального правопорушення**, що, на наше глибоке переконання, відіграє одну з ключових ролей на початковому етапі, оскільки за умови надходження інформації з анонімного джерела (у випадку перешкодження проведенню мирного зібрання необхідно встановити не лише осіб, яким перешкоджають, та довести причетність особи, яка вчиняла протиправну діяльність, а й законність такого мирного зібрання; а в разі перешкодження організації проведення

такого зібрання, потребуватиме доведення факт такого перешкоджання крізь призму законності вимог його організаторів щодо проведення та наявності владних повноважень в особи, що перешкоджає);

3) обставини вчинення кримінального правопорушення, що є, на нашу думку, ключовим, оскільки за допомогою надання доручення оперативним підрозділам, одразу після внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, потребуватимуть встановлення: місце проведення зібрання; форма його проведення; наявність дозволу на проведення; коло осіб, які постраждали (у разі «фізичного» перешкоджання проведенню); ступінь і характер тілесних ушкоджень, що отримали особи; характерні риси осіб, що вчиняли відповідні протиправні дії, місце чи напрям, із якого вони з'явилися в зоні проведення мирного зібрання, та напрям, куди вирушили після, а також інші обставини.

7. Щодо обставин, що підлягають доказуванню під час здійснення досудового розслідування незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій. У контексті досудового розслідування незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, обов'язковим є доказування фактів: 1) проведення або дії щодо організації законного мирного зібрання (збору, мітингу, вуличного походу, демонстрації); 2) перешкоджання організації такого мирного зібрання чи його проведенню службовою особою або будь-якою іншою особою із застосуванням насильства; 3) винуватості (службової особи – будь-яким способом і будь-якої особи – шляхом застосування насильства) у вчиненому, зокрема й

доказування форми вини (яка в конкретному випадку полягає у прямому умислі), мотив (може бути достатньо різноманітний) і мета (що в будь-якому випадку полягає в недопущенні проведення мирного зібрання); 4) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат (є актуальним у результаті хуліганських дій відносно учасників або спробі їх силового розгону); 5) обставини, які впливають на ступінь тяжкості (як загальні – що впливають на суворість покарання, так і спеціальні – що можуть потягнути за собою перекваліфікацію відповідного правопорушення або додаткову його кваліфікацію за ознаками більш тяжкого кримінального правопорушення), характеризують особу обвинуваченого (оскільки складом кримінального правопорушення передбачаються спеціальний і загальний суб'єкти (як приклад, у разі вчинення службовою особою правоохоронного органу, відповідні дії потребуватимуть кваліфікації також за статтею 365 (Перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу) КК України, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження; 6) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання.

8. Щодо методики розслідування незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій крізь призму ситуаційного підходу. На нашу думку, на початку досудового розслідування, для спрямування подальший дій слідчим: 1) спрямовуються зусилля на встановлення факту події, що відбулась, доведення обставин, які утворюють

причинно-наслідковий зв'язок між собою та формують склад кримінального правопорушення; 2) встановлюються особи, причетні до вчинення такого перешкоджання, версіюються особливості такого вчинку, рівень їх суспільної небезпечності та порівнюються відповідні факти зі злочинними наслідками; 3) за фактом проведення огляду місця події та вилучення відео-, фотоматеріалів аналізується наявна інформація та систематизується за різними критеріями доказова база, що в подальшому слугує основою аргументації щодо проведення інших слідчих розшукових дій; 4) надається доручення щодо відпрацювання території навколо місця де проводилось мирне зібрання з метою пошуку ймовірних джерел доказової інформації та за можливості її вилучення; 5) проводиться робота з особами, які мають причетність до вчиненого кримінального правопорушення – потерпілими, ймовірними підозрюваними, свідками, очевидцями та іншими особами; 6) на підставі отриманої доказової інформації за необхідності призначаються експертні дослідження з метою ефективного застосування спеціальних знань, спрямованих на встановлення вагомих обставин (обставин, що підлягають доказуванню); 7) на підставі отриманої доказової та орієнтувальної інформації виявляють та за необхідності затримують особу (осіб), що вчинили фізичне насильство відносно потерпілих, і доводять причинно-наслідковий зв'язок між вчиненим фізичним насильством, а також мирним зібранням, що проводилось, та мотивом і метою вчинення правопорушником таких дій.

9. Щодо взаємодії в розслідуванні незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій. Запропоновано

визначити види взаємодії в досудовому розслідуванні відповідної категорії кримінальних правопорушень та обґрунтувати змістовне наповнення і загальну сутність кожної з них. Так, до відповідних видів взаємодії, на нашу думку, належать:

1. *Слідчо-оперативна взаємодія*, що полягає в наданні в установленому Кримінальним процесуальним кодексом України доручень у конкретних кримінальних провадженнях з урахуванням обсягу й складності слідчих (розшукових) дій, які необхідно провести. Належить до широко застосованих видів, характеризується тим, що коло оперативних підрозділів системно розширюється (наприклад, підрозділами кримінального аналізу чи кіберполіції Національної поліції України), що значно розширює можливості в досудовому розслідуванні. За умови виявлення оперативними підрозділами факту вчинення незаконного перешкоджання організації чи проведенню мирного зібрання суб'єктом ініціативи такої взаємодії є оперативний підрозділ, оскільки така інформація має бути внесена до ЄРДР.

2. *Слідчо-прокурорська взаємодія*, що є найбільш тісним і взаємозамінним видом взаємодії, оскільки процесуальний керівник – прокурор є не лише суб'єктом здійснення процесуального нагляду, а й в окремих випадках самостійним суб'єктом проведення слідчих (розшукових) дій і прийняття процесуальних рішень. Крім цього, важливим є аспект погодження прокурором деяких рішень, прийнятих слідчим у досудовому розслідуванні.

3. *Слідчо-судова взаємодія*, що носить здебільшого контрольний контекст і використовується слідчим у досудовому розслідуванні конкретного кримінального

правопорушення для отримання дозволу на проведення певної слідчої (розшукової) дії чи під час вирішення інших питань, пов'язаних зокрема й із неприйняттям рішення, бездіяльністю слідчого чи інших обставин, що впливають на хід здійснення досудового розслідування.

4. *Слідчо-експертна взаємодія*, що використовується слідчим і прокурором у порядку, визначеному Кримінальним процесуальним кодексом України, для залучення спеціальних знань у дослідженні певних предметів, об'єктів, явищ, зокрема на основі вже отриманої слідчим у досудовому розслідуванні інформації, що дозволяє будувати подальше розслідування. Нерідко проведення різного виду й типу експертиз безпосередньо впливають на кінцевий результат досудового розслідування, адже в результаті слідчо-експертної взаємодії отримуються докази, що мають ключове значення та є носіями первинної інформації.

5. *Міжінституційна взаємодія слідчого*, що пов'язана зі здійсненням у ході досудового розслідування слідчим інформаційно-запитувальної роботи, яка полягає в направленні запитів, звернень й застосуванні інших форматів отримання доказової інформації в досудовому розслідуванні з органів державної влади, місцевого самоврядування, від юридичних осіб будь-якої форми власності.

10. Щодо проведення слідчих (розшукових) дій для отримання інформації з матеріальних й особистісних джерел у розслідуванні незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій. Збір доказової інформації в досудовому розслідуванні здебільшого відбувається в спосіб проведення

слідчих (розшукових) дій і прийняття процесуальних рішень. *Для роботи з особистісними доказами*, на нашу думку, більш доцільним і розповсюдженим буде використання таких слідчих (розшукових) дій, як допит, пред'явлення для впізнання тощо (наприклад, слідчий експеримент, який належить частково також і до інструментів роботи з речовими доказами), у той час як *для отримання доказової інформації з речових джерел* логічним будем використання огляду, обшуку, призначення експертизи тощо.

Так, у ході розслідуванні незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій, ключову роль має допит потерпілого й допит очевидців, свідків, оскільки суб'єкт такого злочинного посягання не завжди встановлюється одразу. На початковому етапі слідчим має бути сформовано перелік питань, що за його переконанням та з урахуванням об'єктивної дійсності дасть змогу встановити всі обставини вчинення кримінального провадження. Допит, незалежно від обставин і ситуації, а також суб'єкта, відносно якого він проводиться, є ключовою слідчою (розшуковою) дією. Від його результатів залежить напрям подальшого здійснення досудового розслідування, установлення всіх обставин і подій, очевидцями чи учасниками якого стали відповідні особи. У разі незаконного перешкоджання організації з використанням службового становища допит взагалі є магістральною слідчою (розшуковою) дією, оскільки проведення огляду місця події (що є можливим і до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань) є недоцільним у разі відсутність такого місця та тактичної необхідності.

11. Щодо використання спеціальних знань як засобу тактичного забезпечення досудового розслідування незаконного перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій. До кола основних експертиз, які можна було б застосувати в процесі досудового розслідування відповідної категорії кримінальних правопорушень, належать: *трасологічна експертиза* (є однією з найбільш застосовних, передбачає аналіз (тією чи іншою мірою) слідів, що виявлені на місці вчинення правопорушення чи пов'язані з ним. Своєчасне виявлення, їх фіксації, об'єктивна та неупереджена оцінка безпосередньо впливають на хід досудового розслідування та його результативність); *почеркознавча експертиза* (переважно використовується за наявності рукописних текстів, підписів у документах і, наприклад, на будь-яких покриттях, що підлягають вилученню, що тим чи іншим способом і мірою взаємопов'язані з учиненням незаконного перешкодження організації чи проведенню мирного зібрання); *дактилоскопічна експертиза* (є однією з найбільш розповсюджених у досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень експертиз, найбільш застосовною формою використання спеціальних знань, оскільки унікальність слідів пальців рук особи є беззаперечною); *судово-медична експертиза* (є одним із інструментів, що використовують на стадії досудового розслідування будь-яких кримінальних правопорушень, зокрема, це стосується тих, де мають місце тілесні ушкодження, будь-які причетні до вчинення кримінального правопорушення біологічні матеріали особи, що дають підстави для побудови логічних закономірностей щодо причетності окремих осіб до кримінального правопорушення); *лінгвістична експертиза* (можливості

використання спеціальних знань лінгвістичного спрямування є досить широкими, оскільки як теоретики, так і практики підкреслюють можливість широкого її застосування та використання, що, зі свого боку, суттєво впливає на процеси й механізм доказування в досудовому розслідуванні будь-якої категорії кримінальних правопорушень); *вибухо-технічна експертиза* (її необхідність під час розслідування незаконного перешкоджання проведенню мирного зібрання, що було вчинене з використанням будь-яких вибухових речовин, зокрема й тих, що містяться в саморобних пристроях невідомого походження, є нагальною. Усі речовини й суміші, що детонували на місці проведення мирного зібрання та дія яких була направлена на перешкоджання мирному зібранню, мають бути досліджені та долучені до матеріалів кримінального провадження); *комп'ютерно-технічна експертиза* (може бути застосована в тих випадках, де службовою особою було використано свої повноваження та якщо це зафіксовано електронно-телекомунікаційними системами, що забезпечують документообіг, або ж у випадках, коли організація незаконного перешкоджання мирному зібранню була застосована із використанням будь-яких інформаційно-телекомунікаційних систем чи залишили цифрові сліди (електронні листи, проєкти й чернетки документів, інформацію про вхід до комп'ютерних мереж із конкретних пристроїв тощо); *експертиза відео-, звукозапису* (у контексті здійснення ефективного досудового розслідування незаконного перешкоджання організації чи проведенню мирних зібрань ключовим показником, на нашу думку, є концентрація уваги на основних і найбільш беззаперечно достовірних джерел доказової інформації. До

кола таких джерел, уважаємо, може бути віднесений відеозапис із місця події, де продемонстровано причетність тих чи інших осіб до вчиненого перешкодження, а також аудіозаписи різноманітного характеру й змісту, що становлять доказове значення до конкретного кримінального провадження).

Перспектива подальших наукових пошуків, на думку автора, може полягати в підвищенні якісної аргументації викладених у монографічному дослідженні положень, аргументів і висновків. Окремим питанням постає необхідність використання в подальшій підготовці доповненого видання матеріалів кримінальних проваджень щодо незаконного перешкодження мирних зібрань під час подій Революції на граніті, Помаранчевої Революції та Революції Гідності, що суттєво покращило б якість пропозицій і рекомендацій щодо алгоритму досудового розслідування відповідної категорії кримінальних правопорушень.

CONCLUSIONS

The analysis of the theoretical and practical basics for the formation of pre-trial investigation methods of unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations gave the author grounds to substantiate such theoretical and practical conclusions.

1. Regarding the genesis of the formation of the right of Ukrainian citizens to assemble peacefully, without weapons, to conduct meetings, rallies, marches and demonstrations as an object of criminal law protection. The presence of specific types of peaceful assemblies in the list of forms of criminal offense is definitely negative, which significantly narrows the possibility of criminal prosecution of persons guilty of obstruction of implementing the right to assemble peacefully in other, more progressive forms (for example, car races).

The proposal for improvement consists in the fact that the composition of the corresponding article of the Criminal Code of Ukraine should be expanded, defining at the same time the unlawful obstruction of implementing the right to assemble peacefully as the object. Moreover, in our opinion, taking into account the gravity of the committed criminal offense, as well as the importance and high social significance of peaceful assembly institution in Ukrainian society, it is logical to increase criminal liability for the specified action and divide the forms of its commission and other circumstances into several stable theoretical and legal constructions (individual parts of the article), which will allow not only to add the necessary additional types of punishments to the main ones but also to significantly simplify law enforcement in general (*corresponding proposals are reflected in the draft Law of Ukraine "On Amendments to the*

Criminal Code of Ukraine on Increasing the Effectiveness of Pre-trial Investigation of Unlawful Obstruction of the Organization or the Conduct of Peaceful Assemblies", Appendix «Б»).

2. Regarding the essence and content of unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations and forensic aspects of its study. In our opinion, the determining factor in defining the illegality of obstruction is the legality of the peaceful assembly itself. This is understood in two aspects: in the narrow one, the content and essence of the illegality of the criminal offense subject's activity are determined by objective factors (for example, in the form of official position abuse or the use of physical violence), while in the broad one (proposed for discussion by the scientific community) – the legality of meetings, rallies, marches and demonstrations, which are obstructed, is the basis for bringing a person to criminal liability since if their conduct was prohibited, the activity related to obstruction can acquire legal features if it is committed by specially authorized subjects legally.

The obstruction content is aimed at making it impossible to implement the corresponding rights. It is characterized by the intention, understanding by the person who commits it of all accompanying characteristics of his/her activity, purposefulness and expectation of a positive result of such activity. Through the prism of provisions and norms of criminal law, such characteristics are interpreted as elements of *corpus delicti* and, depending on the objective circumstances and certainty in the Ukrainian legislation, play a main or auxiliary role both in the qualification of such an action and during the conduct of a pre-trial investigation directly.

3. Regarding the forensic characteristics of a person who committed unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations. To forcefully obstruct the implementation of the right to peaceful assembly, not only adults but also minors and even children are usually involved, taking into account the impossibility of bringing them to criminal liability in individual cases, taking advantage of moral and psychological immaturity and lack of awareness of the essence and content of their actions. It is quite systematic to engage in similar actions of persons who are on psychiatric and drug records. According to the results of the analysis of criminal proceedings materials on the fact of unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations through the prism of previously analyzed scientific concepts, it is substantiated that criminal and legal features, physiobiological characteristics, social-role features, moral-psychological characteristics are the main elements of providing forensic characteristics of the corresponding person.

4. Regarding approaches to determining ways of unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations. The methods defined in the Criminal Code of Ukraine regarding the corresponding corpus delicti of the criminal offense (committing such action concerning a legal peaceful assembly by an official – respectively, using the official position, as well as using violence, which can be quite diverse), directly affect its qualification and are significant in the regulatory legal aspect, and others allow, in the context of the overall picture of the committed criminal offense, to accumulate additional evidentiary materials, synthesize new information and characterize the criminal in as

much detail as possible through the prism of the mechanism of bringing the corresponding person to criminal liability in compliance with the requirements and principles of the criminal process and forensics.

Violence, like other socially dangerous illegal manifestations, negatively affects law and order in society and is the most socially dangerous form of deviant behaviour. That is why the Criminal Code of Ukraine and other regulatory legal acts provide a core system of the criminal legal protection of public and private interests from violent encroachments. Violence is socially dangerous in any of its forms, regardless of whether it is a tool for committing a crime directly, or it was used to achieve other criminal goals, or it had the character of physical influence, or it was only moral or financial.

Characteristic features of violence in the context of unlawful obstruction of the organization or the conduct of a peaceful assembly are: first of all, it is illegal (since the legitimacy of violence is a characteristic of law enforcement officers only within the limits and cases defined by the legislation of Ukraine); it is committed by a specific subject of a criminal offense; it aims to achieve a criminal result in the form of obstructing a peaceful assembly that is being organized or that has actually started; it has both a physiological effect (at the stage of conducting the assembly) and a moral-psychological one (expressed in the obstruction of the organization of a peaceful assembly through threats of dismissal from work, expulsion from school, kidnapping of loved ones, damage or destruction of the property of the organizer or participants, etc.).

The content and essence of official position abuse in the context of criminal legal protection and protection of the right of Ukrainian citizens to assemble peacefully, without weapons, is

that a specific person who has the authority not to allow conducting a peaceful assembly, to prevent it in any way, implements them with a corresponding intention and to achieve a criminal purpose. However, it is critically important to note exactly the content and essence of the official position as a tool for committing a criminal offense since, without such a characteristic, it would be impossible to commit a corresponding criminal offense in this way.

5. Regarding circumstances of committing unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations. By singling out and grouping the corresponding elements of circumstances of committing unlawful obstruction of the organization or the conduct of a peaceful assembly, in our opinion, one should concentrate, as we mentioned earlier, on those forensic factors that have, first of all, a criminal and legal influence, and also have a positive or negative impact on the course of the pre-trial investigation (have forensic significance), namely: *the place and time of committing unlawful obstruction of the organization or the conduct of a peaceful assembly; weather conditions, surrounding objects (tools and means); psychological situation (psychological state of the participants in the criminal offense).*

6. Regarding peculiarities of starting an investigation of unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations. At the beginning of the pre-trial investigation of obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations, several factors that are directly or indirectly related to the events that preceded the appeal to the law enforcement agencies are essential in the context of proof, namely:

1) **victim or applicant** (which will logically give grounds to assert or assume different investigative versions related to the affiliation of the corresponding person to the circle of organizers of a peaceful assembly, its participants or ordinary citizens, and, accordingly, to exclude certain circumstances and versions that are impossible (for example, it is impossible to obstruct the organization or the conduct of a rally against a person who did not take part in it, but was simply nearby);

2) **source of evidence about the commission of a criminal offense**, which, in our deep conviction, plays one of the key roles at the initial stage, because if the information is received from an anonymous source (if a peaceful assembly is being obstructed, it is necessary to identify not only the persons obstructed and to prove the involvement of the person who committed the illegal activity, as well as the legality of such a peaceful assembly; and in the case of obstruction of the organization of such a meeting, the fact of such obstruction will need to be proven through the prism of the legality of its organizers' requirements regarding the conduct and the presence of authority in the person obstructing);

3) **circumstances of the criminal offense commission**, which is, in our opinion, key, since with the help of giving instructions to operational units, immediately after entering information into the Unified Register of Pre-trial Investigations, it will be necessary to establish: the place of the assembly; the form of its conduct; availability of a permit; circle of persons who suffered (in case of "physical" obstruction); the degree and nature of bodily injuries received by persons; characteristic features of the persons who committed the corresponding illegal actions, the place or direction from which they appeared in the area of the peaceful assembly and the direction to which they went afterwards, as well as other circumstances.

7. Regarding circumstances subject to proof during the pre-trial investigation of unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations. In the context of a pre-trial investigation of unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, street marches and demonstrations, it is mandatory to prove the following facts: 1) conduct or actions related to the organization of a lawful peaceful assembly (meeting, rally, street march, demonstration); 2) obstruction of the organization of such a peaceful assembly or its conduct by an official or any other person using violence; 3) guilt (of an official – in any way and of any person – through the use of violence) in the committed, in particular, proof of the form of guilt (which in a specific case consists of direct intent), the motive (can be quite diverse) and the goal (which in any case consists in preventing a peaceful assembly); 4) the type and amount of damage caused by a criminal offense, as well as the amount of procedural costs (it is relevant as a result of hooligan actions against the participants or an attempt to disperse them by force); 5) circumstances that affect the degree of severity (both general – which affect the severity of the punishment, and special – which may entail the requalification of the corresponding offense or its additional qualification based on the signs of a more severe criminal offense), characterize the accused (since corpus delicti of the criminal offense includes special and general subjects (as an example, in the case of an official of a law enforcement agency, the corresponding actions will also require qualification under Article 365 (Excess of authority or official powers by an official of a law enforcement agency) of the Criminal Code of Ukraine, aggravate or mitigate punishments that exclude criminal liability or are grounds for closing criminal proceedings; 6) circumstances

that are grounds for exemption from criminal liability or punishment.

8. Regarding the investigation method of unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations through the prism of the situational approach. In our opinion, at the beginning of the pre-trial investigation, to direct further actions, the investigator: 1) directs efforts to establish the fact of the event that took place, proving the circumstances that form a causal relationship and corpus delicti of the criminal offense; 2) identifies the persons involved in the commission of such obstruction, versions the peculiarities of such an action, the level of their public danger, and compares the corresponding facts with the criminal consequences; 3) based on the fact of conducting an inspection of the scene of the event and the extraction of video and photo materials, analyzes the available information and systematizes the evidence base according to various criteria, which in the future serves as the basis of arguments regarding the conduct of other investigative search actions; 4) issues an order to study the area around the place where the peaceful assembly was held to find probable sources of evidentiary information and, if possible, to extract it; 5) conducts work with persons involved in a committed criminal offense – victims, probable suspects, witnesses, eyewitnesses and other persons; 6) on the basis of the obtained evidentiary information, if necessary, appoints expert studies for the effective application of special knowledge aimed at establishing significant circumstances (circumstances subject to proof); 7) on the basis of the obtained evidentiary and indicative information, identifies and, if necessary, detains the person(s) who committed physical violence against the victims, and proves the causal relationship between the committed

physical violence, as well as the peaceful assembly that was held, and the motive and purpose committing such actions by the offender.

9. Regarding the interaction in the investigation of unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations. It is offered to determine the types of interaction in the pre-trial investigation of the corresponding category of criminal offenses and to substantiate the content and general essence of each of them. Thus, in our opinion, the corresponding types of interaction include:

1. *Investigative-operational interaction*, which consists of the provision of orders in specific criminal proceedings, as established by the Criminal Procedure Code of Ukraine, taking into account the volume and complexity of the investigative (search) actions that must be carried out. It belongs to widely applicable types and is characterized by the fact that the circle of operational units is systematically expanding (for example, criminal analysis or cyber police units of the National Police of Ukraine), which significantly expands the possibilities in the pre-trial investigation. If operational units detect the fact of unlawful obstruction of the organization or the conduct of a peaceful assembly, the subject of the initiative for such interaction is the operational unit, as such information must be entered into the Unified Register of Pre-Trial Investigations.

2. *Investigative-prosecutorial interaction*, which is the closest and the most interchangeable type of interaction since the prosecutor is not only the subject of procedural supervision but also in some cases an independent subject of investigative (search) actions and making procedural decisions. Moreover, the

aspect of approval by the prosecutor of some decisions made by the investigator in the pre-trial investigation is important.

3. *Investigative-judicial interaction*, which mostly has a control context and is used by the investigator in the pre-trial investigation of a specific criminal offense to obtain permission to conduct a certain investigative (search) action or during the resolution of other issues related, in particular, to the failure to make a decision, the inaction of the investigator or other circumstances affecting the course of the pre-trial investigation.

4. *Investigative-expert interaction*, which is used by the investigator and the prosecutor in the manner determined by the Criminal Procedure Code of Ukraine, to attract special knowledge in the study of certain subjects, objects, phenomena, in particular, based on the information already obtained by the investigator in the pre-trial investigation, which allows developing further investigation. Often various kinds and types of examinations have a direct impact on the final result of a pre-trial investigation because as a result of investigative-expert interaction, it is possible to obtain evidence that is of key importance and is a carrier of primary information.

5. *Inter-institutional interaction of the investigator*, which is related to the implementation of information and inquiry work by the investigator during the pre-trial investigation, which consists in sending requests, appeals and applying other formats of obtaining evidentiary information in the pre-trial investigation from state authorities, local self-government, and legal entities any form of ownership.

10. Regarding the conducting investigative (search) actions to obtain information from material and personal sources in the investigation of unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and

demonstrations. The collection of evidentiary information in the pre-trial investigation mostly takes place in the way of conducting investigative (search) actions and making procedural decisions. *For work with personal evidence*, in our opinion, it will be more appropriate and widespread to use such investigative (search) actions as interrogation, presentation for identification, etc. (for example, an investigative experiment, which partly also belongs to the tools of working with material evidence), while *to obtain evidentiary information from material sources*, it is logical to use inspection, search, appointment of examination.

Thus, during the investigation of unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations, the interrogation of the victim and the interrogation of eyewitnesses, witnesses play a key role since the subject of such a criminal offense is not always immediately identified. At the initial stage, the investigator must form a list of questions that, according to his/her conviction and taking into account objective reality, will make it possible to establish all the circumstances of criminal proceedings. Interrogation, regardless of the circumstances and situation, as well as the subject, is a key investigative (search) action. The direction of further pre-trial investigation, establishment of all circumstances and events, in which the corresponding persons witnessed or participated, depends on its results. In the case of obstruction of the organization using an official position, the interrogation is a main investigative (search) action, since inspecting the scene of the event (which is possible even before entering information into the Unified Register of Pre-trial Investigations) is impractical in the absence of such a place and tactical necessity.

11. Regarding the use of special knowledge as a means of a tactical provision of pre-trial investigation of unlawful obstruction of the organization or the conduct of meetings, rallies, marches and demonstrations. The range of basic examinations that could be applied in the process of pre-trial investigation of the corresponding category of criminal offenses include: *tracological examination* (is one of the most applicable, involves the analysis (to some extent) of traces found at the scene of the offense or related with it. Timely detection, their fixation, objective and unbiased assessment directly affect the course of the pre-trial investigation and its effectiveness); *handwriting examination* (mainly used in the presence of handwritten texts, signatures in documents and, for example, on any covers subject to removal, which in one way or another and to some extent are interrelated with the act of unlawful obstruction of the organization or the conduct a peaceful assembly); *dactyloscopic examination* (it is one of the most widespread examinations in the pre-trial investigation of criminal offenses, the most applicable form of using special knowledge since the uniqueness of a person's fingerprints is indisputable); *forensic medical examination* (is one of the tools used at the stage of pre-trial investigation of any criminal offences, in particular, this applies to those with bodily injuries, any biological materials of a person involved in the commission of a criminal offence, which provide grounds for developing logical patterns regarding the involvement of specific persons in a criminal offense); *linguistic examination* (the possibilities of using special knowledge of the linguistic direction are quite wide, as both theorists and practitioners emphasize the possibility of its wide application and use, which, in turn, significantly affects the processes and mechanism of evidence in the pre-trial investigation of any

category of criminal offenses); *explosive technical examination* (its necessity during the investigation of unlawful obstruction of the conduct of a peaceful assembly, which was committed with the use of any explosive substances, including those contained in homemade devices of unknown origin, is urgent. All substances and mixtures that were detonated at the place of a peaceful assembly and whose action was aimed at obstruction of the conduct of a peaceful assembly must be investigated and included in the criminal proceedings); *computer and technical examination* (can be applied in those cases where the official used his/her powers and if this was recorded by electronic and telecommunication systems that ensure document circulation, or in cases when unlawful obstruction of the organization of a peaceful assembly was applied using any information and telecommunication systems or if digital traces were left (e-mails, projects and drafts of documents, information about logging into computer networks from specific devices, etc.); *examination of video and sound recordings* (in the context of an effective pre-trial investigation of unlawful obstruction of the organization or the conduct of peaceful assemblies, a key indicator, in our opinion, is the concentration of attention on the main and most undeniably reliable sources of evidentiary information. The scope of such sources may include a video recording from the scene of the event, which demonstrates the involvement of certain persons in the committed obstruction, as well as sound recordings of various nature and content, which are of evidentiary value in a specific criminal proceeding).

The perspective of further scientific research, in the author's opinion, may be presented by the increase of the qualitative argumentation of the provisions, arguments and conclusions outlined in the monographic study. A separate issue is a need to

use the materials of criminal proceedings regarding the unlawful obstruction of peaceful assemblies during the events of the Revolution on Granite, the Orange Revolution and the Revolution of Dignity in the further preparation of the supplemented edition which would significantly improve the quality of proposals and recommendations regarding the pre-trial investigation algorithm of the corresponding category of criminal offenses.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language / comp. and heads ed. V. T. Busel. Kyiv : Irpin : VTF «Perun», 2004. 1440 p.
2. Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case on the constitutional petition of the Commissioner for Human Rights of the Verkhovna Rada of Ukraine on the constitutionality of the provisions of Part 5 of Article 21 of the Law of Ukraine «On Freedom of Conscience and Religious Organizations» (case of early notification of public worship services, religious rites, ceremonies and processions) from September 8, 2016 №6-рп / 2016. Official Gazette of Ukraine. 2016, № 79, P. 94, Article 2649, Act Code 83329/2016.
3. Divya Bajpai Tripathy. Handwriting examination on unusual surfaces: A Review. *Journal of Seybold Report*. Vol. 15, Issue 9. 2020.
4. Drozd O., Romanov M., Moroz V., Stremenovskiy S., Zelenyi V. The right of citizens to assemble peacefully, unarmed, to hold rallies and demonstrations: historical origins and genesis of formation. *Amazonia Investiga*, 11(51). 2022, P. 257–266. URL : <https://doi.org/10.34069/AI/2022.51.03.26>
5. Drozd V., Tsutskiridze M., Burlaka V., Romanov M., Pohoretskyi M. Considerations on the reform of Ukraine’s wartime criminal justice system: Consideraciones sobre la reforma del sistema de justicia penal de Ucrania en tiempos de guerra. *Cuestiones Políticas*. 40 (74). 2022. P. 779–803. URL : <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4074.43>
6. Kobzar O., Romanov M., Benkovskiy S., Povzyk Y., Trach S. Principles for pre-trial investigation planning under

simplified procedure. *Amazonia Investiga*. 10(47), 216-225. 2021
URL : <https://doi.org/10.34069/AI/2021.47.11.22>.

7. On local self-government: Law of Ukraine of 21.05.1997 № 280/97-VR URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (accessed 01.10.2022)

8. On the organization and conduct of meetings, rallies, street marches and demonstrations in the USSR: Decree of the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR of July 28, 1988 № 9306-XI. (expired). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v9306400-88> (accessed 01.10.2022)

9. Romanov M. Forms of peaceful assemblies under the legislation of Ukraine: regulatory and legal analysis. Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs. 2021. № 4. С. 110–117. URL : [10.31733/2078-3566-2021-4-110-117](https://doi.org/10.31733/2078-3566-2021-4-110-117)

10. Romanov M. Tactical provision of pre-trial investigation of illegal obstruction of the organization or holding of meetings, rallies, marches and demonstrations. Traditional and innovative approaches to scientific research: theory, methodology, practice: Scientific monograph. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2022. 668 p. URL : <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-241-8-21>

11. Romanov M., Sergiienko N., Yevdokymov D., Odnolko I., & Panimash Y. The essence and content of illegal obstruction of the organization or holding meetings, rallies, marches and demonstrations and forensic aspects of its analysis. *Amazonia Investiga*. 11(56). 2022. 66–72. URL: <https://doi.org/10.34069/AI/2022.56.08.7>

12. Russia: We Too Are People. TIME USA. Friday, Dec. 27, 1963. URL : <http://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,870593-1,00.html>

13. Yermolaeva-Zadorozhnyia S.V. Obstruction of official activities of law enforcement officers : concepts, types and forms of

manifestation. *The issue of fighting crime*. № 33 (2017). URL : <http://pbz.nlu.edu.ua/article/view/154563>

14. Ажнюк Л. В. Типологія об'єктів лінгвістичної експертизи і методика їх дослідження / Л. В. Ажнюк // *Мовознавство*. – К., 2016. – С. 3–18.

15. Алексійчук В. І. Огляд місця події : тактика і психологія : монографія. Харків : Вид. агенція «Апостіль», 2011.

16. Алексійчук М. М. Проблеми вдосконалення діяльності слідчих підрозділів міськрайонів внутрішніх справ. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2007. Вип. 5. С. 223–228.

17. Аленін Ю. П. Початок досудового розслідування за КПК України 2012 року. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1(5). С. 198-203.

18. Андрікевич Н. Революція на граніті – це одні з найщасливіших днів мого життя, – Віктор Рог. Націоналістичний портал. URL : <https://ukrnationalism.com/interview/40-revoliutsiia-na-hraniti-tse-odni-z-naishchaslyvishykh-dniv-moho-zhyttia-viktor-roh.html>

19. Андрущенко В. Л., Федосов В. М. Запорізька Січ як український феномен. Київ: Заповіт, 1995. 173 с.

20. Арістотель. Політика / Пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка. Київ : Основи, 2000. 239 с. URL: <http://litopys.org.ua/aristotle/arist.htm>

21. Ароцкер Л. Е. Неидентификационные исследования в почерковедческой экспертизе. Киев. 1972. 96 с.

22. Баганець О. В. Доказування стороною обвинувачення прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою у досудовому розслідуванні : дис. на здобуття наук. ступеня кандидата юрид. наук. Київ, 2017. 269 с.

23. Бандурка А. М. Бочарова С. П., Землянская Е. В. Основы психологии управления : учебник. Харьков : ООО «Фортуна-пресс», 1998. 464 с.
24. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність : підручник : Ч. І. Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. 336 с.
25. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності : монографія. Київ, 2004. 296 с.
26. Бахин В. П. Криминалистическая методика : лекция. Киев, 1999. 35 с.
27. Бахін В. П. Криміналістика Ч.1: курс лекцій. Ірпінь : Академія ДПС України, 2002. 356 с.
28. Белкин Р. С. Собираение, исследование и оценка доказательств. Москва, 1966. 295 с.
29. Белік Л. С. До питання тактичних засад взаємодії слідчого, слідчого судді з експертом у кримінальному провадженні. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. Т. 27 Одеса : Гельветика, 2020. С. 22–29.
30. Білоусов А. С. Криміналістичний аналіз об'єктів комп'ютерних злочинів : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 2008. С. 78.
31. Брендель О. І. Засоби прихованого відеоспостереження та особливості їх використання в процесі розслідування злочинів і експертного дослідження. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Випуск 16/2016. С. 239–247.
32. Бруссо К. М. Криміналістична характеристика особи злочинця, який вчиняє корупційні кримінальні правопорушення у сфері житлового будівництва. *Юридичний науковий*

електронний журнал. № 6/2019. URL : http://lsej.org.ua/6_2019/121.pdf

33. Будзівеський М. Ю. Криміналістика (курс лекцій) : навчальний посібник. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. 397 с.

34. Бурлака В. В. Криміналістична характеристика незаконного позбавлення волі або викрадення людини. Митна справа. 2014. Ч. 2. Кн. 2. С. 445–451.

35. Бурлака В. В. Криміналістична характеристика та початковий етап розслідування незаконного позбавлення волі або викрадення людини : дис. канд. юр. наук : 12.00.09. Київ, 2021. 266 с.

36. Бурлака В. В. Особенности проведения следственных (розыскных) действий во время расследования незаконного лишения свободы или похищения человека. *Право и политика. Спеціальний випуск.* 2014. С. 83–88.

37. Бурлака В. В. Особливості відомчої взаємодії слідчого з оперативними та іншими підрозділами ОВС під час розслідування незаконного позбавлення волі або викрадення людини. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ.* 2014. № 2. С. 254–263.

38. Бурлака Я. А. Ухвалення слідчим процесуальних рішень на початку досудового розслідування. *Вісник ХНУВС.* 2020. № 4 (91). URL : <https://doi.org/10.32631/v.2020.4.25>

39. Вакулик О. Насильство як спосіб вчинення злочинів проти правосуддя. *Підприємництво, господарство і право.* № 4/2019. URL : <http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/4/52.pdf>

40. Вацюк В. О. Особливості початку досудового розслідування кримінальних правопорушень пов'язаних із незаконним обігом отруйних чи сильнодіючих лікарських

засобів. *Юридична наука*. 6(108). 2020. Р. 204–211. URL : <https://doi.org/10.32844/2222-5374-2020-108-6-1.25>

41. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. І доповн.) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728.

42. Веліканов С. В. Класифікація слідчих ситуацій у криміналістичній методиці : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2002. 22 с.

43. Веприцький Р. С., Гладкова Є. О. Кримінально-правовий аналіз злочинних посягань на свободу слова та перешкоджання професійній діяльності журналістів : наук.-метод. рекомендації Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2016. 68 с.

44. Власенко О. Л. Конституційне право громадян на свободу зборів, мітингів, походів і демонстрацій: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2011. 20 с.

45. Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них : монографія. Київ : Маслаков, 2018. 928 с.

46. Вознюк А. А. Кримінальне право України. Загальна частина : конспект лекцій. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. 236 с.

47. Вознюк А. А., Пиняга Р. О. Характеристика осіб, які вчиняють злочини, пов'язані із зайняттям гральним бізнесом. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2012. № 4 (59). Ч. 1. С. 96–102.

48. Волобуєв А. Ф. Криміналістика. URL : <http://westudents.com.ua/knigi/424-kriminalstika-volobuv-af.html>.

49. Воронін В. І. Особливості початку досудового розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 1(22). том 2, 2018. URL : http://pjuv.nuoua.od.ua/v1-2_2018/61.pdf

50. Галабала М. В., Навроцький В. О., Хилюк С. В. Кримінальне право України: бібліографія 1991-2005. Київ : Алеута, КНТ, Центр учбової літератури, 2008. 536 с.

51. Гарасим П. С., Зюбаненко С. В. Типові слідчі ситуації та основні напрямки розслідування на початковому етапі. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2012. Вип. 9. С. 255–259.

52. Голина В. В., Батыргареева В. С. Проблемы борьбы с преступлениями против личной свободы человека в Украине. *Проблеми законності : респ. міжвідом. наук. зб.* Харків, 2001. Вип. 49. С. 131–141.

53. Голина В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посіб. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2011. С. 30.

54. Головкін Б. М. Кримінологічні проблеми умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень, що вчиняються у сімейно-побутовій сфері. Харків : Нове слово, 2004. 252 с.

55. Голунский С. А., Шавер Б. М. Криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений. Москва, 1939. 324 с.

56. Гора І. Поняття способів вчинення злочину та його значення в розкритті та розслідуванні. *Leges si Viata*. № 9. 2012. URL : <http://legesiviata.in.ua/archive/2012/9/08.pdf>

57. Горбач-Кудря І. А. Експертиза звуко- та відеозапису: поняття, завдання та методи дослідження. URL :

http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/9122/1/СУЧАСНІ%20КРИМІНАЛІСТИЧНІ_p008-009.pdf

58. Гриненко К. В. Організаційно-тактичні засади пред'явлення особи для впізнання за зовнішніми ознаками. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 1. С. 155–159.

59. Грищук В. К. Філософсько-правове розуміння відповідальності людини : монографія. Хмельницький, 2012. 736 с.

60. Грошевий Ю. М., Тацій В. Я., Туманянц А. Р. Кримінальний процес : підручник. Харків, 2013. 824 с.

61. Грубінко. А. В. Історія держави і права зарубіжних країн та римське право : навч. посіб. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2019. 384 с.

62. Грушевський М. Історія України-Руси : в 10 т., 12 кн., 1905. Т. 3. 588 с.

63. Гуня І. І. Види насильства у кримінальному праві. *Форум права*. 2014. № 2. С. 99-103.

64. Даниленко А. В. Про окремі питання визначення обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 26. С. 55–59. URL : <http://easternlaw.com.ua/uk/archiv-nomerov/zhurnal-sxidnoyevropejskogo-prava-26>

65. Даньшин М.В., Адамов Ф.П. - Основні форми процесуальної взаємодії дізнавача і слідчого зі слідчим суддею у досудовому розслідуванні. *Наше право* № 1, 2021. URL: http://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/2021/03/77-_Danshyn_Adamov.pdf

66. Демиденко г. «Правда Руська» Ярослава Мудрого : початок вітчизняного законодавства : навч. посіб. / уклад.: Г. Г. Демиденко, В. М. Єрмолаєв. Харків : Право, 2017. 392 с.

67. Денисов, С. Ф. Особа злочинця у кримінологічній теорії України. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2020. № 1 (22). С. 152–159.

68. Денисюк С. Ф. Система тактичних прийомів обшуку : автореф. дис. ... канд. юрид. наук 12.00.09. Харків .: Націон. юрид. академія України ім. Ярослава Мудрого, 1999. 18 с.

69. Денісова М. М. Правове забезпечення реалізації конституційного права на мирні зібрання в Україні : дис. канд. юр. наук/ спеціальність 12.00.02. Харків, 2010. 215 с.

70. Дикий О. В. Кримінологічні засади вивчення і попередження злочинів у сфері обороту житлової нерухомості в Україні: 12.00.08 : дис. ... канд. юрид. наук; НУ ОЮА . Одеса, 2015. 239 с.

71. Динту В. А. Обстановка злочину як елемент криміналістичної характеристики злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2014. 237 с.

72. Динту В. А. Обстановка злочину в структурі криміналістичної характеристики злочину. *Актуальні проблеми держави і права*. № 60/2011. URL : <http://www.apdp.in.ua/v60/34.pdf>

73. Договори і постанови прав і свобод військових між Ясновельможним Його Милості паном Пилипом Орликом, новообраним гетьманом Війська Запорізького, і між генеральними особами, полковниками і тим же Військом Запорізьким з повною згодою з обох сторін. URL: <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1710.html>

74. Долженков О. Ф. Організаційні форми взаємодії органів внутрішніх справ. *Вісник ЛАВСУ*. 2002. № 4. С. 232–239.

75. Досудове розслідування : навчальний посібник / За заг. ред. Ю. А. Комісарчук та А. Я. Хитри. Львів : ЛьвДУВС, 2019. 600 с.

76. Дрозд В. Г. Організаційні і тактичні аспекти розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Київський національний ун-т внутрішніх справ. Київ, 2009. 17 с.

77. Дрозд В. Г., Бурлака В. В., Гаврилюк Л. В. Визнання доказів недопустимими в кримінальному провадженні: аналіз слідчої практики крізь призму судових рішень : монографія. Харків. нац. ун-т внутр. справ; Держ. наук.-досл. ін-т. Київ : 7БЦ, 2021. 420 с.

78. Дударець Р. М. Розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2020. 269 с.

79. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навчальний посібник / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2014. 944 с.

80. Єрьоменко І. Взаємодія прокурора та слідчого у кримінальному провадженні: підстави, форми та принципи. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. Mai. 2019. URL : http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/3/part_1/35.pdf

81. Єфімов М. М. Організація і тактика розслідування хуліганства : навч.-практ. посібник Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. 148 с.

82. Жалинский А. Насильственная преступность и уголовная политика. *Советское государство и право*. 1991. № 3. С. 101–113.

83. Жордания И.Ш. Психологоправовая структура способа совершения преступления / И.Ш.Жордания. – Тбилиси: Изд-во «Сабчота Сакартвело», 1977. – 233 с.

84. Жупіна О. Обставини, які підлягають доказуванню під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених працівниками ор-ганів внутрішніх справ у сфері службової діяльності. *Вісник прокуратури*. 2013. № 8. С. 143–151.

85. Загороднюк А. Г. Конституційне право громадян на збори, мітинги, походи і демонстрації: питання теорії та практики : дис. докт.філос : 081 «Право». Вінниця, 2021. 268 с.

86. Загороднюк А. Г. Конституційне право громадян на збори, мітинги, походи і демонстрації: питання теорії та практики : дис. докт.філос : 081 «Право». Вінниця, 2021. 268 с.

87. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. Київ : Ін Юре, 2007. Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. С. 234.

88. Занин А. В. Проблемы расследования и предупреждения выпуска недоброкачественной, нестандартной и некомплектной продукции : дисс. ... канд. юрид. наук. Саратов, 1981. 20 с.

89. Записування і відтворення інформації. Терміни та визначення : ДСТУ 2737–94. [Чинний від 31.08.94]. Київ : Держстандарт України, 1994. 160 с.

90. Ігнатов О. М. Насильство як спосіб вчинення злочину: поняття та сутність. *Форум права*. 2010. № 3. С. 144–151 URL : <http://www.nbu.gov.ua/ejournals/FP/2010-3/10iomptc.pdf>

91. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки. Харків : Майдан, 2020. 618 с.

92. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки. Харків : Майдан, 2020. 618 с.

93. Іщенко В. М. Поняття документа як джерела доказів у кримінальному судочинстві. *Право України*. 1997. № 2. С. 42–45.

94. Каревич О. В. Основні напрямки взаємодії слідчих та оперативних підрозділів ОВС при оголошенні в розшук підозрюваного. *Вісник кримінального судочинства*. № 1/2015. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/1_2015_Kerevich.pdf
95. Карп'юк М. Поняття насильства як способу вчинення злочинів проти власності за кримінальним правом України та республіки Польща. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 1. С. 305–314.
96. Карпенко Р. В. Обставини, що підлягають установленню під час розслідування тілесних ушкоджень, вчинених неповнолітніми. *Держава та регіони. Серія : Право*. 2016. № 3(53). С. 113–118.
97. Касьян А. Поняття та види примушування (кримінально-правовий аспект). *Leges si Viata*. 2014, №11/2 (275). С.48–52.
98. Керівництво з розслідування злочинів : наук.-практ. посібник / за ред. В. Ю. Шепітька. Харків, 960 с.
99. Кириченко В. Ф. Ответственность за должностные преступления по советскому уголовному праву. Москва, 1956. 132 с.
100. Кириченко С. А. Поняття, властивості і класифікація доказів у кримінальному судочинстві. *Південноукраїнський правничий часопис*. Одеса : ОІВС, 2007. № 4. С. 119–121.
101. Климчук М. П., Комісарчук Ю. А., Марко С. І., Стецик Б. В. Судова комп'ютерно-технічна експертиза у кримінальному провадженні : навч. посіб. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 112 с.
102. Кобзар О. Ф. Взаємодія як вид соціальної діяльності в боротьбі зі злочинністю. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2011. № 3. С. 25–27.

103. Козаченко І. П., Регульський В. Л. Правові, морально-етичні та організаційні основи оперативно-розшукової діяльності. Львів : Львів. ін-т внутр. справ при Нац. акад. внутр. справ України, 1999. С. 178–203.

104. Колесник В. А. Деякі проблемні питання пред'явлення особи та речей для впізнання за чинним КПК України. *Вісник Академії адвокатури України*. 2013. № 1(26). С. 163–168.

105. Колесниченко А. Н. Криминалистическая характеристика преступлений. *Советская криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений*. Київ, 1988. С. 29–42.

106. Колесниченко А. Н. Научные и правовые основы методики расследования отдельных видов преступлений : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 1967. 509 с.

107. Комаха В. А. К вопросу о понятии «места преступления» и его соотношении с «местом совершения преступления» и «местом происшествия». *Актуальні проблеми держави та права*. Одеса : Одеська національна юридична академія, 1996. Вип.3. С. 230–235.

108. Конюшенко Я. Ю. Поняття доказів у кримінально-процесуальному провадженні, їх зміст і класифікація. *Право України*. 2010. № 3. С. 232–237.

109. Копча В. В., Копча Н. В. Тактика слідчого огляду. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Випуск 48. Том 2, 2018. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/34429/1/ТАКТИКА%20СЛІДЧОГО%20ОГЛЯДУ.pdf>

110. Коташевський О. В. Посібник для слідчого : наук.-метод. рекомендації. Рівненський інститут університету «Україна». Рівне, 2005. 107 с.

111. Криміналістическая характеристика преступления : учебное пособие / под ред. А.Н. Колесниченко, В.Е. Коновалова. Харьков : Юридический институт, 1985.
112. Криміналістика : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. / за ред. В. Ю. Шепітька. – [2-ге вид., переробл. і допов.]. – Київ : Ін Юре, 2010. – 496 с.
113. Криміналістика : підручник / за ред. В. Ю. Шепітька. Київ : Ін Юре, 2016. 640 с.
114. Криміналістика : підручник / кол. авт.: В.Ю. Шепітько та ін. ; за ред. В.Ю. Шепітька. 4-е вид., перероб. і доп. Харків : Право, 2008. 464 с.
115. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 1 / за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 2019. 456 с.
116. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 2. / за ред. В. Ю. Шепітька. Харків, 2019. 328 с.
117. Криміналістика: Підручник / за ред. П.Д. Біленчука. Київ : Атіка, 2001. 543 с.
118. Кримінальне право України : Загальна частина : Підручник / за ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 480 с.
119. Кримінальне право України. Загальна частина / за ред. проф. П. С. Матишевського. Київ : Юрінком Інтер, 1997. 506 с.
120. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / за ред. М. І. Мельника, В. А. Климентя. Київ : Атіка, 2008 376 с.
121. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 року № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
122. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар. Видання восьме, перероблене та доповнене / Відп. ред. Є. Л. Стрельцов. Харків : Одиссей, 2012. 904 с.

123. Кримінальний процес : підручник / за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2013. 824 с.

124. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

125. Кримінальний процесуальний кодекс України : Науково-практичний коментар / Відп. ред.: С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко Харків : Одиссей, 2013. 1104 с.

126. Круппей В. Ю. Особливості початку досудового розслідування порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 2(23). Том 4. 2018. URL : http://www.pjv.nuoua.od.ua/2-4_2018/2018_2-4.pdf#page=247

127. Кудрявцев В. Н. Генезиспреступления. Опыт криминологического моделирования. Москва : ФОРУМ-ИНФРА-М, 1998. 215 с.

128. Кузьменко С. О. Насильство як спосіб вчинення злочину: поняття та ознаки. URL : <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/publish/12.pdf#page=82>

129. Куликов В. И. Обстановка совершения хищений государственного и общественного имущества как объект специального криминалистического исследования. Методика и психология расследования хищений государственного и общественного имущества : сб. научных трудов. Свердловск, 1986.

130. Кунтій А. І. Методика розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 220 с.

131. Куракін О. М. Право на мирні зібрання: від авторитаризму до демократії. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2016. № 1. Т. 1. С. 39–42.

132. Куракін О. М., Право громадян України збиратися мирно, без зброї: вітчизняний та європейський досвід. *Право і суспільство*. № 2 (2), 2016. С. 13–18. URL : http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2016/2_2016/part_2/5.pdf

133. Кушнерик Ю. А. Обставини, що підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях про грабежі та розбої. *Вісник кримінального судочинства*. № 3/2015. URL : https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2015_Kushnerik.pdf

134. Лавренюк В. В. Особливості підготовки і проведення обшуку при розслідуванні крадіжок з проникненням у житло, вчинених організованими групами. *Проблеми політики : зб. наук. праць* : МОН молоді та спорту України, НУ ОЮА. Одеса : Фенікс, Вип. 1. 2011. С. 220–230.

135. Лажнюк Л. В. Лінгвістична експертиза: статус і методологічні презумпції. *Мовознавство*. 2012, № 3. URL : <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/183654/04-Azhniuk.pdf?sequence=1>

136. Лазарєв, В. В., Логвиненко І. А. Право на свободу мирних зібрань і право на свободу об'єднань: міжнародні акти та національне законодавство України. *Шлях успіху і перспективи розвитку (до 26 річниці заснування Харківського національного університету внутрішніх справ) : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (20 листопада 2020 р.)*. Харків : ХНУВС, 2020. С. 274–276. URL : <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/9723>

137. Ламах Т. Б. Можливості використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні масових заворушень.

Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2018. № 1 (6). С. 136–140.

138. Ланцедова Ю. О., Кириченко С. А., Ткач Ю. Д., Тунтула О. С., Ланцедова Ю. О. Сутність і класифікація антикримінальних доказів та їх особистісних і речових джерел: навчальний посібник. Миколаїв : Чорноморський державний університет ім. Петра Могили, 2009. 384 с.

139. Лев Р. Способи вчинення незаконного оборення чужого майна на свою користь, шляхом використання службового становища. *Věda a perspektivy*. № 7(7) 2021. URL : [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2021-7\(7\)-119-129](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2021-7(7)-119-129)

140. Лекарь А. Г. Предотвращение преступлений органами охраны общественного порядка: дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.09. Москва, 1967. 308 с.

141. Литвинов О. М. Про наукову парадигму криміналістичної характеристики злочинів. *Криміналістичний вісник*. 2006. № 1. С. 23-29.

142. Лінгвістична експертиза. Офіційний веб-ресурс ТОВ «Київський експертно-дослідний центр». URL : <https://kedc.org.ua/linhvistychna-ekspertyza/>

143. Лога В. М. Розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян знищення чи пошкодження об'єктів власності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2012. 222 с.

144. Логінова В. В. Поняття та значення слідчих ситуацій у методиці розслідування злочинів. *Форум права*. 2010. № 3. С. 278–283.

145. Лук'янчиков Є. Д. Пред'явлення для впізнання – засіб інформаційного забезпечення розслідування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 4. С. 45–53.

146. Лукашевич О. А., Манжук К. В. «Конституція» Пилипа Орлика – історико-правова пам'ятка XVIII ст. Харків : Основа, 1996. 52 с.

147. Малярова В. О. Розслідування злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків: теорія та практика : монографія. Харків, 2013. 422 с.

148. Малярова В.О. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2013. № 3(62). С. 88–97.

149. Маркус В. О. Криміналістика : навч. посіб. Київ, 2007. 558 с.

150. Марчук Р. П. Форми використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів та їх криміналістична систематизація. Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. 2003. № 2. С. 156–160.

151. Маслова О.О. Обстановка вчинення злочину в кримінальному праві України. Вісник «Право України». Серія «Право і суспільство». 2015. № 6. С. 148–152.

152. Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина : [підручник]. Київ : Юрінком Інтер, 2000. 272 с.

153. Мединська Л. В. Використання спеціальних знань у кримінальному провадженні України. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 2 (5), 2014. URL : http://www.pjv.nuoua.od.ua/v2_2014/27.pdf

154. Мельничок В. М. Криміналістична характеристика соціально-психологічних ознак особистості злочинця. *Юридична Україна*. 2008. № 11. С. 97–102.

155. Михайличенко А. О. Взаємодія з оперативними підрозділами та правоохоронними органами. *Науковий вісник*

Львівського юридичного інституту МВС України. 2004. № 1. С. 26–32.

156. Москаленко Г. В. Етапи розслідування злочинів: криміналістичний аналіз: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2013. 207 с.

157. Мудрецька А. В. Лекція до теми № 6 «Взаємодія слідчого з експертами» для магістрів денної та заочної форми навчання за напрямом підготовки 8.03040101 «Правознавство». URL : https://oduvs.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/tema_6-2.pdf

158. Музика А. А., Лашук Є. В. Предмет злочину : теоретичні основи пізнання : монографія. Київ, 2011. 192 с.

159. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред. С. С. Яценко. Київ : А.С.К., 2003. 976 с.

160. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За заг. ред. О.М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.

161. Нікітін А. А. Використання службового становища службовою особою як кваліфікуюча ознака порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення. URL : http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/9788/1/Кримін.%20теор.%20і%20практ._p302-305.pdf

162. Образцов В. А. О криминалистической классификации преступлений. *Вопросы борьбы с преступностью*. Москва, 1980. Вып. 33. С. 92–96.

163. Охріменко І. М., Рівчаченко О. А. Юридико-психологічна характеристика суб'єктів вчинення незаконних дій з обладнанням для виготовлення наркотичних засобів,

психотропних речовин та їх аналогів. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2021. Випуск 67. URL : <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/01/56.pdf>

164. Павликівський В. І. Кримінально-правове забезпечення свободи слова та професійної діяльності журналістів : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2017. 39 с.

165. Павлова Т. О., Каташинський Є. О. Деякі проблеми кримінально-правової характеристики гіпнозу. *Правова держава*. 2018. № 30. С. 174–180.

166. Павлова Ю. С. Особливості збирання та процесуального закріплення електронних доказів у цивільному судочинстві. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Вип. 4. Т. 1. С. 77.

167. Панов М. І. Час вчинення злочину. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Харків : Право, 2016. Т. 17: Кримінальне право. Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2017. С. 1018–1019.

168. Патик А. А. Взаємодія слідчих та оперативно-розшукових підрозділів при розкритті та розслідуванні майнових злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010. 233 с.

169. Перлін В. С. Методика розслідування самовільного присвоєння владних повноважень або звання службової особи: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Х., 2018. 264 с.

170. Пиріг І. В. Призначення експертиз при розслідуванні отримання неправомірної вигоди. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Дискусійні питання застосування антикорупційного законодавства»* (ДДУВС,

15.11.2019).

URL :

<http://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/4059/1/47.pdf>

171. Плетенець В. Криміналістика : конспект лекцій. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2018. 173 с.

172. Погорецький М. А. Початок досудового розслідування: окремі проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 93–103.

173. Полуніна Л. В. Типові слідчі ситуації та процесуальні дії щодо їх вирішення під час розслідування незаконного збирання та розголошення комерційної та банківської таємниці. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. Вип. 3–4 (12–13) 2018. URL : <https://www.nusta.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/Міжнародний-юридичний-вісник-№3-412-13.pdf#page=248>

174. Попелюшко В.О. Предмет доказування в кримінальному процесі (кримінально-процесуальні та кримінально-правові аспекти) : монографія. Острог : Нац. ун-т «Острозька академія», 2001. 194 с.

175. Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06.11.2015 № 1377, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 01.12.2015 за № 1498/27943. *Офіційний вісник України*. 2015. № 99. С. 236.

176. Про затвердження Кримінального кодексу Української РСР : закон Української РСР від 28 грудня 1960 року № 2000-05. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05#Text>

177. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення : наказ Офісу Генерального прокурора від 30 чер. 2020 р. № 298. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text>

178. Про порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР : указ Президії Верховної Ради СРСР від 28 липня 1988 року № 9306-XI. (втратив чинність). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v9306400-88>

179. Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>

180. Пчеліна О. В. Теоретичні засади формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності : дис. д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2017. 568 с.

181. Пяковський В. В. Спосіб учинення злочину як елемент криміналістичної характеристики насильницьких злочинів проти статевої недоторканості неповнолітніх. *Scientific journal of National Academy of Internal Affairs*. № 1 (98), 2016. URL : <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/76/2/3.pdf>

182. Ревенко О. І. Особливості початку досудового розслідування незаконного видобування вугілля. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск 4. 2016. URL: <http://dspace.lduvs.edu.ua/bitstream/123456789/189/1/%284%29%20Ревенко%20О.І.%20Особл.%20початку%20досуд%20розсл%20НВВ.pdf>

183. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини п'ятої статті 21 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» (справа

про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій) від 08 вересня 2016 року №6-рп/2016. *Офіційний вісник України*. 2016. № 79. С. 94, стаття 2649, код акта 83329/2016. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-16#Text>

184. Рожик Є. М. Особа злочинця та наслідки злочину : криміналістичний аналіз. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2020 № 48. URL : <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc39/juspradenc48/juspradenc48.pdf#page=83>

185. Розслідування окремих видів злочинів: навч. посібник / за ред. М. А. Погорецького та Д. Б. Сергєєвої. Київ : Алерта, 2015. 536 с.

186. Роль слідчого судді у кримінальному провадженні : звіт за результатами дослідження / За заг. ред. Белоусова Ю. Київ, 2020. 252 с.

187. Романов М. Організаційно-правові засади судового контролю, прокурорського нагляду та взаємодії з громадськістю в діяльності підрозділів дізнання національної поліції України. *Право і суспільство*. № 5/2021. 2021. С. 224-231. URL : <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.5.30>.

188. Романов М. Сучасний стан нормативного забезпечення реалізації конституційного права громадян збиратися мирно, без зброї, проводити мітинги, походи і демонстрації. *Честь і закон*. Том 4 № 79 (2021). с. 54–60. URL : <https://doi.org/10.33405/2078-7480/2021/4/79/251507>

189. Романов М. Ю. Громадська безпека як об'єкт забезпечення під час проведення мирних зібрань. «*Актуальні питання роботи з персоналом у складових сектору безпеки і оборони*» : Збірник тез науково-практичної конференції (23

лютого 2022 року), Харків : Національна академія Національної гвардії України, 2022. 187 с.

190. Романов М. Ю. Криміналістична характеристика незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій. *The European dimension of modern legal science : Scientific monograph*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2022. 548 p. URL : <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-252-4-19>

191. Романов М. Ю. Методика розслідування незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій крізь призму ситуаційного підходу. *Актуальні проблеми держави і права*. № 94/2022. URL : <https://doi.org/10.32782/apdp.v94.2022.13>

192. Романов М. Ю. Обставини, що підлягають доказуванню під час здійснення досудового розслідування незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій. *Актуальні проблеми науки, освіти і суспільства* : збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (9 вересня 2022 р.). Полтава : ЦФЕНД, 2022. 79 с.

193. Романов М. Ю. Організаційно-правові засади забезпечення функціонування підрозділів дізнання Національної поліції України : дис. докт. Філософії : 081 «Право». Київ, 2022. 264 с.

194. Романов М. Ю. Особливості початку досудового розслідування незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій. Міжнародна науково-практична конференція «Правові та безпекові аспекти життя в Україні» (14 жовтня 2022 року). URL: https://www.legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2302%3A16092022&Itemid=367

195. Ромців О. І. Проблеми виявлення злочинів у сфері службової діяльності в умовах протидії. URL : <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/may/2553/vnulpurn201581346.pdf>.

196. Ряшко О. В. Допит свідка та потерпілого на стадії досудового розслідування: юридико-психологічний аспект. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. № 3/2009. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsvy/03_2009/09rovура.pdf

197. Самойленко О. А. Особливості розслідування викрадень майна, вчинених із використанням комп'ютерних технологій : монографія. Київ. 2009. 328 с.

198. Скрипіна Ю. В. Слідчий суддя в системі кримінальнопроцесуальної діяльності (порівняльно-правове дослідження) : дис. канд. юрид. наук (12.00.09). Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого. Харків, 2008. 219. С. 70.

199. Слідчі (розшукові) дії : навч. посібник / За заг. ред. Р. І. Благуті, Є. В. Пряхіна. Львів : ЛьвДУВС, 2014. 416 с.

200. Словник української мови : в 11 т. 1974. Т. 5. URL : <http://sum.in.ua/s/obstanovka>.

201. Соколовский З. М. Понятие специальных знаний (к вопросу о назначении экспертизы). *Криминалистика и судебная экспертиза*. Киев : РИО МВД УССР. 1969. Вып. 6. С. 202.

202. Солдатенко О. А., Пересунько І. О. Практичні аспекти початку досудового розслідування. *International scientific innovations in human life*. Proceedings of the 11th International scientific and practical conference. Cognum Publishing House. Manchester, United Kingdom. 2022. P. 795–798.

203. Соціальна робота. Короткий енциклопедичний словник / авт. кол. В. П. Андрущенко, В. П. Бех, В. А. Башкірєв. Київ : ДЦССМ, 2002. 536 с.

204. Старушкевич А. В. Криміналістична характеристика злочинів : навчальний посібник. Київ : НВК «Правник». НАВСУ, 1997. 42 с.

205. Степанов О. С Допустимість доказів за кримінально-процесуальним законодавством України. *Право України*. 2002. № 11. С. 61–65.

206. Степанюк Р. Л. Проблеми розвитку криміналістичної методики в умовах реформування кримінальної юстиції України. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2016. № 1 (12). С. 236–245.

207. Строк І. А. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики умитських тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 2(23) Том 5, частина 2, 2018. URL : http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/14123/Osoba%20zlochynsia_Strok_2018.pdf?sequence=1

208. Судова медицина : підручник для студентів мед. вузів. / за ред. І. О. Концевич, Б. В. Михайличенка. Київ : МП «Лєся», 1997. С. 640–646.

209. Сухомлин Т. В., Юрчик Т. В. Судово-дактилоскопічна експертиза у кримінальному провадженні. *Молодий вчений*. № 10 (74). 2019. URL : <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2019/10/128.pdf>

210. Тертишник В. М. Кримінальний процес України. Особлива частина : підручник. Академічне видання. Київ : Алерта, 2014.

211. Технологія призначення судових експертиз : практ. порадник / М-во внутр. справ України, Експертна служба, Харківський наук.-дослід. експерт.-криміналіст. центр; [авт.-уклад. : С. І. Перлін, С. О. Шевцов, О. В. Кокорін]. Харків, 2018. 103 с.

212. Тихий В. П., Мельник М. І. Кримінальна відповідальність за перешкоджання здійсненню виборчого або референдного права. Верховний Суд України. Офіційний сайт. URL : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/21D3C97D68602A76C2257B7B004CF71F](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/21D3C97D68602A76C2257B7B004CF71F).

213. Тихонова О. В. Об'єкт кримінально-правової охорони та об'єкт злочину : співвідношення понять. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. № 2/2014. С. 244–251.

214. Тичина Д. М., Крижна В. В., Саковський А. А. Запобігання укриттю від реєстрації в органах поліції заяв і повідомлень про вчинення кримінальних правопорушень : методичні рекомендації. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. 42 с.

215. Тищенко В.В. Криминалистические аспекты изучения преступной деятельности / В.В.Тищенко // Проблемы государства и права Украины: Тем. сборник науч. тр. – К., 1992. – С.106-114.

216. Тищенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : монографія. Одеса : Фенікс, 2007. 260 с.

217. Тищенко В.В. Корисливо-насильницькі злочини : криміналістичний аналіз. Одеса : Юридична література, 2002. 360 с.

218. Топчій В. В. Взаємодія органів досудового розслідування та оперативних підрозділів у складі слідчо-оперативних груп. *Юридичний вісник. Серія «Повітряне і космічне право»*. 2014. № 4. С. 138–143.

219. Трубін Н. Новочеркасск – 62 : как это было. *Вечерний Ростов*. № 105 (9970) от 4 июня 1991. URL : <https://zabolshhevizm.files.wordpress.com/2013/04/d0bdd0bed0b2d0bed187d0b5d180d0bad0b0d181d181d0ba-1962-d0bad0b0d0ba-d18dd182d0be-d0b1d18bd0bbd0be.pdf>

220. Удалова Л. Д. Особливості проведення вербальних слідчих дій. *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 11. С. 164–165.

221. Узагальнення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 12 січня 2017 р. № 9-49/0/4-17. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VRR00212.html.

222. Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. В. О. Навроцького. Київ : Юрінком Інтер, 2013. С. 157.

223. Федосова О. В. Становлення та перспективи розвитку криміналістичної методики розслідування злочинів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. № 46. 2020. С. 174–178. URL : <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2020.46.36>

224. Фефелов П. А. Механизм уголовно-правовой охраны (основные методологические проблемы). Москва, 1992. 126 с.

225. Філософський енциклопедичний словник. за ред. М. Т. Максименко. Київ : Абрис. 2002. 742 с.

226. Фойницкий, И. Я. Курс уголовного судопроизводства. Т. 2. (3-е изд.). Санкт-Петербург : Сенатская типография. 1910. 572 с.

227. Франчук В. В. Судово-медична експертиза у випадках неналежної професійної діяльності медичних працівників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. мед. наук : спец. 14.01.25 – судова медицина. Харків, 2020. 43 с.

228. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина. Одеса : Фенікс, 2018. 394 с.

229. Хашев В. Г. Кримінальна відповідальність за зловживання владою або службовим становищем : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпропетровськ, 2007. 258 с.

230. Центров Е. Е. Криминалистическое учение о потерпевшем. Москва, 1988. 160 с.

231. Цимбал П. В., Федорчук М. А. Типові слідчі ситуації на початковому етапі досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерськими захопленнями. *Право і суспільство*. № 4/2020. С. 279-284. URL : <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.4.40>.

232. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій. Дніпропетровськ : Ліра ЛТД. 2010. 560 с.

233. Чернявський С. С. Теоретичні та практичні основи методики розслідування фінансового шахрайства: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010. 610 с.

234. Четвертак Д. Характеристика обстановки вчинення приховування злочинів. *National law journal: theory and practice*. № 3/2015 (том 2). URL : http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2015/3/part_2/18.pdf

235. Чурпіта В. В., Сервецький І. В. Криміналістичні закономірності усталеності способу вчинення злочину. Київ, 2000. 322 с.

236. Шевцов С. О. Установлення індивідуальних ознак злочинця за результатами огляду місця події. *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики : матеріали міжнар.*

наук.-практ. конф., присвяч. 100-річчю від дня народж. д-ра юрид. наук, проф., засл. діяча науки і техніки України М.В. Салтевського (Харків, 7-8 листоп. 2017 р.). Харків : Право, 2017. С. 29–31.

237. Шевченко А. Є., Денісова М. М., Денісова О. С. Реалізація конституційного права на мирні зібрання в Україні: монографія. Донец. юрид ін-т Луган. держ. ун-ту внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Донецьк : Ноулідж, Донецьке від-ня, 2011. 138 с.

238. Шелестинський В. В. Роль слідчого судді в досудовому розслідуванні. URL : http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/3914/1/11_p328-331.pdf

239. Шепітько Ю. В. Теория криминалистической тактики. Харків : Гриф, 2002. 349 с.

240. Шепітько В. Ю. Криміналістика: енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український). Харків, 2001. 560 с.

241. Шепітько В. Ю. Проблеми використання спеціальних знань крізь призму сучасного кримінального судочинства в Україні. *Судова експертиза*. 2014. № 1. С. 11.

242. Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик : автореф. дис. д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2011. 32 с.

243. Эйман, А. А. Заключение эксперта (структура и научное обоснование). Москва :Юр. лит. 1967. 152 с.

244. Юридична енциклопедія : в 6 т. / за ред. Ю. С. Шемшученко та ін. Київ : Українська енциклопедія, 2002. Т. 4 : Н–П. 720 с.

245. Юридична енциклопедія : в 6 т. / за ред. Ю. С. Шемшученко та ін. Київ : «Українська енциклопедія». 1998. 720 с.

246. Юртаєва К. В. Місце скоєння злочинів міжнародного характеру: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Київ: Державний науково-дослідний інститут МВС України, 2010. 21 с.

247. Юрчишин В. Д. Значення висновку експерта у кримінальному судочинстві України та його місце у системі судових доказів. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. Збірник наукових статей*. 2004. Випуск 14. С. 258–264.

248. Юхно О. О. Актуальні аспекти взаємодії оперативних підрозділів органів внутрішніх справ при запобіганні, припиненні та розкритті злочинів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2009. № 4. С. 32–36.

249. Якімова С. В., Маковецька Н. Є., Омельчук О. М. Кримінологія : Загальна та Особлива частини : підручник. Хмельницький : Хмельн. ун-т управління та права, 2014. 442 с.

250. Якупов А.Ш. Уголовное право УССР : учебник. Киев: Вища шк., 1984. С. 470.

251. Ярмиш Н. М. Дія як ознака об'єктивної сторони злочину (проблеми психологічної характеристики) Харків : Основа, 1999. 84 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

УЗАГАЛЬНЕННЯ результатів вивчення 55 матеріалів кримінальних проваджень щодо вчинення злочину, передбаченого ст. 340 (Незаконне позбавлення волі або викрадення людини) КК України

1. Аналіз та узагальнення матеріалів кримінальних проваджень щодо розслідування незаконного перешкоджання організації чи проведенню мирного зібрання свідчать, що типовими елементами соціально-правової обстановки, що можуть слугувати підставами внесення відомостей до ЄРДР були: заява або повідомлення ініціаторів проведення мирного зібрання, його учасників – 42 %; заява або повідомлення від безпосереднього організатора проведення зібрання – 24 %; безпосереднє виявлення працівниками профільних підрозділів поліції факту насильницького перешкоджання мирному зібранню, що проводиться – 34 %.

2. За фактом незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій, слід підкреслити найбільш розповсюджені способи вчинення відповідного правопорушення: силове перешкоджання проведенню (загалом у 60 % випадків), що пов'язується з насильницьким заволодінням звукопідсилювальної техніки, плакатів, символіки (близько 60 % в даному типі), нерідко – фізичним впливом на осіб, що спрямований змусити залишити зібрання та відмовитись від

реалізації відповідного права (трохи більше 40 %); перешкоджання організації мирного зібрання на стадії підготовки до його проведення, оскільки така діяльність частіше пов'язується з використанням відповідними службовими особами свого службового становища (у 40 % випадків загалом), а враховуючи значний суспільний резонанс і увагу соціуму до реалізації права збиратися мирно – будь-які дії вчинені в такий спосіб можуть бути задокументовані й вираховані особи причетні до такого перешкоджання; цікавим є факт незаконного перешкоджання до підготовки проведення мирного зібрання з застосуванням владних повноважень (притаманно для часів української державності періоду 2010-2014 років), наприклад у спосіб розгашування на місці проведення мирного зібрання габаритної конструкції чи одночасного проведення іншого заходу за ініціативи органів самоврядування чи державної влади.

3. До кримінально-правових ознак особи злочинця, що вчиняє незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій: з точки зору морально-психологічної готовності та вмотивованості злочинця: свідчать про цілковиту мотивацію на досягнення злочинного результату в незалежності від наслідків які настануть (21 % осіб-злочинців); готовність осіб перешкоджати мирному зібранню виключно на стадії організації (33 % осіб-злочинців); свідому участь в силовому розгоні мирного зібрання яке вже відбувається (42 % осіб-злочинців).

4. Крім цього, цікавим є факт про наявність в структурі проаналізованих матеріалів свідчень про груповий характер учинення даного правопорушення (64 % фактів про

перешкоджання реалізації права збиратися мирно), а де-інде й про факти замовлення здійснення такої діяльності, як на стадії перешкоджання організації так і силового перешкоджання проведенню (22 % проваджень).

5. Серйозним свідченням є виявлений факт про високу інтенсивність дій спрямованих на перешкоджання організації мирного зібрання ще на стадії анонсу про його проведення, що посилюється з кожним наступним днем до його проведення (87 % вчинених правопорушень), що дає підстави підкреслити про можливу додаткову кваліфікацію таких діянь за відповідними статтями Кримінального кодексу України. Крім цього, виразним є факт учинення силового перешкоджання проведенню мирного зібрання особами раніше судимими за вчинення злочинів проти життя і здоров'я особи, а також проти громадської безпеки та моральності (93 % випадків).

6. До фізіо-біологічних характеристик особи злочинця, що вчиняє незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій мають такі показники: з точки зору статі: жінками є 36 % осіб-злочинців, що частіше (у 80 % випадків) вчиняють перешкоджання організації проведення мирного зібрання зловживаючи своїм службовим становищем), у той час як 64 % чоловіків фіксують свою присутність в більшості силових (насильницьких) способів перешкоджання мирному зібранню, що вже проводиться (більш як 90 %); особливості тілобудови: близько 11 % злочинців мають худорляву тілобудову; більш як 61 % осіб-правопорушників характеризуються «спортивною» статурою; мають зайву вагу, або характеризуються зовнішньо, як «кремезні» – близько 28 %.

7. До соціально-рольових ознак особи злочинця, що вчиняє незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій характеризуються так: крізь призму соціальних ролей, частіше вчиняють перешкоджання мирного зібрання, що вже проводиться неодружені, непрацевлаштовані й негативно характеризовані власним оточенням особистості (39 % випадків), у той час як особи, що отримують найвищі соціальні характеристики від осіб із якими працевлаштовані, чи від членів сім'ї частіше перешкоджають організації мирного зібрання зловживаючи своїм службовим становищем і використовуючи набутий авторитет (47 % проваджень).

8. Злочинні особистості, що свідомо готові до вчинення злочинів супутньою із перешкоджанням проведенню мирного зібрання (нанесення тілесних ушкоджень, насильство, порушення громадського порядку та ін.) характеризуються як дистанційовані від суспільства й позитивних соціальних груп, такі, що мають низький соціальний рівень життя, системні прояви девіантної поведінки та не беруть активної участі як члени громадянського суспільства, керуються власною вигодою (40 % проваджень).

9. У розрізі співвідношення статі й віку осіб-правопорушників, крізь призму їх соціального становища, виявлено свідчення про більшу кількість вчинених особами жіночої статі (вікова категорія 35-45 років) перешкоджань організації проведення без застосування насильства (близько 63% даної категорії), а також про вчинення силового перешкоджання проведенню мирних зібрань

(близько 85 % даної категорії) особами чоловічої статі (вікова категорія 18-28 років).

10. **Морально-психологічні особливості** особи злочинця, що вчиняє незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій мають такі показники: з точки зору характеристики поведінки особи: високоморальну поведінку демонструють 17 % осіб-злочинців; середньостатистичну девіантність поведінки притаманна 47 % правопорушників відповідної категорії та близько 33 % мають яскраво виражені девіантні прояви, свідомо ігнорують правила поведінки та особисті кордони й права інших осіб; крізь призму моральної стійкості та наявних морально-психологічних якостей: як морально нестабільні, характеризуються близько 7 % злочинців; середньостатистичний показник співвідношення морально-вольових якостей мають 51 % осіб-правопорушників; мають стійкі вольові якості, високу мотивацію вчинюваного та усвідомлення своїх дій – близько 35 %.

ПРОЄКТ ЗАКОНУ УКРАЇНИ
Про внесення змін до Кримінального кодексу України,
щодо забезпечення реалізації права громадян збиратися
мирно, без зброї

Верховна Рада України п о с т а н о в л я є:

I. Внести до Кримінального кодексу України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131) такі зміни:

1. Статтю 340 викласти в наступній редакції:

" Стаття 340. Незаконне перешкоджання реалізації права на свободу мирних зібрань

1. Незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів, демонстрацій та інших прямо не заборонених законом зібрань, -

карається виправними роботами на строк до одного року або арештом на строк до трьох місяців, або обмеженням волі на строк до одного року, або позбавленням волі на той самий строк.

2. Дії передбачені частиною першою цієї статті, якщо це діяння було вчинене із застосуванням фізичного насильства, -

карається виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на той самий строк.

3. Дії передбачені частиною першою цієї статті, якщо це діяння було вчинене службовою особою, -

карається виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на той самий строк та позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на три роки."

II. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.

Голова Верховної Ради
України

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, щодо забезпечення реалізації права громадян збиратися мирно, без зброї»

1. **Обґрунтування необхідності.** Проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, щодо забезпечення реалізації права громадян збиратися мирно, без зброї» (далі – законопроект) має на меті додаткове гарантування права громадян збиратися мирно без зброї, проводити збори, мітинги, походи і демонстрації шляхом доповнення положень Кримінального кодексу України відповідними положеннями та гарантування дієвості механізму кримінально-правової охорони та захисту відповідного конституційного права.

Права і свободи людини і громадянина відіграють найважливішу роль в сучасному суспільстві, вони є мірилом і змістом, що спрямовує державну політику, а також критерієм демократичності будь-якої держави. Принципи верховенства права та правової державності, базуються на права і свободах людини і громадянина, на вільному вираженні ними думок, на верховенстві людського життя над державним інтересом, а також верховенства прав людини на інтересами органів державної влади.

В Україні, становлення інституту прав і свобод людини і громадянина, відбувається в переважній більшості завдяки реалізації права громадян на мирні зібрання, що виступають основною формою впливу громадськості на державотворчі процеси, а також дороговказом вектору подальшого напрямку державної політики. Саме тому, на нашу думку важливість нормативно-правового забезпечення реалізації всіх без виключення прав і свобод людини і громадянина є першочерговим питанням законодавця, а також наукової юридичної спільноти.

Конституційне право громадян збиратися мирно, без зброї, проводити мітинги походи і демонстрації визначається на найвищому рівні не лише вітчизняним законодавством, а й міжнародно-правовими нормативними актами, що свідчить високу роль і значення відповідного права в функціонуванні інституту прав і свобод людини і громадянина загалом.

Слід підкреслити, що неодноразовість проведення таких форм мирних зібрань як голодування, мовчазні «живі» ланцюги, пікетування (як масові так й одиночні) та багатьох інших, що утворюються з плином часу зумовлює необхідність внесення змін до Кримінального кодексу України, щодо додаткового гарантування відповідного права. Крім цього, враховуючи динамічність вітчизняного законодавства щодо визначення

базової термінології (реформу кримінальної юстиції та органів правопорядку) також спричиняють необхідність адаптації термінологічного апарату відповідної статті Кримінального кодексу України для ефективного її правозастосування та неможливості неоднозначного тлумачення.

2. Цілі і завдання. Метою прийняття законопроекту є додаткове гарантування прав громадян збиратися мирно, без зброї в спосіб підвищення рівня та якості кримінально-правового захисту та охорони відповідного інституту.

3. Загальна характеристика й основні положення. Законопроектом передбачається доповнити статтю 340 Кримінального кодексу України новими частинами та замінити її назву, а саме – конкретизувати окремі термінологічно значимі особливості та гарантувати недопущення незаконного перешкоджання організації чи проведенню не передбачених Основним законом, але не заборонених галузевим законодавством України форм зібрань. Крім цього, окремо виділяється необхідність доповнення санкції відповідної статті конструкцією, що передбачає спеціальну відповідальність для службових осіб.

4. Стан нормативно-правової бази у даній сфері правового регулювання. Питання, що є предметом правового регулювання законопроекту, врегульовані Конституцією України та Кримінальним кодексом України. Реалізація положень поданого законопроекту після його прийняття не потребує змін до інших законів.

5. Фінансово-економічне обґрунтування. Прийняття цього законопроекту не потребує додаткових витрат з Державного та місцевих бюджетів України.

6. Прогноз соціально-економічних, правових та інших наслідків прийняття. Конституційне право громадян збиратися мирно, без зброї, проводити мітинги походи і демонстрації для України є одним із основоположних інструментів участі в управлінні державними справами для громадян, що не пов'язаний із інститутом виборів, як механізму безпосередньої (прямої) демократії.

Прийняття законопроекту уможливить укріпити інститут кримінально-правової охорони інституту мирних зібрань та механізму реалізації відповідного права, що позитивно вплине на загальний рівень демократичності та правової сформованості всіх інституцій України..

**Голова Верховної Ради
України**

Порівняльна таблиця до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, щодо забезпечення реалізації права громадян збиратися мирно, без зброї»

Чинна редакція	Редакція з урахуванням запропонованих змін
<p align="center">Кримінальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131)</p> <p>Стаття 340. Незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій Незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, якщо це діяння було вчинене службовою особою або із застосуванням фізичного насильства, - карається виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на той самий строк.</p>	<p>Стаття 340. Незаконне перешкоджання реалізації права на свободу мирних зібрань 1. Незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів, демонстрацій та інших прямо не заборонених законом зібрань, - карається виправними роботами на строк до одного року або арештом на строк до трьох місяців, або обмеженням волі на строк до одного року, або позбавленням волі на той самий строк. 2. Дії передбачені частиною першою цієї статті, якщо це діяння було вчинене із застосуванням фізичного насильства, - карається виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на той самий строк. 3. Дії передбачені частиною першою цієї статті, якщо це діяння було вчинене службовою особою, - карається виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на той самий строк та позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на три роки.</p>

**Голова Верховної Ради
України**

Романов Максим Юрійович – доктор філософії (081 «Право»), майор поліції, старший слідчий в особливо важливих справах 3-го відділу управління організації роботи та методичного забезпечення Головного слідчого управління Національної поліції України (основне місце роботи), науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем запобігання кримінальним правопорушенням факультету № 3 Донецького державного університету внутрішніх справ (за сумісництвом).

Народився 14 липня 1995 року в місті Кіровоград (нині – Кропивницький), Україна.

У 2013 році розпочав службу в органах внутрішніх справ, (з 2015 року – Національній поліції України), вступивши до Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, який закінчив із відзнакою в 2017 році. У 2019 році з відзнакою закінчив Дніпровський гуманітарний університет та здобув освітній ступінь магістра зі спеціальності 081 «Право». У 2022 році успішно захистив дисертаційну роботу на тему «Організаційно-правові засади забезпечення функціонування підрозділів дізнання Національної поліції України» у Національній академії внутрішніх справ.

За час служби обіймав посади слідчого та оперуповноваженого в структурних підрозділах ГУНП у Кіровоградській та Дніпропетровській областях, а також фахівця факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності та старшого наукового співробітника відділу організації наукової роботи Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Крім цього, за сумісництвом професійно здійснює науково-дослідницьку діяльність на посаді наукового співробітника НДІ з проблем запобігання кримінальним правопорушенням факультету № 3 Донецького державного університету внутрішніх справ, обіймав посади старшого наукового співробітника відділу проблем публічного права НДІ публічного права та наукового співробітника НДІ із питань підготовки військ Київського інституту Національної гвардії України. Є автором та співавтором понад 45 опублікованих праць у наукових виданнях, науково-методичних виданнях щодо організації діяльності підрозділів Національної поліції України.

До сфери наукових інтересів належать організаційно-правові та кримінальні процесуальні засади функціонування органів правопорядку, права і свободи людини і громадянина, інститути громадського суспільства в демократичній державі та механізми захисту прав і свобод.

Romanov Maksym Yuriiovych – Doctor of Philosophy (081 "Law"), police major, senior investigator in particularly important cases of the 3rd unit of work organization management and methodological support of the Main Investigative Department of the National Police of Ukraine (main place of work), researcher of the Scientific Research Laboratory on the Problems of Criminal Offenses Prevention of Faculty No. 3 of the Donetsk State University of Internal Affairs (part-time).

Date of birth: July 14, 1995.

Place of birth: Kirovohrad (now Kropyvnytskyi), Ukraine.

In 2013, he started serving in the internal affairs bodies (since 2015 – the National Police of Ukraine), entering the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, where he graduated with honours in 2017. In 2019, he graduated with honours from the Dnipro Humanities University and obtained a master's degree in the specialty 081 "Law". In 2022, he successfully defended his dissertation on the topic "Organizational and legal principles of ensuring the functioning of the investigation units of the National Police of Ukraine" at the National Academy of Internal Affairs.

During his service, he held the positions of an investigator and criminal intelligence investigator in the structural units of the Main Directorate of the National Police in the Kirovohrad and Dnipropetrovsk regions, as well as a specialist of the faculty of training specialists for units of preventive activities and a senior researcher of the department of scientific work organization of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs.

Moreover, on a part-time basis, he professionally carries out research activities as a researcher of the Scientific Research Laboratory on the Problems of Criminal Offenses Prevention of Faculty No. 3 of the Donetsk State University of Internal Affairs, held the positions of a senior researcher at the Department of Public Law Problems of the Research Institute of Public Law and a researcher of the Scientific Research Laboratory on Issues of Training Troops of the Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine. He is the author and co-author of more than 45 published works in scientific publications, scientific and methodical publications on the organization of activities of units of the National Police of Ukraine.

The field of scientific interests includes the organizational legal and criminal procedural principles of law enforcement agencies functioning, human and citizen rights and freedoms, public society institutions in a democratic state, and mechanisms for the protection of rights and freedoms.

Наукове видання

Романов Максим Юрійович

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ
ФОРМУВАННЯ МЕТОДИКИ ДОСУДОВОГО
РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО
ПЕРЕШКОДЖАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ АБО
ПРОВЕДЕННЮ ЗБОРІВ, МІТИНГІВ, ПОХОДІВ І
ДЕМОНСТРАЦІЙ**

Монографія

Підп. до друку 01.12.2022. Формат 60×84/16
Папір офсетний. Друк цифровий.
Ум. друк. арк. 18,14. Зам. № 1612-22.
Наклад 250 прим.

Видавець і виготовлювач ТОВ «7БЦ»
03087, м. Київ, вул. Олекси Тихого, 84
e-mail: 7bc@ukr.net, тел: (044) 592-00-80
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №5329 від 11.04.2017

